

GA VOOR DE GREBBEDIJK

OMGEVINGSPARTICIPATIE VERKENNINGSFASE
GEBIEDSONTWIKKELING GREBBEDIJK

Opdrachtgever

Waterschap Vallei en Veluwe

LIEVENSE
adviseurs ingenieurs

OMGEVINGSPARTICIPATIE VERKENNINGSFASE GEBIEDSONTWIKKELING GREBBEDIJK

Partners

Provincie Gelderland
Provincie Utrecht
Gemeente Wageningen
Rijkswaterstaat
Staatsbosbeheer

REVISIE:
DATUM:

DEFINITIEF
14 april 2020

Inhoudsopgave

1. Inleiding en kader participatie	4	5. Omgevingsparticipatie	
1.1. Algemeen Kader voor participatie	4	in de planuitwerkingsfase	35
1.2. Doelen van participatie	5	5.1. Omgevingscommunicatie en	
1.3. De verschijningsvormen		participatie	35
van de participatie en informatie	8	Bijlage 1 - Overzicht van participatie-	
1.4. Inhoud en Leeswijzer	9	en communicatie momenten	36
2. Het participatieproces binnen		Bijlage 2 - Bouwstenen ambities	
Gebiedsontwikkeling Grebbedijk	10	in trechteringsproces	40
2.1. Contact met de omgeving	10	Bijlage 3 - Veilig recreatiewater	
2.2. Algemene informatieavonden	10	in Wageningen	55
2.3. De dijkdenkers	11	Bijlage 4 - Initiatief van mevr. X	91
2.4. Bouwstenensessies en		Bijlage 5 - Ontvangen petitie	93
Ontwerp- & werkateliers	13	Bijlage 6 - Ingezonden brieven	97
2.5. Inlooppmomenten	14	Bijlage 7 - Meningennotitie	115
2.6. Keukentafelgesprekken	15	Bijlage 8 - Brief Dijkdenker X	118
2.7. Educatie	15	Bijlage 9 - Brief bewoner 1 stedelijk gebied	
3. Participatie van bouwsteen tot VKA	16	oktober 2019	122
3.1. Bouwstenen voor realisatie		Bijlage 10 - Brief bewoner 2 stedelijk gebied	
van doelen en ambities	16	oktober 2019	128
3.2. Doorlopen proces met			
drie zeefmomenten op basis van			
doelen en ambities	19		
3.2.1. Zeef 0: van bouwstenen			
naar zes mogelijke			
oplossingsrichtingen	19		
3.2.2. Zeef 1: van zes			
oplossingsrichtingen naar drie			
kansrijke alternatieven	19		
3.2.3. Zeef 2: van drie kansrijke			
alternatieven naar een			
voorkeursalternatief	20		
3.3. Ambities gedurende de trechtering			
naar het VKA	20		
4. Initiatieven vanuit de omgeving			
en invloed op het ontwerp	26		
4.1. Veilig Recreatiewater in Wageningen	26		
4.2. Recreatiewater in de Plasserwaard	28		
4.3. Impuls regionale en lokale recreatie	29		
4.4. Ontvangen petitie, brieven et cetera:			
op welke wijze meegenomen?	30		

1. Inleiding en kader participatie

In de verkenningsfase voor de Gebiedsontwikkeling Grebbedijk is een intensief proces doorlopen met omgevingspartijen 'in de geest van de Omgevingswet'. Hierbij is nadrukkelijk ruimte geboden aan de omgeving voor het aandragen van ideeën en suggesties om naast de beoogde versterking van de Grebbedijk ook andere ambities te verwezenlijken. Daarnaast is de omgeving nauw betrokken bij het trechteringsproces richting het VKA. In deze rapportage wordt het doorlopen proces nauwkeurig beschreven, inclusief de trechtering richting het VKA.

1.1. Algemeen Kader voor participatie

De Grebbedijk is ondanks z'n bescheiden lengte een belangrijke dijk voor de waterveiligheid in Nederland. Gelegen langs de Nederrijn en tussen de Wageningse Berg en de Grebbeberg beschermt de dijk de hele Gelderse Vallei. In de vallei wonen meer dan 250.000 mensen en de geschatte economische schade bij een dijkdoorbraak kan oplopen tot 27 miljard Euro. In een worst case scenario kan Veenendaal binnen 72 uur meer dan drie meter onder water staan.

De dijk is door Waterschap Vallei en Veluwe (WSVV) in de Eerste Veiligheidsbeoordeling als onvoldoende beoordeeld en behoort tot de zogenaamde categorie D: de overstromingskans van het normtraject is veel groter dan de signaleringswaarde en de maximaal toelaatbare kans.

De Grebbedijk staat met hoge prioriteit op het hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) 2017-2022 om te zorgen dat de dijk gaat voldoen aan de geldende veiligheidsnorm. Ten behoeve van de versterking is door het Rijk en de waterschappen afgesproken om een aanpak te hanteren die bekend staat als de zogenaamde MIRT-systematiek. Daarbij worden de stappen verkenning, planuitwerking en uitvoering onderscheiden.

De noodzaak tot dijkverbetering biedt de kans om te verkennen of andere maatschappelijke ambities en (inter)nationale verplichtingen gerealiseerd kunnen worden. Natuurontwikkeling, recreatie, duurzaamheid, economische ontwikkeling en ruimtelijke kwaliteit spelen een belangrijke rol tijdens de verkenning. De dijkversterking vindt daarmee plaats binnen een regionale gebiedsontwikkeling, waarbij het benodigde tempo om de dijkverbetering te realiseren leidend is. Partners binnen het project zijn naast waterschap Vallei en Veluwe de gemeente Wageningen, de provincies Utrecht en Gelderland, Staatsbosbeheer en Rijkswaterstaat.

Een belangrijke ambitie voor het gehele project is de wens om zo veel mogelijk 'in de geest van de Omgevingswet' te opereren, met in acht neming van de Code Maatschappelijke Participatie. Deze rapportage doet verslag hiervan gedurende de verkenningsfase.

Het realiseren van een dijkversterking heeft grote impact op de directe omgeving van de dijk. Intensieve betrokkenheid van bewoners, bedrijven, belangenvertegenwoordigers, maatschappelijke organisaties en medeoverheden is daarom essentieel. Al voor de formele start van het project werden door zich betrokken voelende partijen in Wageningen suggesties benoemd over gebiedskansen. Het projectteam Grebbedijk heeft deze maatschappelijke energie toegejuicht en omarmd en startte vanaf dag één van het project met de "Dijkdenkers" - een groep betrokkenen uit het Wageningse.

1.2. Doelen van participatie

In het plan van aanpak voor de verkenningsfase¹ zijn de doelen van de participatie als volgt verwoord: “Het realiseren van een veilige en beheerbare dijk, het vergroten van het waterveiligheidsbewustzijn en de gezamenlijke ambitie van een gebiedsproces vragen om een sterk omgevingsgerichte werkwijze. Met een uitnodigende houding halen we ideeën op uit het gebied en hebben we een actieve dialoog met de omgeving. Het motto voor het omgevingsmanagement bij de versterking van de Grebbedijk is dan ook ‘Omgevingsbewust en uitnodigend’.

Bij dit omgevingsproces is uitgegaan van de volgende uitgangspunten:

- A. Versterken en samenbrengen van het partnerschap tussen verschillende partijen (overheden en niet-overheden) en voor bewoners en bedrijfsleven een open en uitnodigende overheid zijn. Meekoppelkansen en opgaven vanuit overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijven, bewoners en gebruikers inventariseren;
- B. In stand houden van de omgevingskwaliteit² van het plangebied (inpassing) of waar mogelijk verbeteren door mede het benutten van kennis en ideeën uit de omgeving;
- C. Bewustzijn creëren van de noodzaak voor dijkversterking Grebbedijk en voor waterveiligheid in het algemeen in de hele Gelderse Vallei, o.a. door educatie op het gebied van waterveiligheid.

“In dat perspectief is participatie het evidente gevolg van een meer (binnen)stedelijke en meer integrale opgave. Dat wil zeggen: het aanpassen van de bestaande gebouwde omgeving aan veranderende gebruikersbehoeften en eisen op het terrein van mobiliteit, energie en klimaat (en waterveiligheid, RL). In dat licht omvat het proces veel meer dan het organiseren van een paar bewonersavonden, waarin reeds gemaakte plannen door professionals aan leken worden verkocht. Het gaat veeleer om het vinden van een balans tussen wat ieder vanuit zijn of haar eigen kennis en belang kan bijdragen aan het gezamenlijke belang van een succesvolle gebiedsontwikkeling. Velen moeten daarbij leren over de eigen schaduw (lees: het eigen belang) heen te springen.”

Uit: Co Verdaas en Tom Daamen, Praktijkleerstoel Gebiedsontwikkeling.nu, 3 mei 2019

¹ 20170911_Grebbedijk_Plan van Aanpak, Versienummer 942267

² Onder omgevingskwaliteit wordt verstaan: aandacht voor ruimtelijke kwaliteit, duurzaamheid en een zorgvuldig omgevingsproces.

Om deze uitgangspunten te bereiken is aan de hand van de volgende, in het plan van aanpak Verkenningfase Grebbedijk geformuleerde, principes gewerkt:

1. Een open en breed ingestoken proces vanaf het begin van de verkenningfase voor zowel de inhoud ('meekoppelkansen' bij dijkversterking) als het proces zelf (omgevingsparticipatie).
2. Betrouwbaarheid, transparantie en duidelijkheid naar de omgeving (bewoners, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties) vinden we daarbij erg belangrijk. De omgevingsmanager is het vaste aanspreekpunt en bekend gezicht voor bewoners en bedrijven.
3. Flexibele omgevingsparticipatie: we stellen randvoorwaarden waar nodig (en zijn daar duidelijk over), maar we bieden ook mogelijkheden om deze randvoorwaarden aan te passen naar voortschrijdend inzicht (voor zowel inhoud als proces). Belanghebbenden en betrokkenen worden op actieve wijze meegenomen in het omgevingsproces. Hierbij spelen ontwerp en moderne media een belangrijke rol, aangevuld met papieren communicatie.
4. Samenwerking tussen overheden (gemeenten, provincies, waterschap, etc.), maatschappelijke organisaties, bedrijven én bewoners. Deze samenwerking is gericht op het dijkversterkingsproject en de mee te koppelen ruimtelijke ontwikkelingen. We beogen hiermee ook verdere samenwerking op de lange termijn te realiseren.
5. Omgevingsparticipatie gericht op kansen en oplossingen, zowel voor inhoud dijkversterking als betrokkenheid omgevingsproces en minder op problemen en verwachtingen. De grondhouding is niet "nee, tenzij..." maar "ja, mits...". Eventuele overlast voortkomend uit onderzoeken of andere activiteiten in het projectgebied worden zo veel mogelijk beperkt en vooraf gecommuniceerd naar bewoners en bedrijfsleven.

In bovenstaande worden de treden die ook in de 'participatieladder' staan benoemd in acht genomen. Uitgangspunt bij het project was en is om serieus met omgevingspartijen en andere betrokkenen om te gaan. Het vastklinken aan één bepaalde trede van de participatieladder voor het gehele proces paste daar niet in. De mate van invloed van de omgeving werd voorafgaand gecommuniceerd. In sommige gevallen beperkten we ons tot het delen van communicatie met mogelijkheid tot dialoog, op andere momenten waren de dijkdenkers vertegenwoordigd in het bestuurlijk overleg en hadden daarmee een stem in de besluitvorming. Een belangrijke rol hierin is weggelegd voor de onafhankelijk voorzitter van de dijkdenkers. Met de dijkdenkers is meermaals gesproken over het belang van een onafhankelijk voorzitter. Uiteindelijk heeft het projectteam de rol ingevuld met iemand van buiten de dijkdenkers.

OMGEVINGS-PROCES GREBBEDIJK

-VERKENNING 2017 - 2020

2017

ANALYSE

Samenwerking tussen overheden, bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties om naast de waterveiligheidsopgave ook ruimtelijke kansen op en rondom de Grebbedijk te verkennen en in te passen.

Overzicht creëren

Voor verschillende terreinen worden ideeën, wensen en zorgen gedeeld en opgenomen in een GROS-LIJST DEELOPLOSSINGEN.

2018

Creatief proces met alle betrokkenen

Vanuit deze deeloplossingen worden wenselijke en reële combinaties gemaakt, welke resulteren in 2 tot 5 KANSRIJKE OPLOSSINGSRICHTINGEN.

2019

BEOORDELING

Experts aan het werk

De kansrijke oplossingsrichtingen worden beoordeeld op verschillende aspecten om de HAALBAARHEID EN BETAALBAARHEID te toetsen.

Ruimtelijk ontwerp

Uit de beoordeling van de verschillende kansrijke oplossingsrichtingen wordt een CONCEPT VOORKEURSAALTERNATIEF opgesteld.

2020

BESLUITVORMING

Formele zienswijzen

Het concept voorkeursalternatief wordt door de samenwerkende partners en het Hoogwaterbeschermingsprogramma ingezien, goedgekeurd en vastgesteld als definitief VOORKEURSAALTERNATIEF.

Eenmalige activiteit

Doorlopende activiteit

Informeren direct omwonenden

Bestuurlijke start brede verkenning + participatiestrategie analyse

Start branding project Grebbedijk

Dijkdenkers bijeenkomst

Dag van de Grebbedijk

Facebook

huis-aan-huis bladen

Creatieve sessie kansrijke oplossingsrichtingen

Website

Place-making initiatieven

Bestuurlijk besluit kansrijke oplossingsrichtingen + participatiestrategie beoordelingsfase

Verhalen over de dijk

Formele inspraak momenten

Infopaneel op de dijk

Fiets/wandelroute

E-participatie

Bestuurlijk besluit participatiestrategie besluitvormingsfase

(Digitale) nieuwsbrief

Bestuurlijk besluit voorkeursalternatief + participatiestrategie fase planuitwerking

Twitter

In de praktijk bleek dat naast de aandacht voor de voorgestelde dijkversterkingsoplossingen, een groot deel van het participatieproces ging over de gebiedsambities, en dan met name om de al dan niet vermeende tegenstellingen tussen natuurontwikkeling en recreatie daarbinnen. Een al langer durende discussie hierover tussen belangengroepen binnen de gemeente Wageningen werd in het kader van het project met de nodige passie gevoerd.

Alle inbreng vanuit de omgeving is betrokken bij de besluitvorming om te komen tot het voorkeursalternatief Grebbedijk. Dat neemt niet weg dat een project met zoveel verschillende belangen lastige dilemma's oplevert. Hoe zorg je voor een veilige dijk, het realiseren van maatschappelijke gebiedsambities én voor een goede inpassing in de omgeving? Hoe verhouden de belangen van dijkbewoners zich tot het algemeen belang?

Het zorgvuldige participatieproces heeft niet geleid tot een volledig en eenduidig draagvlak voor de gemaakte keuzen. Wel zorgde het participatieproces er voor dat de belangen vanuit de omgeving zorgvuldig zijn bestudeerd, in kaart zijn gebracht en afgewogen bij het opstellen van het voorkeursalternatief.

1.3. De verschijningsvormen van de participatie en informatie

De participatie om te komen tot een voorkeursalternatief, voor de versterking van de Grebbedijk, is via een breed pallet aan middelen vormgegeven. Daarbij is gekozen voor het bereiken van een zo breed mogelijk publiek, met een accent op de direct aan de dijk wonende bewoners en gevestigde bedrijven en de vertegenwoordigers van belangenverenigingen in de dijkdenkers. Vanuit het project is getracht om bewoners en bedrijven uit de gehele Gelderse Vallei te bereiken en heeft de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (definitieve versie, kenmerk 17M3041-R-007-V5, 19 december) ter inzage gelegen voor een breed publiek en zijn er zienswijzen ingediend. Daarnaast zijn er meerdere petitie's en brieven in ontvangst genomen en is een alternatief plan vanuit de omgeving ondersteund met kennis en inzet vanuit de projectorganisatie.

In totaal hebben in de periode maart 2016 tot en met juli 2019 meer dan 100 bijeenkomsten plaats gevonden waarbij er voor diverse doelgroepen gelegenheid was om te reflecteren op de planontwikkeling en daar actief inbreng op in te brengen of zich te laten informeren. Daarnaast zijn er 42 nieuwsflitsen en -alerts en drie vlogs gemaakt en gedeeld. Ook is er aandacht geweest op radio en televisie bij RTV Utrecht en Gelderland en Radio 1 Journaal, in sommige gevallen in combinatie met de Dag van de Grebbedijk (die vier keer is georganiseerd).

Voor direct betrokkenen zijn de belangrijkste participatiemomenten geweest de algemene informatieavonden (4 keer), de ontwerp- en werkateliers (14 keer), dijkdenkersbijeenkomsten (12 keer) en keukentafelgesprekken (drie volledige ronden), naast de inloopbijeenkomsten (vier keer) en de specifieke doelgroep bijeenkomsten (zes keer). Ook zijn Twitter (205 volgers), Facebook en Instagram ingezet om informatie te delen. Op de website grebbedijk.com zijn actuele (tussen)rapportages geplaatst. Voor vakgenoten zijn we aanwezig geweest bij meerdere symposia en congressen en zowel het NRC, Proef Wageningen als meerdere malen de Gelderlander hebben ruime aandacht aan het project besteed.

ACHTERGROND WATERVEILIGHEID

Als de dijk toch hoger moet, kun je nog veel meer aanpakken

In 2050 moet zo'n 1.100 kilometer dijk zijn verhoogd. Een ingrijpende stap. Mensen mogen meedenken over het verbeteren van de omgeving. 'We gaan niet alleen even het fietspad op de dijk opnieuw asfalteren.'

Door onze redacteur **Adrie Schoemaker**

WAGENINGEN. Onder de warme zon, op de Grebbedijk langs de Nederrijn, in de uitgestrekte boord van de haven in Wageningen, parkeren een man en een vrouw hun fiets. De man kijkt naar de horizon, de vrouw naar de dijk van een dierendonksloot. Ze gaan moedeloos zitten. Het uitzicht over schepen en sloten valt vreedzaam bejauwend.

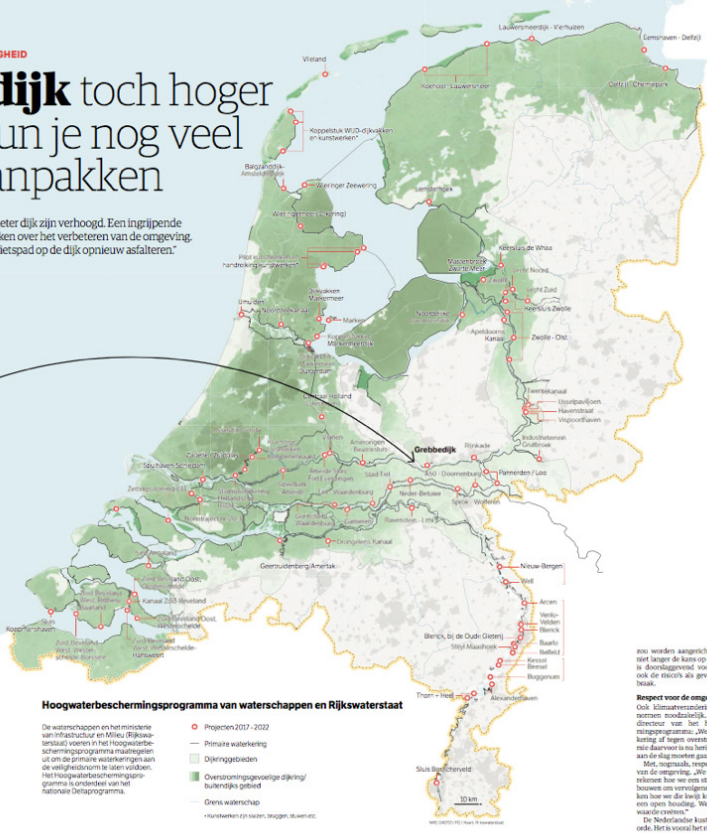
De haven is een van de plaatsen langs de rivier. Vrijf kilometer lange Grebbedijk, tussen Wageningen en Elteren, die de komende jaren een metamorfose ondergaat. Het parkeren als dorp kunnen we nog wel meer doen dan nu, zegt Ronald Toes, projectmanager Grebbedijk van waterschap Vliet en Vlieland, in de 'uitverreijde kwaliteit' kantons vergraven. In 2050 een rechte lijn van de rivier kunnen geven.

Je mist ook de cultuurhistorie kunnen verlaten. 'We zitten hier vlak bij de plaats waar tijdens de oorlog het Nederlandse leger viel, maar ook waar vijf jaar later de oprichting van Duitse Wehrmacht werd. Daar kun je iets mee.'

Relevantie

De dijk gaat over enkele jaren op de schop, als een van de eerste projecten van het nieuwe 'Hoogwaterbeschermingsprogramma', een gemeenschappelijk investeringsplan van vijf waterschappen, dat Nederland moet beschermen tegen overstromingen. Daarbij worden niet alleen de dijken versterkt, maar zullen 'ingevulde putten' ook het landschap veranderen. Daarbij willen ze strategisch rekening houden met de mensen van omliggende en regionale bestemmingen.

'Kilgraaf Tangra Kip-Martin van het waterschap Vliet en Vlieland. Als we niet aan dat je baggers staat als je de waterveiligheid wilt vergroten. Het gaat hier niet alleen over het fietspad over de dijk, maar ook over de verandering van de omgeving. Het gaat hier niet alleen over het fietspad over de dijk, maar ook over de verandering van de omgeving. Het gaat hier niet alleen over het fietspad over de dijk, maar ook over de verandering van de omgeving.'

Hoogwaterbeschermingsprogramma van waterschappen en Rijkswaterstaat

De waterschappen en het ministerie van Infrastructuur en Milieu (Rijkswaterstaat) voeren in het Hoogwaterbeschermingsprogramma maatregelen uit om de primaire waterkeringen aan de veiligheid te laten voldoen. Het Hoogwaterbeschermingsprogramma is onderdeel van het nationale Delta-programma.

De Grebbedijk, tussen Wageningen en Elteren, beschermt de Gelderse Vallei tegen het water in de Nederrijn.

zo worden aangebracht. Anders gaat het langer de kust op een dijkgebied in de duingebieden voor de noord, maar ook de rivier als gevolg van een doerbeek.

Respect voor de omgeving

Ook klimaatverandering maakt nieuwe normen noodzakelijk. Richard Jortsen, directeur van het hoogwaterbeschermingsprogramma, 'We sluiten een versterking af tegen overstromingen. De prio-rie daarvoor is nu bereikt. We zullen hard aan de slag moeten gaan.'

Als de Gelderse Vallei onderloopt, schade 10 miljard euro bedragen

De Grebbedijk heeft prioriteit, want als de rivier zijn bevestigd, stroomt het water af naar de Gelderse Vallei. Binnen enkele dagen staat er dan drie tot vier meter water in de streken van Vlieland. Ook Amersfoort zou natere vloten krijgen. 'We zijn bezig met een stop op de dijk', zegt kilgraaf Tangra Kip-Martin.

Grasmeulen

We worden over de dijk, met aan de ene kant de achterwaarden, en aan de andere kant van de overstromingen. Hier zijn bewa-ers al bezig met het bestem van verscheid-ene grasmeulen op het dijkgebied dat aan hun tuin grenst. Ze proberen ze uit te vullen vullen eerst het water gendijk is als bescherming van de toekomstige dijk.

Figuur 2 Landelijke media-aandacht voor de Grebbedijk

Met partijen uit de omgeving (watersporters, Mooi Wageningen, Vogelwerkgroep, ondernemers) is een groot aantal momenten geweest waarop van gedachten is gewisseld over de voortgang. Een totaaloverzicht van Participatie- en communicatie momenten is opgenomen in Bijlage 1.

1.4. Inhoud en Leeswijzer

Deze rapportage beschrijft de wijze waarop invulling gegeven is aan omgevingsparticipatie, waarbij zowel de procesmatige kant (hoofdstuk 2) als de inhoudelijke kant (hoofdstuk 3) aan bod komt. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de initiatieven die vanuit de omgeving zijn ontstaan en ingebracht, inclusief de wijze waarop projectteam hier mee om gegaan is. In hoofdstuk 5 wordt een doorkijk naar de planuitwerkingsfase beschreven.

Al het beeldmateriaal in dit document is geanonimiseerd in verband met de Algemene verordening gegevensbescherming. Dit geldt ook voor de ingezonden brieven en petities die opgenomen zijn in de bijlagen.

2. Het participatieproces binnen Gebiedsontwikkeling Grebbedijk

2.1. Contact met de omgeving

Het projectteam Grebbedijk heeft er voor gekozen om vanaf het moment dat er zicht was op definitieve opname in het HWBP-programma de communicatie met de omgeving te starten. Op dat moment was de nadere veiligheidsanalyse nog niet afgerond en moest het plan van aanpak voor de verkenningsfase nog worden geschreven. Desalniettemin werd vanuit de overtuiging dat een goed proces niet zonder een stevige participatie kan plaatsvinden al gestart met de eerste informatiebijeenkomst en vrij snel daarna kwamen de dijkdenkers voor het eerst bijeen.

Figuur 3 Impressie Dag van de Grebbedijk

Naast informatie over het proces en de inhoud van de dijkversterking en de overige maatschappelijke ambities was ook het stimuleren van het bewustzijn van waterveiligheid een ambitie vanuit het waterschap en het projectteam.

Met een veelheid aan middelen is invulling geven aan het participatieproces. Zo zijn er algemene informatieavonden geweest, ontwerp- en werkateliers, inloopmomenten en keukentafelgesprekken. Scholen zijn uitgenodigd en hebben actief meegewerkt. Bouwsteensessies, dijkdenkersbijeenkomsten en ontwerp- en werkateliers maakten tevens onderdeel uit van het geheel. In onderstaande paragrafen worden de belangrijkste kort toegelicht.

De opbrengsten uit de diverse bijeenkomsten bleken enorm divers en vaak ook onderling tegenstrijdig. Deze diversiteit aan meningen, opvattingen en ideeën is met name bij dijkdenkersbijeenkomsten en ontwerp- en werkateliers nader uitgewerkt.

2.2. Algemene informatieavonden

De algemene informatieavonden waren gericht op het bereiken van direct betrokken bewoners en bedrijven, de inwoners en bedrijven van de gemeenten Wageningen en Rhenen en de bewoners uit de Gelderse Vallei. De vier georganiseerde algemene informatieavonden kenden alle vier tussen de 100 en 130 belangstellenden. Uit navraag tijdens de avond bleek dat met name directbetrokkenen aanwezig waren, met een relatief grote afvaardiging uit de gemeente Wageningen en slechts weinigen uit Rhenen, laat staan uit de rest van de Gelderse Vallei. Van de aanwezige bewoners uit Wageningen betrof het een relatief selectieve groep waarbij studenten nauwelijks aanwezig waren, net als Wageningers die grofweg achter de Lawickse Allee wonen.

Tabel 1: overzicht Algemene informatieavonden incl. onderwerpen

DATUM	ONDERWERP	DATUM	ONDERWERP
29 juni 2016	Proces van de verkenningsfase toelichten en geïnteresseerden als dijkdenker vragen	24 januari 2018	Stand van zaken maatschappelijke ambities presenteren, mede aan de hand van toelichting door betrokken partners.
28 juni 2017	Uitkomsten nadere veiligheidsanalyse toelichten en overige maatschappelijke ambities duiden	26 sept 2018	Uitkomsten nader bodemonderzoek en daarmee hoogte- en sterkteopgave van de dijk presenteren en het presenteren van drie kansrijke alternatieven

2.3. De dijkdenkers

Het idee vanuit de projectorganisatie om op regelmatige basis in gesprek te gaan met representanten uit de omgeving is vormgegeven door een groep 'dijkdenkers' samen te stellen. De dijkdenkers werd een specifieke rol toebedacht, deels als persoonlijke deelnemer met eigen ideeën, wensen en belangen en deels als representant en verbindingspersoon namens een bepaalde groep. Dit laatste omdat zich meer dan 40 betrokkenen meldden tijdens de eerste informatieavond bij de oproep om dijkdenker te worden, waarbij acht personen uit dezelfde straat betrokken waren. In overleg met hen is besloten het aantal representanten terug te brengen tot twee tot drie per bijeenkomst waarbij het geen bezwaar was dat dit wisselende personen zouden zijn. Sommige betrokkenen bedienen meerdere belangen en doelgroepen: bewoner, deskundige, natuurliefhebber, recreant, verkeersgebruiker etc. De algehele samenstelling van de dijkdenkers was vrij divers waarbij opgemerkt moet worden dat de bedrijven, anders dan agrariërs, relatief weinig aangesloten waren en er een grote aanwezigheid was van natuurorganisaties en watersportverenigingen.

Doordat de omgeving vroeg in het proces betrokken is konden de dijkdenkers bijdragen aan conceptversies van het plan van aanpak verkenningsfase.

Figuur 4 Impressies dijkdenkersbijeenkomsten

Tabel 2 Overzicht dijkdenkersbijeenkomsten

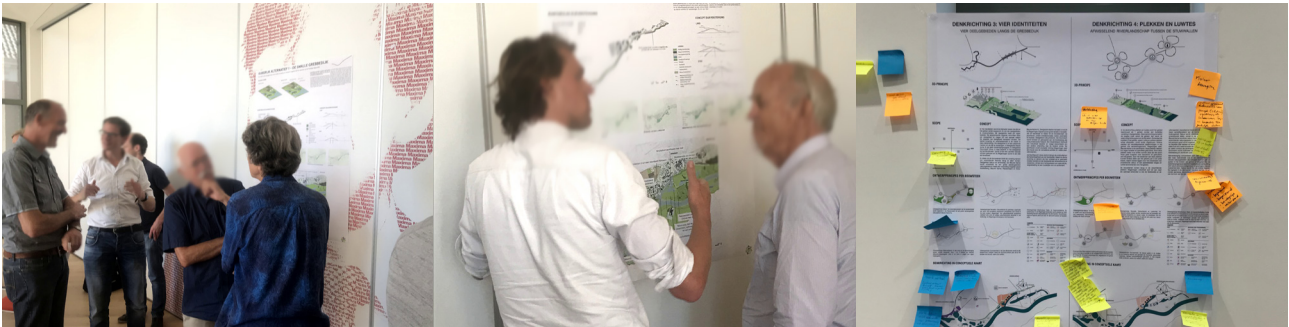
DATUM	ONDERWERP	DATUM	ONDERWERP
7 sept 2016	<ul style="list-style-type: none"> • kick off • verwachtingen delen van en met dijkdenkers 	17 januari 2018	<ul style="list-style-type: none"> • 1e presentatie zes mogelijke oplossingsrichtingen
2 nov 2016	<ul style="list-style-type: none"> • 'beleidsklasje' dijkdenkers over MER en veiligheidsanalyse 	21 maart 2018	<ul style="list-style-type: none"> • nieuwe versie zes mogelijke oplossingsrichtingen
16 nov 2016	<ul style="list-style-type: none"> • tips & tops op de kaart 	13 juni 2018	<ul style="list-style-type: none"> • toelichting stand van zaken techniek • vier concepten gebiedsambities • voorstellen onafhankelijk voorzitter dijkdenkers
12 april 2017	<ul style="list-style-type: none"> • veiligheidsanalyse • planning • plan van aanpak verkenning 	5 sept 2018	<ul style="list-style-type: none"> • toelichting 1e versie drie kansrijke alternatieven • uitleg over afwegingskader • gezamenlijke boottocht langs projectgebied
10 mei 2017	<ul style="list-style-type: none"> • spijkers met koppen slaan • input t.b.v. bouwstenen ophalen 	6 feb 2019	<ul style="list-style-type: none"> • opbrengsten technische innovaties • toelichting ruimtelijk kwaliteitskader • 1e aanzet tot meningennotitie
27 sept 2017	<ul style="list-style-type: none"> • toelichting op bouwstenen 	22 mei 2019	<ul style="list-style-type: none"> • presentatie effectbeoordelingen (MER) dijkontwerp
29 nov 2017	<ul style="list-style-type: none"> • uitkomsten bodemonderzoeken • denkrichtingen presenteren • komst onafhankelijk voorzitter 	25 sept 2019	<ul style="list-style-type: none"> • presentatie concept VKA voor bestuurlijk overleg

MENINGENNOTITIE

Op verzoek van de voorzitter van de dijkdenkers is er een meningennotitie opgesteld. Hierin wordt een overzicht gegeven van de meningen en opvattingen van betrokken omgevingspartijen over de geformuleerde ambities. Een conceptversie is aan de omgevingspartijen voorgelegd en vervolgens aangepast en aan de bestuurders gestuurd. De meningennotitie is als bijlage 7 bijgevoegd.

2.4. Bouwstenensessies en Ontwerp- & werkateliers

Figuur 5 Impressie ontwerpatelier

Voorafgaand aan de ontwerp- en werkateliers zijn door combinaties van verschillende partners bouwstenensessies georganiseerd. Bij elk van deze sessies zaten dijkdenkers aan tafel. Het betroffen sessies over waterveiligheid, natuur, stadsontwikkeling, duurzaamheid en recreatie en cultuurhistorie.

De ontwerpateliers zijn ingericht om ideeën, suggesties en ambities uit de bouwstenensessie en verdiepende studies met elkaar in verbinding te brengen om via onderzoekend ontwerp eerst tot mogelijke oplossingsrichtingen te komen en later tot de kansrijke alternatieven en uiteindelijk tot het voorkeursalternatief.

In totaal zijn er 13 ontwerp- en werkateliers geweest.

Tabel 3 Overzicht bouwstenensessies en Ontwerp- & Werkateliers

DATUM	ONDERWERP	DATUM	ONDERWERP
3 okt 2017	<ul style="list-style-type: none"> werkwijze toegelicht karakteristieken van de dijk benoemd 	13 juli 2018	<ul style="list-style-type: none"> gebiedsambities idee Plasserwaard
21 nov 2017	<ul style="list-style-type: none"> conceptontwikkeling beoordelingskader 	31 aug 2018	<ul style="list-style-type: none"> kansrijke alternatieven
19 dec 2017	<ul style="list-style-type: none"> van bouwsteen naar oplossingsrichtingen 	11 jan 2019	<ul style="list-style-type: none"> toelichting verdiepende onderzoeken habitatanalyse, gebiedseigen grond, rivierkunde toelichting op schetsontwerpen

DATUM	ONDERWERP	DATUM	ONDERWERP
17 jan 2018	<ul style="list-style-type: none"> oplossingsrichtingen verdieping jachthaven, ontsluiting en duurzaamheid 	15 feb 2019	<ul style="list-style-type: none"> toelichting technische ontwerpen voorstel dijkontwerpen ruimtelijk kwaliteitskader
13 feb 2018	<ul style="list-style-type: none"> update oplossingsrichtingen 	10 mei 2019	<ul style="list-style-type: none"> effectbeoordelingen dijk + doorkijk gebiedsambities schetsten mogelijk VKA voor de dijk optimalisatie uitdagingen
16 april 2018	<ul style="list-style-type: none"> van oplossingsrichting naar kansrijke alternatieven 	21 juni 2019	<ul style="list-style-type: none"> effectbeoordelingen gebiedsambities
25 mei 2018	<ul style="list-style-type: none"> uitkomsten technisch onderzoek integratieslag technisch ontwerp 		

2.5. Inlooppmomenten

De inlooppmomenten zijn georganiseerd voor direct aan de dijk wonende en werkende bewoners en bedrijven om de voortgang over de dijkontwerpen te communiceren en voor alle geïnteresseerden ten tijde van de ter inzagelegging van de Notitie Reikwijdte en Detailniveau.

Er zijn op meerdere momenten aparte inlooppmomenten georganiseerd voor bewoners van het stedelijk gebied en het landelijk gebied en één keer voor de bewoners van de steenfabriek in de Plasserwaard.

Tabel 4 Overzicht inlooppmomenten

DATUM	ONDERWERP	DATUM	ONDERWERP
5-jun-18	<ul style="list-style-type: none"> Toelichting en ter inzage NRD 	11-sep-18	<ul style="list-style-type: none"> gebiedsambities kansrijke alternatieven landelijk gebied
3-jul-18	<ul style="list-style-type: none"> dijkversterking kansrijke alternatieven landelijk gebied 	17-apr-19	<ul style="list-style-type: none"> Drie kansrijke alternatieven dijk en gebiedsambities landelijk gebied
12-jul-18	<ul style="list-style-type: none"> dijkversterking kansrijke alternatieven stedelijk gebied 	18-apr-19	<ul style="list-style-type: none"> Drie kansrijke alternatieven dijk gebiedsambities stedelijk gebied

2.6. Keukentafelgesprekken

In de periode 2017 tot en met september 2019 hebben er meer dan vijftig keukentafelgesprekken en vijf telefonische overleggen plaats gehad met de bewoners in het landelijk gebied. De eerste daarvan vond plaats op 3 maart 2016. Op dat moment was het project nog niet formeel gestart, maar wisten bewoners wel al dat er 'iets' ging gebeuren. Veelal vonden de eerste gesprekken op initiatief van de bewoners zelf plaats. Na het uitvoeren van de nadere veiligheidsanalyse kregen we concreter zicht op de opgave van de dijk. Op momenten dat er relevant nieuws te melden was voor de bewoners hebben we vanuit het project actief contact gezocht om hen te informeren over de voortgang en wensen te horen. Verslagen van deze gesprekken zijn opgenomen in 'Relatics' en het 'klanteisensysteem'.

Veel bewoners zijn ook aanwezig geweest bij inloophmomenten, de speciale avonden die we hebben georganiseerd en bij dijkdenkersbijeenkomsten en ateliers.

2.7. Educatie

Educatie over waterveiligheid, en dan met name het bewustzijn ervan, is als specifieke opgave van ons project benoemd. De actieve educatie richtte zich met name op basisschool- en middelbare schoolscholieren. Vanuit Wageningen en Veenendaal zijn zes basisschoolklassen op bezoek geweest met fietsexcursies. Voorafgaand hadden ze een lespakket doorgenomen. Na afloop hebben ze ons geadviseerd over hun ideeën rondom een dijkversterking en de gebiedsgerichte meekoppelkansen met behulp van door hen zelfgemaakte youtube-filmpjes (zie: grebbedijk.com/educatie).

Voor middelbare scholieren uit Amersfoort (Atrium) en Ede (Technasium) hebben we gastlessen verzorgd. Leerlingen van het Technasium hebben hun ideeën over de dijkversterking en gebiedskansen met een maquette gepresenteerd tijdens de algemene informatieavond in 2017.

Daarnaast zijn er gastcolleges verzorgd voor studenten van Van Hall Larenstein, de WUR en postdocs van All Risk. Ten behoeve van de eerste dag van de Grebbedijk hebben studenten van de WUR een maquette gemaakt die bezoekers van de dag gelegenheid gaven om te 'puzzelen' met de opgaven in het gebied en de dijk. Ook is er een "fenomenologische wandeling" verzorgd door een student van de WUR.

Figuur 6 Rondleiding door projectgebied

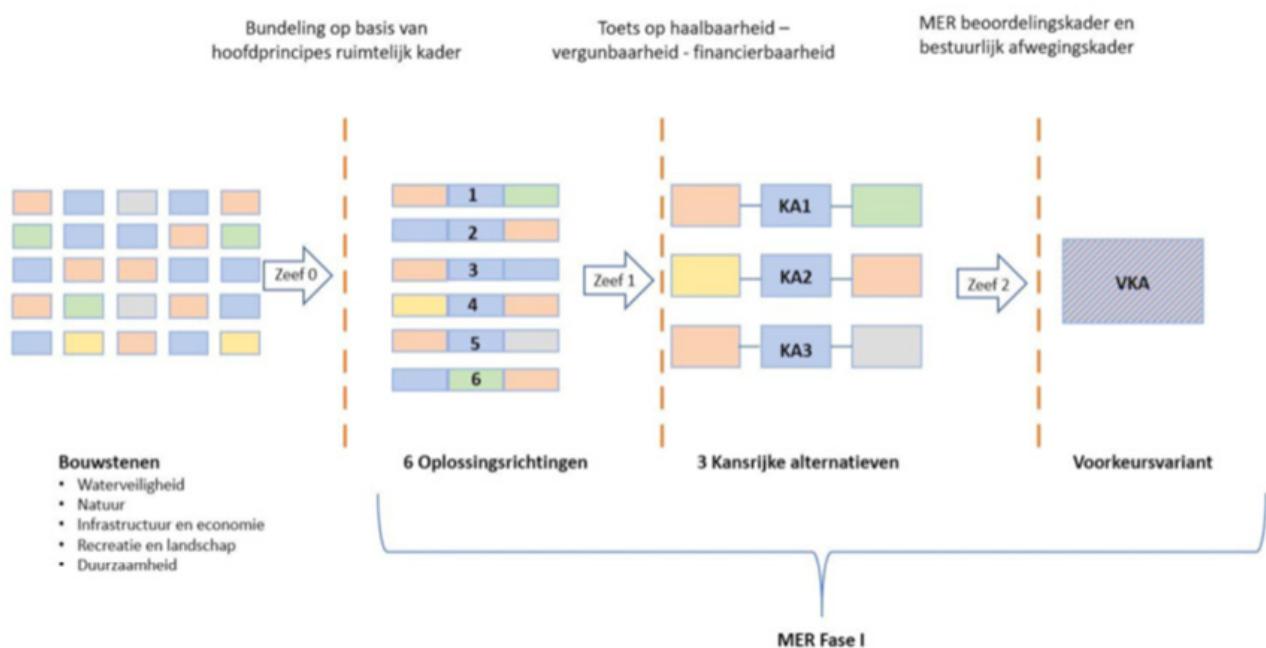

3. Participatie van bouwsteen tot VKA

3.1. Bouwstenen voor realisatie van doelen en ambities

De verbetering van de Grebbedijk biedt naast het langdurig garanderen van de veiligheid van het achterland en de realisatie van natuurdoelstellingen ook kansen voor andere ruimtelijke opgaven en ambities. Zoals reeds beschreven in paragraaf 2.4 is samen met omwonenden, gebruikers en partners in het gebied verkend of toekomstige veiligheidsmaatregelen kunnen samengaan met de verbetering van ruimtelijke kwaliteit, recreatie, cultuurhistorie, infrastructuur en economie. Dit heeft geresulteerd in doelstellingen en ambities voor de Gebiedsontwikkeling Grebbedijk (zie paragraaf 1.1.1 in MER Fase 1).

De wijze waarop doelstellingen en ambities verwezenlijkt kunnen worden, zijn samengebracht in vijf bouwsteenrapportages genaamd 'Waterveiligheid', 'Natuur', 'Infrastructuur en economie', 'Recreatie en landschap' en 'Duurzaamheid'. Met het opstellen van de bouwsteennotities heeft het projectteam bij aanvang van het project meteen de kans geboden aan omwonenden, dijkdenkers, gebruikers van de dijk en overige geïnteresseerden om input te leveren op welke wijze invulling gegeven kan worden aan de doelstellingen en ambities. De door de omgeving aangedragen kansen en oplossingen zijn verwerkt in de bouwstenenrapportages. Deze sectorale bouwstenennotities zijn gebruikt als start van het integrale ontwerpproces.

Figuur 7 Schematische weergave trechteringsproces

Tabel 5: Ambities die onderdeel uitmaken van doelstellingen Gebiedsontwikkeling Grebbedijk

D0: WATERVEILIGHEID: DE GREBBEDIJK VOLDOET AAN DE NORMERING ZOALS OPGENOMEN IN DE WATERWET;
Ruimtelijke inpassing waterveiligheidsopgave.
D1: NATURA 2000 -BEHEERPLAN EN GELDERS NATUURNETWERK (GNN) OPGAVEN
A. Verder ontwikkelen van het Natura2000-gebied in de uiterwaarden door verbeteren van de kwaliteiten en het aanleggen van ecologische verbindingen tussen de gebieden;
C. Invullen geven aan ambities met betrekking tot het Gelders Natuurnetwerk (GNN) en Groene ontwikkelingszone (GO);
D2: NADERE UITWERKING RIVIERENGEBIED (NURG): INVULLING GEVEN AAN DE NURG-OPGAVE BINNEN HET PROJECTGEBIED CONFORM VIGEREND PROVINCIAAL NATUURBEHEERPLAN GELDERLAND
B. Realiseren van de NURG-opgave (Nadere uitwerking rivierengebied) in de Plasserwaard met als doel om ecologische verbindingen te creëren en hiermee een stabiele of groene biodiversiteit te stimuleren;

In de Notitie Reikwijdte en Detailniveau is een overzicht van de geïnventariseerde ambities (A t/m R) die mogelijk tegelijk met de dijkversterking gerealiseerd kunnen worden weergegeven. Tussen deze ambities bestond groot verschil in kansrijkheid (draagvlak, financiële haalbaarheid, concreetheid). Voor aanvang van het project was met Staatsbosbeheer afgesproken dat de realisatie van de NURG-opgave onderdeel zou vormen van de Gebiedsontwikkeling Grebbedijk, terwijl het maar de vraag was in hoeverre de realisatie van een parkeervoorzieningen in het VKA terecht zou komen. Na publicatie van de NRD zijn de gebiedsambities derhalve verdeeld over doelstellingen en ambities. In tabellen 5 en 6 worden deze weergegeven. De doelstellingen en ambities zijn nader toegelicht in MER fase 1 paragraaf 1.1.1.

Tabel 6: Gebiedsambities die gedurende de verkenningsfase zijn onderzocht op haalbaarheid en draagvlak

AM1: IMPULS RUIMTELIJKE KWALITEIT GREBBEDIJK INCL. VERBETERING RELATIE TOT BINNENSTAD WAGENINGEN EN UITERWAARDEN
I. Realiseren van nieuwe woningen aan de Grebbedijk waarmee inkomsten kunnen worden gegenereerd voor andere wenselijke ruimtelijke ontwikkelingen;
K. Nieuwe verbinding maken tussen Wageningen, dijk en uiterwaarden om deze gebieden meer toegankelijk te maken voor bewoners;
N. Herindeling van het bedrijventerrein Rijnhaven door onder andere de verplaatsing van Bruil te faciliteren;
O. Parkeervoorzieningen realiseren op het ongebruikte terrein in de driehoek Grebbedijk, Nude en Havenafweg;

AM2: AANVULLEND OP DOELSTELLINGEN VOOR NATUUR VERSTERKEN VAN HUIDIGE NATUURWAARDEN

G. Realiseren van een KRW-geul in de uiterwaarden om de ecologische kwaliteit van het oppervlaktewater van de Neder-Rijn te verbeteren;

P. Realiseren van een ecologische verbingszone rondom de Grift en de Grebbesluis;

Q. Kruinverschuiving van de Grebbedijk om meer ruimte te creëren in de Plasserwaard voor het realiseren van een ecologische verbinding;

R. Mogelijkheden van de Grebbedijk benutten als leefgebied voor insecten, vlinders en bijen.

AM3: IMPULS GEVEN AAN (VEILIGE) RECREATIEVE MOGELIJKHEDEN EN CULTUREEL ERFGOED

D. Vrij liggend fietspad bij de Nude op het industrieterrein Wageningen om langzaam verkeer en gemotoriseerd verkeer, met name vrachtverkeer, te scheiden.

E. Autovrij/autoluw maken Grebbedijk door ontsluiting via Binnenveld ten behoeve van een kwaliteitsverbetering van de Grebbedijk;

F. Recreatieve ontwikkelingen rond haven om een kwaliteitsverbetering van het gebied en de recreatieve voorzieningen voor Wageningen te bewerkstelligen;

H. Het beleefbaar maken van het Hoornwerk waardoor de militaire geschiedenis van de Grebbelinie beter zichtbaar wordt in het landschap;

J. Opzetten van nieuwe recreatieve voorzieningen om het gebruik van het gebied door recreanten te stimuleren;

AM4: DUURZAAMHEID DOOR INVULLING GEVEN AAN KLIMAATDOELSTELLINGEN VAN PARIJS

L. Treffen van duurzaamheidsmaatregelen (energie, materiaal) om mede invulling te geven aan de klimaatambities van Parijs.

M. Treffen van maatregelen voor binnendijks waterbeheer door bijvoorbeeld het aanleggen van een drainagesysteem, waterberging en waterbuffer binnendijks;

In bijlage 2 is de lijst met doelstellingen en ambities voor de gebiedsontwikkeling Grebbedijk weergegeven, inclusief de bouwstenen die vanuit het omgevingsproces naar voren zijn gekomen om invulling aan deze doelstellingen en ambities te kunnen geven. Het betreft een overzicht dat representatief is voor de gehele verkenningsfase. Vanuit de partners is bewust ruimte gelaten om ook in de loop van het proces mogelijke nieuwe ambities te onderzoeken op haalbaarheid. Naar aanleiding van de publicatie van de NRD zijn bijvoorbeeld ambities op het gebied van biodiversiteit ingebracht, aansluitend op een pilot voor een bloemrijke dijk. Een ander voorbeeld betreft het recreatief medegebruik van een brede geul in de Plasserwaard. Deze bouwsteen is in het proces pas naar voren gekomen, nadat andere alternatieven voor een veilige alternatieve roeilocatie (geul bovenste polder/roeibaan in binnenveld, etc.) niet kansrijk bleken te zijn.

3.2. Doorlopen proces met drie zeefmomenten op basis van doelen en ambities

De trechtering richting VKA is opgebouwd uit in totaal drie zeefmomenten om te komen tot een voorkeursalternatief. Hieronder worden deze momenten nader beschreven. In het verdere proces om te komen tot een voorkeursalternatief is, in het verlengde van de gehouden bouwsteenbijeenkomsten, periodiek contact gezocht met omwonenden, gebruikers en partners in het gebied in ontwerp- en werkateliers (zie paragraaf 2.4).

3.2.1. ZEEF 0: VAN BOUWSTENEN NAAR ZES MOGELIJKE OPLOSSINGSRICHTINGEN

Het proces is gestart met het in beeld brengen van de doelstellingen voor de Gebieds-ontwikkeling Grebbedijk en alle mogelijke gebiedsambities. Hierbij zijn samen met de partners en dijkdenkers werksessies georganiseerd waarbij de wensen en kansen in beeld zijn gebracht. Deze wensen en kansen zijn vervolgens samengebracht in 5 bouwsteenrapportages genaamd 'Waterveiligheid', 'Natuur', 'Infrastructuur en economie', 'Recreatie en landschap' en 'Duurzaamheid'. In samenwerking met de partners en de dijkdenkers zijn zes ruimtelijk samenhangende combinaties gemaakt van de mogelijke bouwstenen voor waterveiligheid en de gebiedsambities. Dit heeft geleid tot zes mogelijke oplossingsrichtingen. Deze oplossingsrichtingen zijn beschreven in de Notitie Reikwijdte en detailniveau en ter inzage gelegd met de mogelijkheid tot het indienen van zienswijzen op de NRD. De commissie m.e.r. heeft onafhankelijk advies uitgebracht.

3.2.2. ZEEF 1: VAN ZES OPLOSSINGSRICHTINGEN NAAR DRIE KANSRIJKE ALTERNATIEVEN

Om van mogelijke oplossingsrichtingen te komen tot ontwerpen voor kansrijke alternatieven is meer detailniveau nodig en moest er een verdiepingsslag plaatsvinden. Daarvoor hebben tijdens dit proces technische en ruimtelijke uitwerkingen plaatsgevonden en is een gebiedsproces doorlopen. De producten die hieruit zijn voortgekomen zijn de basis voor de keuzes die zijn gemaakt richting de kansrijke alternatieven.

Conform het plan van aanpak is bij de start van deze fase de stap gezet van zes mogelijke oplossingsrichtingen naar drie kansrijke alternatieven. Hoewel op voorhand het idee bestond dat er relatief veel bouwstenen zouden (kunnen) afvallen, bleek dat in de praktijk niet te gebeuren. Betrokkenen (zowel aan de zijde van de zes partners als uit de omgeving) waren van mening dat elke oplossingsrichting interessante aanknopingspunten bood voor een kansrijk alternatief. Dat resulteerde in drie nieuwe combinaties (kansrijke alternatieven) gemaakt op basis van de technische uitwerkingen en het ruimtelijk kwaliteitskader.

3.2.3. ZEEF 2: VAN DRIE KANSRIJKE ALTERNATIEVEN NAAR EEN VORKEURSALTERNATIEF

In zeef 2 zijn de drie kansrijke alternatieven nader onderzocht en ruimtelijk verbeeld. Naast het beoordelingskader voor de MER is er een bestuurlijk afwegingskader ontwikkeld. Dit afwegingskader bestaat uit de onderscheidende effecten uit de MER zoals waterveiligheid, natuur en ruimtelijke kwaliteit en is aangevuld met kosten, circulariteit en draagvlak. In de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) voor de Gebiedsontwikkeling Grebbedijk zijn zowel het beoordelingskader als het afwegingskader gepubliceerd.

Uiteindelijk is aan de hand van de effectbeoordelingen, de financiële kaders en het maatschappelijke draagvlak een voorkeursalternatief samengesteld (zie Nota VKA en MER Fase I).

3.3. Ambities gedurende de trechtering naar het VKA

Gedurende de trechtering van Mogelijke Oplossingsrichtingen via Kansrijke Alternatieven richting het VKA kunnen gebiedsambities of specifieke bouwstenen waarmee invulling gegeven wordt aan een betreffende ambitie afgevallen zijn. In deze paragraaf wordt ingegaan op het trechteringsproces met betrekking tot bouwstenen van de bestuurlijke partners en de omgeving. In bijlage 3 is in tabel vorm meer in detail weergegeven.

D1: REALISATIE NATURA 2000 -BEHEERPLAN EN GELDERS NATUURNETWERK (GNN) OPGAVEN

Om de natuurdoelstellingen met betrekking tot Natura 2000 en GNN opgaven te realiseren zijn de volgende bouwstenen meegenomen in de verkenningsfase:

- A. Uitbreiding en verbetering van het leefgebied van de kamsalamander in de Bovenste Polder;
- B. Samenvoegen van verspreid gelegen stukjes zachthoutoibos bos, zodat grotere boskernen ontstaan ("herverkaveling") in de Plasserwaard;
- C. Herstellen van 5-10 ha overstromingsmoeras en het verbeteren van graslanden als leefgebied voor soorten zoals de kwartelkoning;
- D. Realiseren van of voorsorteren op een verbindingszone van de Veluwe naar de Utrechtse Heuvelrug door verplaatsing Vada.

Met bovenstaande bouwstenen wordt invulling gegeven aan de projectdoelstelling. Gedurende het trechteringsproces zijn deze bouwstenen derhalve niet afgevallen in de stappen van Mogelijke Oplossingsrichtingen richting Kansrijke Alternatieven (zeef 1) en richting het VKA (zeef 2). Tijdens het proces is echter wel de omvang van het doelbereik helder geworden. Vanuit rivierkundige berekeningen is het oppervlakte aan oibos dat gerealiseerd kan worden gemaximaliseerd op 7ha. Grotere uitbreiding met bos bleek te grote nadelige gevolgen te hebben op rivierwaterstanden.

In het VKA zijn de volgende bouwstenen opgenomen om de doelstelling te verwezenlijken:

- A. Aan de voet van de Wageningse berg (t.h.v. Veerweg) worden enkele poelen voor kamsalamanders aangelegd;
- B. In de Plasserwaard wordt ten westen van de steenfabriek het areaal zachthoutoibos uitgebreid met ca 7 ha;

- C. In de Bovenste Polder wordt overstromingsmoeras gerealiseerd ten behoeve van de Porseleinhoen. De exacte locatie hiervan dient nog verder te worden onderzocht in de planuitwerkingsfase;
- D. Ter hoogte van Vada wordt een kleine ecologische verbindingzone gerealiseerd tussen Plasserwaard en Driehoek;
- E. In de driehoek wordt 19 ha extensief grasland ontwikkeld, ten behoeve van geschikt habitat voor de kwartelkoning.

D2: NADERE UITWERKING RIVIERENGEBIED (NURG): INVULLING GEVEN AAN DE 36 HA. NURG-OPGAVE BINNEN HET PROJECTGEBIED CONFORM VIGEREND PROVINCIAAL NATUURBEHEERPLAN GELDERLAND

De NURG-opgave vormt onderdeel van de projectdoelstelling en maakt onderdeel uit van de Mogelijke Oplossingsrichtingen, Kansrijke Alternatieven en VKA. Uit de beoordeling van de Kansrijke Alternatieven en de onderliggende studies volgde dat beide beheertypen binnen de Plasserwaard lastig, maar met een zonering niet onmogelijk, te realiseren zijn (concurrentie tussen habitat voor Porseleinhoen met een voorkeur voor nattere omgevingen en Kwartelkoning met voorkeur voor een droge omgeving).

In de Plasserwaard tussen het oobos bij de jachthaven en natuurgebied de Blauwe Kamer wordt Rivier- en moeraslandschap ontwikkeld: de oude geul, die in de vorm van de huidige sloot nog zichtbaar is, wordt verbreed en benedenstrooms aangetakt, inclusief moeras- en rietoevers van 30-50 m breed.

AM1: IMPULS RUIMTELIJKE KWALITEIT GREBBEDIJK INCL. VERBETERING RELATIE TOT BINNENSTAD WAGENINGEN EN UITERWAARDEN

Herindeling haven met verplaatsing Bruil

Het ontwerp-bestemmingsplan Haven en Costerweg dat eind 2018 is gepubliceerd bood aan de Gemeente Wageningen met een aanwijzingsbesluit de mogelijkheid om Bruil op termijn aan de noordkant van de haven te vestigen. Hierdoor was het voor de Gebiedsontwikkeling Grebbedijk geen noodzaak meer was om de verplaatsing van Bruil op te nemen in de drie Kansrijke Alternatieven (zeef 1) die in het MER zijn beoordeeld. Inmiddels staat het ontwerp-bestemmingsplan op losse schroeven gezien de PAS uitspraak van de Raad van State. De stedelijke dijk bij Wageningen uit het VKA inclusief de getrapte kruin geeft een impuls aan de ruimtelijke kwaliteit en sluit goed aan op een eventuele verplaatsing van Bruil waarmee de relatie tussen de stad en de uiterwaarden verder geoptimaliseerd kan worden. Los van bovenstaande zou een verplaatsing van Bruil naar verwachting veel meer tijd vragen dan de binnen het HWBP vastgestelde mijlpalen voor de dijkverbetering mogelijk is.

Als onderdeel van de verbetering van de binnenstad met de uiterwaarden is in kansrijk alternatief 3 Vada verplaatst richting de stad, waarmee reeds geanticipeerd wordt op een toekomstige verplaatsing van Bruil. Aangezien de waterplas inclusief open verbinding naar het havenkanaal vanuit natuurwetgeving niet haalbaar is gebleken (zie bij Ambitie nr. 3) is de verplaatsing van Vada richting de Driehoek niet opgenomen in het VKA. Ook de verplaatsing van Vada richting de dijk om een robuuste ecologische verbinding van de Veluwe met de Utrechtse Heuvelrug mogelijk te maken maakt geen onderdeel uit van het VKA vanwege onvoldoende draagvlak en zicht op financiële dekking.

Nieuwe verbinding maken tussen Wageningen, dijk en uiterwaarden

De ambitie voor het verbinden van de stad Wageningen, dijk en uiterwaarden is in Kansrijk Alternatief 3 concreet ingevuld door herindeling van de Pabstendam: het scheiden van recreatief verkeer (wandelaars/ fietsers) met vrachtverkeer richting de betonfabriek van firma Bruil. Ook met deze bouwsteen werd reeds geanticipeerd op een toekomstige verplaatsing van Bruil. De herindeling van de Pabstendam is opgenomen in Kansrijk Alternatief 3 en heeft ook een plek in het VKA gekregen. De herindeling van de Pabstendam is gekoppeld aan de realisatie van de kleine waterplas (zie onder), waarvoor in de planuitwerkingsfase een ADC-toets doorlopen dient te worden. Indien de kleine waterplas niet gerealiseerd wordt, vervalt de noodzaak voor een herindeling van de Pabstendam. Mogelijkerwijs stelt de gemeenteraad wel middelen beschikbaar hiertoe, maar dan vanuit een andere motivatie, die van een verbetering van de openbare ruimte en een veiliger fietspad.

Nieuwe woningen en parkeervoorziening tegen de dijk

Vanuit het omgevingsproces is de ambitie naar voren gekomen om de Gebiedsontwikkeling Grebbedijk te combineren met realisatie van nieuwe woningen aan de kop van de haven. Uiteindelijk bleek binnen de gemeente Wageningen onvoldoende draagvlak te bestaan voor deze ambitie. In de drie kansrijke alternatieven zijn derhalve geen nieuwe woningen opgenomen.

Hetzelfde geldt voor de ambitie om op terrein tussen de Grebbedijk, Nude en Havenafweg een parkeervoorziening mogelijk te maken. Door de komst van het in 2018 gevormde college wordt vooral ingezet op alternatieven voor autoverkeer. Gezien bovenstaande is in de drie kansrijke alternatieven geen parkeervoorziening opgenomen. Het ingebrachte idee om extra parkeerplaatsen te realiseren nabij de Blauwe Kamer of het hoornwerk is vooralsnog niet verder uitgewerkt. Nadere planstudie is nodig om urgentie en mogelijkheden verder te verkennen.

AM2: AANVULLEND OP DOELSTELLINGEN VOOR NATUUR VERSTERKEN VAN HUIDIGE NATUURWAARDEN

KRW-maatregelen

Voor aanvang van de gebiedsontwikkeling waren er geen KRW-maatregelen ter hoogte van Wageningen voorzien. Binnen Rijkswaterstaat is echter veel draagvlak voor het combineren van KRW-opgaven aan Gebiedsontwikkeling Grebbedijk. Het toepassen van bouwstenen om KRW-doelstellingen voor de Nederrijn te realiseren, spitst zich toe op de Plasserwaard en de Driehoek. De KRW-bouwstenen zijn ook te combineren met andere ambities op gebied van natuur en recreatie. In de kansrijke alternatieven 2 en 3 (zeef 1) zijn daarom bouwstenen voor KRW-ambitie opgenomen in zowel Plasserwaard als Driehoek. Het gaat daarbij in de Plasserwaard om de aanleg van een geul (met of zonder recreatief medegebruik), ontsteden van kribvakken en verlagen van zomerkaden. In de waterplas in de Driehoek is de zuidelijke oever natuurvriendelijk ingericht.

Naar aanleiding van de effectbeoordeling is in het VKA in de Plasserwaard de maatregel opgenomen om een geul aan te leggen inclusief moeras- en rietoevers van 30-50m breed. De oeverbestorting langs de Rijn ter plaatse van drie kribvakken wordt (deels) verwijderd om natuurvriendelijke oevers aan te leggen. Bij de realisatie van een waterplas in de Driehoek wordt de zuidoever van de plas natuurvriendelijk en als KRW-maatregel aangelegd. De geul in de Plasserwaard (met seizoensgebonden recreatie) die opgenomen was in Kansrijk Alternatief 2 had ook bij kunnen dragen aan KRW, maar had vanuit KRW-optiek niet de voorkeur.

Binnendijkse Kruinverhuiving Plasserwaard

In Mogelijke Oplossingsrichting 5 is een binnendijkse kruinverlegging in de Plasserwaard opgenomen vanuit natuurspectief. De Plasserwaard is op die locatie relatief smal, verbreding van dit deel zorgt voor een robuustere stuk natuur. Daarnaast was de verwachting dat de binnendijkse verlegging tevens een positief effect zou hebben op de rivierwaterstand gedurende hoogwater. Uit waterstandsberekeningen bleek de impact van de binnendijkse verlegging echter nihil te zijn. Doordat er geen zicht op financiering van de kruinverlegging vanuit natuurspectief was, is in zeef 1 de kruinverhuiving niet opgenomen. In Kansrijk Alternatief 2 is wel als alternatief een binnendijkse dijkverlegging opgenomen. Hiermee is onderzocht in hoeverre ambities op gebied van NURG, veilig kunnen recreëren en toepassen gebiedseigen grond integraal mogelijk zijn. Uiteindelijk is vanuit een combinatie van factoren de geul afgevallen: 1) niet vergunbaarheid vanuit natuurwetgeving, 2) het ontbreken van een alternatief aan de zuidzijde van de rivier en 3) het ontbreken van een duidelijke opdrachtgevende vlaggendrager. Gezien bovenstaande is ook de kruinverhuiving afgevallen.

Ecologische verbinding Grift - Nederrijn

Binnen het waterschap bleek geen directe noodzaak te zijn voor het realiseren van de ecologische verbindingzone tussen de Grift en de Nederrijn. Deze ambitie was niet direct te koppelen aan beleidsdoelen en is komen te vervallen: in de kansrijke alternatieven (zeef 1) is de ecologische verbinding niet meer opgenomen.

Mogelijkheden benutten Grebbedijk als leefgebied voor insecten, vlinders en bijen

Deze ambitie is door de Vlinderstichting opnieuw ingediend n.a.v. de NRD. Het inzaaien van de dijk met bloemenmengsels is, gezien het gebruik van grond aan buitenzijde, in combinatie met ecologisch maaibeheer in alle drie de alternatieven mogelijk. In het VKA is deze ambitie overgenomen.

AM3: IMPULS GEVEN AAN (VEILIGE) RECREATIEVE MOGELIJKHEDEN EN CULTUREEL ERFGOED

Optimalisatie verkeer

Bij aanvang van het gebiedsproces is als ambitie het autovrij/autoluw maken van de Grebbedijk door ontsluiting van bedrijven via Binnenveld en het scheiden van vrachtverkeer en wandelaars/fietsers op de Nude. Het scheiden van fietsers/wandelaars ter hoogte van de Nude staat los van de waterveiligheidsopgave (geen opgave). Op de overige delen van de Grebbedijk draagt het toepassen van een getrapte kruin ook bij aan de waterveiligheidsopgave. Bij bedrijven, bewoners en recreanten bestaat een groot draagvlak om het scheiden van auto's en fiets/wandelverkeer op de Nude te realiseren. Dit draagt tevens bij aan de ruimtelijke kwaliteit (continuïteit/beleving) van de gehele Grebbedijk. Deze ambitie is in zowel de Kansrijke alternatieven als het VKA opgenomen.

Het autoluw maken van de Grebbedijk door ontsluiting van bedrijven via het binnenveld bleek geen haalbare ambitie. In de Kansrijke Alternatieven is deze optie niet meer opgenomen, gezien de hoge kosten voor het aanpassen van bestaande infrastructuur t/m aansluiting op de N225 en het gebrek aan draagvlak bij bedrijven en bewoners aan de dijk (bedrijfsvoering, sociale controle). Ook voor het afwaarderen van de Havenafweg (onderdeel Kansrijk alternatief 3) bleek bij de gemeente en bij bedrijven aan de dijk geen draagvlak te zijn. In de planuitwerkingsfase wordt nog nader gekeken naar mogelijke verkeerinrichting van de dijk.

Recreatieve voorzieningen

Momenteel wordt er veel gezwommen in de Nederrijn. Gezien de scheepvaart en stromingen in de rivier is dit geen veilige zwemplek. Realisatie van een zwemplek in het binnenveld bleek geen oplossing voor het probleem. De ondergrond van klei en veen is minder geschikt. Zandbodems voorkomen botulisme, blauwalg e.d. Afgraven van klei en veen is evenmin wenselijk gezien de effecten op de grondwaterhuishouding en afwezigheid van de mogelijkheid om water aan te vullen of te verversen.

Een waterplas in de Driehoek (al dan niet in vrije verbinding met het havenkanaal) is als een kansrijke bouwsteen ingeschat en opgenomen in de Kansrijke Alternatieven 2 en 3. Uit de effectbeoordeling blijkt dat effecten op N2000-instandhoudingsdoelstellingen van een waterplas niet zijn uit te sluiten. Om een waterplas op deze locatie te realiseren wordt een ADC-toets doorlopen. Gezien de effecten is gekozen om in het VKA de kleinere waterplas uit Kansrijk alternatief 2 op te nemen. Bij een positieve uitkomst van de ADC-toets wordt de waterplas meegenomen in de verdere realisatie.

Gedurende de verkenningsfase is uitvoerig gekeken in hoeverre invulling gegeven kan worden aan de wens vanuit watersportverenigingen naar veilig water voor het beoefenen van watersport (roeien, zeilen, kanoën, etc.). In de mogelijke oplossingsrichtingen zijn verschillende opties hiervoor opgenomen. Bij de trechtering richting de kansrijke alternatieven bleek dat alle tot dan toe geopperde bouwstenen niet kansrijk waren. Het doortrekken van de geul in de Bovenste Polder met recreatief medegebruik stuitte op bezwaren vanuit natuurwetgeving (kans op significant negatieve effecten niet uit te sluiten). Voor een alternatieve locatie in het Binnenveld bleek, los van vergunning technische en financiële uitdagingen, geen draagvlak bij de recreanten zelf te bestaan. Het gebruik van een langsdam in de rivier bood bij sterke stroming en/of wind onvoldoende bescherming, waardoor nog steeds veel op het havenkanaal geroeid zou worden.

Door partijen vanuit de omgeving is een nieuwe oplossing geïntroduceerd: de aanleg van een geul in de Plasserwaard waar doelstellingen voor KRW, natuur en recreatie gecombineerd kunnen worden. Dit idee is in de Kansrijke alternatieven in alternatief 2 geland. Om te voldoen aan de gestelde N2000-doelstellingen is in dit alternatief als optie onderzocht of aan de overkant van de Rijn ruimte voor de kwartelkoning gevonden kon worden. Bij de stap richting VKA is deze geul komen te vervallen, aangezien er onvoldoende draagvlak bij grondeigenaren in de Wolfswaard aanwezig is en een duidelijke opdrachtgevende vlaggendrager voor de geul ontbreekt.

Gezien de ambitie voor het realiseren/niet onmogelijk maken van de ecologische verbinding is het uitzichtpunt in de zuidwestelijke punt van de Driehoek in de fase richting de drie kansrijke alternatieven afgevallen. Dieren die net de overstap vanuit de Plasserwaard gemaakt hebben, hebben behoefte aan bosschages om bij te komen. In plaats daarvan is in kansrijk alternatieven 2 en 3 een panorama uitzichtpunt naast de haven opgenomen. Dit uitzichtpunt vormt tevens onderdeel van Het VKA. Tijdens de planuitwerkingsfase wordt verder verkend of struipaden gerealiseerd kunnen worden en wordt een standpunt over de camperplaatsen geformuleerd.

Beleefbaar maken Hoornwerk

Het Hoornwerk vormt een van de kenmerkende onderdelen van de Grebbedijk. De dijkverbetering vormt een kans om ambities omtrent het in ere herstellen van het Hoornwerk die afgelopen jaren niet haalbaar bleken te zijn, alsnog uit te voeren. Bij betrokken partijen bestaat groot draagvlak om het Hoornwerk op te hogen naar de situatie uit 1785. Deze maatregel is in Kansrijk alternatief 3 opgenomen. Uit de mer-beoordeling blijkt dat versterking van het Hoornwerk vanuit ruimtelijke kwaliteit erg positief scoort. Naast het cultuurhistorisch

aspect draagt deze maatregel ook bij aan de variatie in deelgebieden. Vanuit natuur is er wel een (tijdelijk) sterk negatief effect op het habitatype glanshaverhooiland bij verhoging van het Hoornwerk, de verwachting is echter wel dat deze maatregel vergunbaar is. Het herstel van het Hoornwerk in de staat van 1785 is opgenomen als onderdeel van het VKA.

AM4: DUURZAAMHEID DOOR INVULLING GEVEN AAN KLIMAATDOELSTELLINGEN VAN PARIJS

Duurzaamheid

Bij aanvang van het gebiedsproces is als ambitie opgenomen bij te dragen aan het behalen van de klimaatdoelstellingen van Parijs. In de verkenningsfase zijn voor de realisatie van deze ambitie een drietal sporen gestart. In het energie-onderzoek is de potentie van het gebied voor zon, wind en thermische energie uit oppervlaktewater (TEO) onderzocht. Uit deze studie bleek dat zonne-energie rendeert aan de rivierkant van de Grebbedijk. Hier is plaatsing van panelen echter niet verenigbaar met de waterveiligheidsdoelstelling. Daardoor is deze optie afgefallen. De kansen voor windenergie in het gebied zijn beperkt. Binnen het plangebied van het project is enkel een mogelijkheid in de driehoek. Voor deze plek geldt echter dat er een (mogelijk) conflict ontstaat met de Natura-2000 doelen waarmee de optie ook vervalt. Thermische energie uit oppervlaktewater is afhankelijk van het afzetgebied van de energie ten opzichte van de winplaats van het oppervlaktewater. Door de ligging van de Rijnhaven en woonwijken vlak achter de dijk is dit kansrijk en wordt de mogelijkheid voor TEO meegenomen in het VKA.

Het benutten van gebiedseigen grond is sterk afhankelijk van het vrijkomende materiaal uit de uiterwaarden. Dit zand en deze klei zijn zeer geschikt voor toepassing op de dijk. De natuurdoelen die gesteld zijn voor de uiterwaarden zorgen ervoor dat niet al het materiaal gebruikt kan worden. Hierdoor is enkel de grond die wel vrijkomt als gevolg van de ontwikkeling van de KRW-geul in de plasserwaard en een mogelijke kleine waterplas meegenomen in het VKA. De beoordeling op circulariteit geeft het inzicht dat de uitgevoerde innovatie op reststerkte van klei sterk bijdraagt aan de reductie van de uitstoot. Dit is dan ook opgenomen in het voorkeursalternatief. Verdere uitwerking van de circulaire principes volgt in de planuitwerking.

Binnendijs waterbeheer

Door de dijkversterking zal opnieuw gekeken worden naar de waterhuishouding van het gebied. Met de Gemeente Wageningen is afgesproken dat, nadat het VKA vast staat, gekeken wordt in hoeverre bestaande wateropgaven van de Gemeente Wageningen aansluiten op de gekozen dijkversterkingsmaatregelen. Eventueel bestaan er mogelijkheden om regenwater in het westelijk deel van Wageningen verder af te koppelen van het bestaande riool. Dit wordt tijdens de planuitwerkingsfase nader uitgezocht.

4. Initiatieven vanuit de omgeving en invloed op het ontwerp

In voorgaande hoofdstukken is de wijze van omgang met de omgeving (het proces) geschetst én is aangegeven hoe de omgeving bij de trechtering richting het VKA betrokken is. Los van de input tijdens deze sessies zijn door omgevingspartijen eigen initiatieven ingebracht en zijn er meerdere petitie's en brieven aangeboden. Deze initiatieven, inclusief de wijze waarop hier vanuit het project is omgegaan, worden in dit hoofdstuk beschreven.

4.1. Veilig Recreatiewater in Wageningen

Een nadrukkelijke wens vanuit de omgeving betrof de realisatie van veilig recreatiewater in Wageningen. Bij aanvang van het proces hebben de watersportverenigingen uit Wageningen³ een voorkeursvariant (zie bijlage 3a) ingediend waarmee de veiligheid van watersporten vergroot kan worden. Belangrijk element betrof het verbinden van de geul in de Bovenste polder met de Rijn. Met deze variant konden de volgende wensen gerealiseerd worden:

1. Een gescheiden toegang voor industriehaven en recreatiewater;
2. Meer veilig oefenwater door het creëren van een rechte nevengeul;
3. Een veilige zwemgelegenheid als alternatief voor de strandjes aan de Rijn;
4. Een afsluitbare geul, waarmee de aangroei van ijs geoptimaliseerd kan worden;
5. Een aantrekkelijk landschap voor recreanten en watersporters.

Bij het ontwerpen van de zes mogelijke oplossingsrichtingen zijn bovenstaande wensen meegenomen. Bij de beoordeling van de 6 mogelijke oplossingsrichtingen op haalbaarheid, maakbaarheid en vergunbaarheid kwam de problematiek naar voren dat de geul ligt in bestaand Natura2000-gebied inclusief aanwezigheid van natuurwaarden. Het projectteam kwam tot de conclusie dat voor recreatief medegebruik van de geul in de Bovenste Polder geen zicht op vergunbaarheid in het kader van de Wet natuurbescherming aanwezig is. De belangrijkste redenen zijn:

- Medegebruik van de geul in de Bovenste Polder heeft zeer waarschijnlijk negatieve gevolgen voor de aanwezige natuurwaarden (N2000 en soortenbescherming) en draagt daardoor niet bij aan de behoudsdoelstelling vanuit N2000;
- De geul is smal en al verstoord vanaf de landzijde;
- Aankoppeling van de geul heeft in potentie verdrogende effecten op de huidige natuurwaarden in de Bovenste Polder en zorgt voor een toename in rivierdynamiek; waardoor de huidige natuurwaarden negatieve effecten zullen ondervinden.

³ VADA, W.S.R. Argo, IJzersterk, STW Wageningen, De Wageningse Kano Vereniging De Bovenste Polder, Waterscouting Musinga-Rijn en de Wageningse Studenten Zeilvereniging Aqua

De verenigde Watersportverenigingen hebben in reactie daarop het Rapport Veilig Recreatiewater (zie bijlage 3b) opgesteld, waarbij nadrukkelijk de kansen voor natuurontwikkeling in de bovenste polder en mogelijkheden voor het samengaan van natuur en recreatie/watersport nader zijn toegelicht.

Met de opstellers van de rapportage van de watersportverenigingen en de ecologen vanuit het project is nader van gedachte gewisseld omtrent recreatief medegebruik van de geul in de Bovenste Polder. Dit overleg heeft niet geleid tot een herziening van het standpunt vanuit het project, maar gaf wel aanleiding om te kijken naar de haalbaarheid van een geul in de Plasserwaard, inclusief recreatief medegebruik buiten het broedseizoen. Aangezien in de Plasserwaard minder huidige natuurwaarden aanwezig zijn en vanwege het huidige agrarische karakter ervan, werd de kans op vergunbaarheid van een dergelijke geul in de Plasserwaard hoger ingeschat.

Het projectteam heeft het opnemen van een brede geul in de Plasserwaard vanuit de maatschappelijke ambitie tot veilig recreatiewater gefaciliteerd als onderdeel van kansrijk alternatief 2. Deze geul diende meerdere doelen: naast het realiseren van veilig roeiwater (met als restrictie dat alleen seizoensgebonden medegebruik mogelijk was) werd bijgedragen aan de Kaderrichtlijn Water (KRW) doelstellingen door het realiseren van plas-dras zones en het kunnen toepassen van (een deel van) het vrijkomende materiaal uit de geul voor de dijkversterking.

In het milieueffectrapport zijn de effecten van een brede geul met seizoensgebonden recreatief medegebruik vervolgens op natuurwaarden onderzocht. Hieruit bleek dat significant negatieve effecten op bestaande natuurwaarden en specifiek op het leefgebied van de porseleinhoen niet uit te sluiten zijn.

Hoewel in eerste instantie met name de vogelwerkgroep en Mooi Wageningen tegen dit idee waren, besloot Mooi Wageningen, samen met de watersporters, alsnog te verkennen of de mogelijkheid van een geul waar geroeid kan worden in de Plasserwaard gerealiseerd zou kunnen worden. Om dat mogelijk te maken zou er alternatief natuurgebied aan de zuidoever van de rivier gezocht moeten worden, in de Wolfswaard. Het projectteam heeft ecologische kennis en ontwerp expertise beschikbaar gesteld om samen met betrokken partijen de mogelijkheden te verkennen (zie bijlage 3c). Dit betrof het aanpassen van het beheer met een daarom gekoppelde functieverandering van agrarisch naar natuur om zo ruimte te maken voor de kwartelkoning en porseleinhoen.

Deze optie is door het projectteam omarmt en als optie opgenomen in Kansrijk Alternatief 2 en is op haalbaarheid verkend. Uitkomst van die verkenning was dat de kansen op natuurontwikkeling in de Wolfswaard vanwege eigendomssituatie en specifieke bestemmingen op korte termijn moeilijk te realiseren bleken.

Naast het zicht op vergunbaarheid qua natuurwetgeving zou de geul zorgen voor een zeer smal schiereiland tussen de geul en de Nederrijn. Deze smalle strook zou niet efficiënt te beheren en onderhouden zijn. Daarnaast ontbrak ook een duidelijke opdrachtgevende vlaggendrager voor de brede geul in de Plasserwaard: de brede geul had namelijk vanuit KRW-perspectief niet de voorkeur én een bredere geul heeft effect op het doelbereik van de NURG-opgave. Op de Plasserwaard rust namelijk een opgave voor het realiseren kruiden- en faunairijk grasland en een ambitie voor het realiseren van rivier- en moeraslandschap. Hoe breder de geul zou worden, hoe minder er van deze opgave gerealiseerd kon worden.

Bovenstaande heeft ertoe geleid om de brede geul niet op te nemen in het VKA.

4.2. Recreatiewater in de Plasserwaard

Tijdens de raadsbehandeling van 6 mei 2019 van de voorliggende opties m.b.t. de dijkversterking en de gebiedsambities werd het plan ingediend door mevrouw X om de beoogde waterplas in de Driehoek aldaar niet uit te voeren, maar in de Plasserwaard te positioneren. Ze stelde daartoe voor om een al eerder benoemde kleine dijkverlegging uit te voeren waarmee er ruimte zou moeten ontstaan voor deze plas. Een voordeel van deze variant betreft het intact laten van de Driehoek voor de instandhoudingsdoelstellingen voor de kwartelkoning.

Vanwege het late moment waarop het initiatief is ingediend heeft het projectteam geen kans gezien een aparte studie uit te voeren naar dit initiatief. Wel kon het initiatief beoordeeld worden op basis van beschikbare berekeningen en kennis van de situatie. Het initiatief bevat enkele slimme ingrepen er was met meerdere aspecten rekening gehouden.

Desalniettemin achtte het projectteam het initiatief niet kansrijk om uit te voeren. De argumentatie daartoe luidde:

1. Er is een studie gedaan naar de benodigde omvang van een waterplas. Die is ongeveer 5 ha. Die ruimte is er niet bij de Plasserwaard, ook niet na de voorgestelde dijkverlegging;
2. De gemoeide kosten van een dijkverlegging zijn naar verwachting meer dan twee miljoen euro, alleen al vanwege het vastgoed. De kosten voor de dijk zelf zijn daar nog niet in meegenomen, net zomin als de kosten voor de aanleg van de zwemplas als zodanig. Het gaat dan om erg veel geld;
3. Het idee van de zwemplas kwam voort uit de behoefte aan veilig zwemwater, maar ook om invulling te geven aan de relatie binnenstad-uiteerwaard. Een zwemplas in de Plasserwaard zou daar niet aan bijdragen;
4. Verkeersveiligheidstechnisch is een zwemplas op de voorgestelde plek niet heel logisch. Juist voor gezinnen met jonge kinderen is de Nudedijk relatief gevaarlijk om te fietsen. En auto's zouden juist zoveel mogelijk geweerd moeten worden, ook omdat er dan extra ruimte gezocht moet worden voor het parkeren;
5. De meest duurzame oplossing is het in stand houden van het bestaande. Een dijk verleggen kan in theorie op termijn duurzamer zijn dan een dijk in stand houden, maar bij een kleine verlegging zoals hier voorgesteld, zo is de algemene opinie binnen het projectteam, is die winst ook op termijn niet te behalen. Daarmee zou er een on-duurzame oplossing nagestreefd worden (dit is ook een belangrijke afweging geweest waarom we niet sowieso tot een dijkverlegging zijn overgegaan in het project – naast het financiële aspect);
6. De grootste showstopper is echter waarschijnlijk het feit dat ook hier sprake is van leefgebied van een beschermde doelsoort in N2000-gebied en dat de verstoring die een zwemplas met zich meebrengt naar verwachting niet vergunbaar is vanuit natuurwetgeving.

Het initiatief van mevr. X is als bijlage 4 opgenomen.

Maximale natuurvariant

Naast bovenstaande initiatieven is in de fase van 6 mogelijke oplossingsrichtingen naar de drie kansrijke alternatieven door de vogelwerkgroep verzocht om een maximale natuurvariant te ontwerpen, zonder dat daar direct een programmatische doelstelling aan werd verbonden. Mogelijke oplossingsrichtingen 1, de smalle dijk, en 5, de dijk als grens, boden daartoe belangrijke aangrijpingspunten. Op dat moment waren benodigde financiële middelen om dat te realiseren nog niet aanwezig. Mogelijke oplossingsrichting 5 bleek in z'n 'radicale' benadering vooral te helpen bij het nadenken in mogelijkheden en minder om integraal te worden over genomen. Mogelijke oplossingsrichting 1 bood die mogelijkheid wel en is in de rest van het proces in beeld gebleven. Natuurontwikkeling in deze oplossingsrichting betrof met name de NURG-opgave in de Plasserwaard. Middelen hiervoor zijn gereserveerd bij Staatsbosbeheer. Later bood provincie Gelderland aan om ook financiën vanuit Natura2000 en GNN voor de 'Driehoek' beschikbaar te stellen en extra investeringen in de Bovenste Polder te kunnen aanwenden. Hiermee ontstond een maximale natuurvariant die in zeef 2 als Kansrijk alternatief 1 is meegenomen. Een alternatief waarin aanvullend op Kansrijk alternatief 1 nog meer natuurambities verwezenlijkt zouden worden, zonder ook andere gebiedsambities mee te nemen, komt niet overeen met de vooraf gestelde projectdoelstellingen en is door het projectteam niet verder uitgewerkt.

4.3. Impuls regionale en lokale recreatie

Op basis van de presentatie van de drie kansrijke alternatieven in het voorjaar van 2019 heeft de dijkdenker X zijn visie ingediend met betrekking tot recreatieve elementen in de kansrijke alternatieven. Dijkdenker X pleit in zijn visie om te zorgen voor een veilige recreatieve route voor fietsers langs de dijk. Als aandachtspunt kaart hij de verkeerssituatie aan ter hoogte van de Veerweg, kruising met Havenafweg – Pabstendam en ter hoogte van het Nudepark.

De suggesties met betrekking tot recreatie spitsen zich toe op de realisatie van een recreatieplas waar veilig gezwommen kan worden en wandelroutes. De recreatieplas dient kleinschalig opgezet worden (geen gemotoriseerd verkeer toelaten), zodat de plas in samenhang met de natuurwaarden in het gebied gerealiseerd kan worden.

De wandelroutes zorgen voor de verbinding van de stad met de uiterwaarden. In de huidige situatie ontbreekt een goede aansluiting voor wandelaars vanuit het centrum richting de dijk. Dijkdenker X gaat in zijn visie in op twee locaties, waar dit goed zou kunnen. Het betreft de Havenafweg en ter hoogte van het Emmapark.

In het VKA is een kleine waterplas opgenomen, waarin veilig gezwommen kan worden. Met gemeente Wageningen vindt nader overleg plaats over de mogelijkheid van het afsluiten van de Havenafweg. Dit past als onderdeel van verdiepende studies in de planuitwerkingsfase waarbij de verbinding van de stad met de uiterwaarden nader uitgewerkt wordt.

De visie van dijkdenker X is als bijlage 8 opgenomen.

4.4. Ontvangen petities, brieven et cetera: op welke wijze meegenomen?

De Gelderlander, 11 januari 2019

Dat de meningen uiteen lagen werd extra duidelijk bij het aangeboden krijgen van brieven en petities door de diverse omgevingspartijen. In totaal zijn er negen brieven en petities aangeboden. De belangen van betrokkenen binnen het project bleken niet eenduidig. Dit kwam regelmatig naar voren bij dijkdenkersbijeenkomsten en ontwerp- en werkateliers. Belangen en standpunten van betrokkenen werden daarmee voor iedereen inzichtelijk waarmee een eerlijke discussie mogelijk werd. Vanuit het project stelden we ons daarmee op als partij die discussie mogelijk maakte.

Brieven zijn aangeboden door Mooi Wageningen, de gezamenlijke watersporters, de Nederlandse Roeibond, de Vogelwerkgroep en Mooi Wageningen samen, Mooi Wageningen en de Watersporters samen en de bewoners van de Plasserwaard met een (tweede) brief, nadat de eerste brief als petitie is aangeboden. Alle brieven zijn beantwoord door of de bestuurders of het projectteam. Bewoners van de Plasserwaard hebben expliciet aangegeven dat zij geen reactie verwachtten op hun tweede brief. Daarom is er vanuit het projectteam alleen informeel gereageerd.

De bewoners van de Havenstraat en de Niemeijerstraat hebben een petitie opgesteld die door ruim 100 buurtbewoners is ondertekend. Deze petitie is op 11 januari 2019 overhandigd aan een wethouder van de gemeente Wageningen, een gedeputeerde van de provincie Gelderland en de projectmanager van het project.

Essentie van de petitie van de Havenstraat en Niemeijerstraat was het blijven vasthouden aan een transparant proces waarbij de bewoners niet verrast zouden worden door eindoplossingen. Betrokkenen hebben toegezegd daar alert op te blijven. Tijdens dijkdenkersbijeenkomsten en ontwerp-/werkateliers is aanwezig gevraagd of het proces voldoende helder uiteengezet wordt door het projectteam. Daar is bevestigend op gereageerd. Tijdens het werkatelier van 10 mei 2019 werd het projectteam er expliciet voor gecompimenteerd door aanwezige dijkdenkers.

In de petitie van de bewoners van de steenfabriek van de Plasserwaard wordt opgeroepen om de Plasserwaard als landschappelijk waardevol te zien en als één van de rustige dijkvakken. Ook wordt de status van Rijksmonument met de daarbij horende cultuurhistorische waarde benadrukt. Het realiseren van een geul waar geroeid kan worden past niet bij het karakter van de Plasserwaard.

De gezamenlijke watersportverenigingen VADA, W.S.R. Argo, IJzersterk, STW Wageningen, De Wageningse Kano Vereniging De Bovenste Polder, Waterscouting Musinga-Rijn en de Wageningse Studenten Zeilvereniging Aqua hebben in een gezamenlijke brief voorafgaand aan het bestuurlijk overleg waar het concept VKA geagendeerd stond nog een laatste indringend pleidooi gehouden voor veilig recreatiewater, in de brede zin van het woord.

De petitie's zijn als bijlage 5 opgenomen. De brieven zijn in bijlage 6 terug te vinden.

Tijdens de dijkdenkersbijeenkomsten en werkateliers zijn er concretere en minder concrete ideeën geopperd. Deze ideeën zijn gedurende het proces bestudeerd en indien mogelijk opgenomen in de ontwerpen.

Tabel 7 - Wensen/opmerkingen van stakeholders met reactie van het projectteam

Wens/opmerking	Reactie projectteam & resultaten in ontwerp
1) GEZAMENLIJKE WATERSPORTVERENIGINGEN 8-10-2018	
1. Realiseer vanwege veiligheidsaspect een mogelijkheid om seizoensgebonden te roeien in een geul in de Plasserwaard.	1. Mogelijkheden zijn onderzocht: blijkt op basis van natuurwetgeving niet mogelijk.
2) MOOI WAGENINGEN + VOGELWERKGROEP + VOGELBESCHERMING 30-10-2018	
1. Focus op natuurontwikkeling en -bescherming. 2. Creëer habitat voor specifieke doelsoorten. 3. Graaf delen van de uiterwaard af. 4. Zorg voor recreatieve zonerings. 5. Autoluwe of autovrije dijk. 6. Toeristisch overstappunt bij Blauwe Kamer.	1. Is gehonoreerd in concept VKA (ooibos, NURG, poelen, grasland voor kwartelkoning) c.q. wordt nader geconcretiseerd in planuitwerking (overstromingsmoeras). 2. Vindt plaats als onderdeel van de verkenningsfase en is gehonoreerd in concept VKA. 3. We onderzoeken of dat mogelijk is in de planuitwerkingsfase. 4. Is gehonoreerd in de verkenningsfase met getrapte kruin van de dijk, geen recreatie in Plasserwaard en geen recreatie in de Driehoek behalve noordoostelijke deel van de waterplas. 5. Niet gehonoreerd. Met getrapte kruin wel impuls aan verkeersveiligheid gegeven. Bij inrichting van de dijk wordt m.b.v. materiaalgebruik ingezet op het verminderen van de dominantie van de auto. Bewoners en bedrijven blijven bereikbaar met de auto. 6. (Nog) niet gehonoreerd. Het ontbreekt vooralsnog aan een partij die hierin het voortouw wil of kan nemen.

3) BEWONERSCOMITÉ HAVENSTRAAT EN NIEMEIJERSTRAAT 2-11-2018

1. Geen hogere dijk.
2. Verbreding buitendijks.
3. Transparant proces.
4. Versterk kwaliteit uiterwaarden.
5. Onafhankelijke rol projectteam.

1. Middels innovaties zo veel mogelijk aan deze wens voldaan.
2. Middels innovaties zo veel mogelijk aan deze wens voldaan.
3. Dat is nagestreefd, gecheckt tijdens dijkdenkersbijeenkomsten en indien nodig verbeterd.
4. Is onderdeel van gebiedsproces en vindt weerslag in het concept VKA.
5. Daar is aan voldaan. Er is tegemoet gekomen aan het nader verkennen van de kansrijkheid van wensen en ambities van een breed scala aan partijen, met name, maar niet uitputtend, vanuit de watersportrecreatie en de natuurorganisaties.

4) KNRB 5-11-2018 5 OF 6-11-2018 (NIET GEDATEERD)

1. Realiseer vanwege veiligheidsaspect een mogelijkheid om seizoensgebonden te roeien in een geul in de Plasserwaard.

1. De mogelijkheden zijn uitvoerig verkend maar blijken niet mogelijk op basis van natuurwetgeving.

5) MOOI WAGENINGEN + VOGELWERKGROEP + VOGELBESCHERMING 24-1-2019

1. Er moet een 'meest natuurvriendelijke variant' worden ontworpen.

1. In de breedte van de drie kansrijke alternatieven is via de MER gescoord een meest natuurvriendelijke variant. In het concept VKA worden de natuurdoelstellingen gerealiseerd.

6) PETITIE BEWONERS STEENFABRIEK 20-2-2019

1. Respecteer cultuurhistorische waarde.
2. De dijkoplossing als maatwerk benaderen.
3. Zie de Plasserwaard vanuit landschappelijke waarde en behoud de rust: geen 'roeistrang'.
4. Aandacht voor consequenties hogere waterstand.
5. Verkeerssituatie: stromen scheiden en autoluw.
6. Graag een persoonlijk overleg.

1. Daar houden we rekening mee, met het opnemen van het Hoornwerk als meest expliciete uiting.
2. Er zijn meerdere overleggen geweest met betrokkenen hierover en maatwerkoplossingen worden toegepast.
3. Is onderdeel van het concept VKA.
4. Dit is uitgezocht. Uit wetgeving blijkt dat dit in principe verantwoordelijkheid is van bewoners. Projectteam heeft onderwerp geagendeerd bij het hoogwaterbeschermingsprogramma.
5. Met de getrapte kruin wordt daar zoveel mogelijk aan tegemoet gekomen.
6. Er hebben regelmatig persoonlijke overleggen plaats gehad. Gesprekken gingen zowel over de dijkversterking als de gebiedsambities.

7) BRIEF BEWONERS STEENFABRIEK 18-3-2019

1. Reactie op plan watersporters en Mooi Wageningen. Oneens met behoefte aan geul om te roeien.

De meningen over dit onderwerp lopen uiteen. Vanuit natuurwetgeving blijkt de aanleg van een geul met als nevendoelestelling seizoensgebonden recreatief medegebruik niet haalbaar.

8) MOOI WAGENINGEN + VOGELBESCHERMING NEDERLAND + KNNV WAGENINGEN 9-4-2019

1. Tegen ontwikkeling in de Driehoek.

2. MW bereid verkennen Wolfswaard.

3. Vogelbescherming tegen verkennen Wolfswaard.

1. De argumentatie hieromtrent is navolgbaar en was onderdeel van één van de kansrijke alternatieven. Vanwege andere maatschappelijke ambities en behoeften heeft echter wel een verkenning naar mogelijkheden van andere ontwikkelingen plaatsgevonden.

2. Die mogelijkheid is ondersteund en verdiept. Het bleek niet mogelijk deze ambitie op korte termijn te realiseren.

3. Daar is serieus kennis van genomen en meegenomen in de afweging.

9) DE GEZAMENLIJKE WATERSPORTVERENIGINGEN VADA, W.S.R. ARGO, IJZERSTERK, STW WAGENINGEN, DE WAGENINGSE KANO VERENIGING DE BOVENSTE POLDER, WATERSCOUTING MUSINGA-RIJN EN DE WAGENINGSE STUDENTEN ZEILVERENIGING AQUA 17-09-2019

1. Aandacht voor zowel veilig zwem- als watersportrecreatie.

1. In het concept VKA maakt een kleine waterplas deel uit van het ontwerp. Deze plas draagt bij aan het realiseren van veilig zwemwater. Het realiseren van een geul in de Plasserwaard blijkt vanuit natuurwetgeving niet realiseerbaar. Een langsdam bleek vanwege het ontbreken van waterhoogteverschillen met de rivier geen oplossing. Een langsdam draagt bovendien niet voldoende bij aan het realiseren van de waterveiligheidsopgave.

10) DIJKDENKER X

1. Impuls regionale en lokale recreatie middels veilige recreatieve routes en recreatieplas.

1. In het concept VKA is een kleine waterplas opgenomen, waarin veilig gezwommen kan worden. Met gemeente Wageningen vindt nader overleg plaats over de mogelijkheid van het afsluiten van de Havenafweg. Dit past als onderdeel van verdiepende studies in de planuitwerkingsfase waarbij de verbinding van de stad met de uiterwaarden nader uitgewerkt wordt.

11) BRIEVEN BEWONERS 13-10-2019 EN 14-10-2019

1. Scheiding van verkeersstromen op de getrapte kruin aan de buitendijkse zijde van de dijk.

Op basis van de presentatie VKA aan de bewoners van het Bastion en Veerstraat in oktober 2019 hebben twee bewoners hun visie ingediend met betrekking tot het recreatieve element van de getrapte kruin. Bewoner 1 pleit voor het fietspad op het getrapte dijkgedeelte of voor een fietspad aan de teen van de dijk. Bewoner 2 pleit voor het langzame 'snelverkeer' op de kruin van de dijk (met 5 meter) en van de wandelaars op de nieuwe steundijk (met 3 meter).

In de nota VKA gaan we in op de mogelijkheden voor mobiliteit op de getrapte kruin, maar de verdere uitwerking hiervan vindt plaats in de planuitwerking. Tijdens de volgende fase behandelen we dit thema samen met de gemeente Wageningen en Rhenen en gaan we samen met de omwonenden en belanghebbenden hierover in gesprek.

5. Omgevingsparticipatie in de planuitwerkingsfase

5.1. Omgevingscommunicatie en participatie

Met de wijze van participatie in de verkenningsfase is de toon gezet voor de gebiedsontwikkeling Grebbedijk. Ook in de volgende fase wordt ingezet op een nauwe betrokkenheid van belangorganisaties, bewoners en belanghebbenden in de omgeving. We houden de omgeving op de hoogte van de voortgang en op belangrijke momenten wordt de omgeving geïnformeerd en gevraagd om hun belangen en wensen kenbaar te maken. Ook worden de klanteisen/-wensen, die in de verkenningsfase geïnterpreteerd zijn, in de volgende fase geactualiseerd en aangevuld. Het streven is om in het definitief ontwerp zoveel mogelijk klanteisen/-wensen te honoreren, mits dit past binnen de scope, planning en financiën. Uiteraard wordt er voor de planuitwerkingsfase een communicatie-participatieplan opgesteld in samenwerking met de gebiedspartners.

BIJLAGE 1

**Overzicht van participatie- en
communicatie momenten**

ALGEMENE INFORMATIEAVONDEN

- 29 juni 2016
- 28 juni 2017
- 24 januari 2018
- 26 september 2018

INLOOPBIJENKOMSTEN

- 5 juni 2018 (t.b.v. NRD)
- 3 juli 2018
- 12 juli 2018
- 11 september 2018
- 17 april 2019: stad en land
- 18 april 2019

ONTWERP- EN WERKATELIERS

- 3 oktober 2017
- 21 november 2017
- 19 december 2017
- 16 januari 2018
- 13 februari 2018
- 6 april 2018
- 25 mei 2018
- 13 juli 2018
- 31 augustus 2018
- 11 januari 2019
- 15 februari 2019
- 10 mei 2019
- 21 juni 2019

DIJKDENKERSBIJENKOMSTEN

- 7 september 2016
- 16 november 2016
- 12 april 2017
- 10 mei 2017
- 27 september 2017
- 29 november 2017
- 17 januari 2018
- 21 maart 2018
- 13 juni 2018
- 5 september 2018
- 6 februari 2019
- 22 mei 2019
- 25 september 2019

SPECIFIEKE DOELGROEPBIJENKOMSTEN

- 5 maart 2018 ondernemers Wageningen
- 16 mei 2018 bestuur WOC Wageningen
- 12 juli 2018 bewonersavond stad
- 12 september 2018 bewoners buitendijks
- 13 december 2018 bewoners Havenstraat/ Niemeijerstraat
- 19 december 2018 bewoners Havenstraat/ Niemeijerstraat
- 29 mei 2019 bewoners Havenstraat/ Niemeijerstraat
- 9 oktober 2019 Bewoners Veerstraat, bastion, rondeel en veste

KEUKENTAFELGESPREKKEN

In de periode 2017 tot en met mei 2019 hebben drie rondes met keukentafelgesprekken en vijf telefonische overleggen plaats gehad met de bewoners in het landelijk.

DAG VAN DE GREBBEDIJK

- 15 oktober 2016
- 23 september 2017
- 20 oktober 2018

BOUWSTEENSESSIES

- 13 juni 2017 natuur
- 26 juni 2017 recreatie en landschap
- 30 juni 2017 stadsontwikkeling
- 1 september 2017 waterveiligheid
- 8 februari 2018 duurzaamheid

EXCURSIES MET JUNIOR DIJKDENKERS & TECHNASIUM

- 7 februari 2017 en 6 februari 2018 Atrium Amersfoort
- 7 april 2017 Technasium Ede
- 17 december 2018 Pantarijn Wageningen
- 2018 en 2019 zes basisschoolklassen uit Wageningen en Veenendaal

GASTCOLLEGES EN PRESENTATIES AAN HOGESCHOOL EN UNIVERSITEIT

- 16 maart 2018 Studenten Van Hall Larenstein
- 23 mei 2018 Studenten WUR
- 3 en 4 oktober 2018 Studenten WUR
- 6 juli 2018 PHD's Allrisk
- 20 mei 2019 Studenten WUR

PROJECTBEZOeken VAKCOLLEGA'S EN PRESENTATIE BIJ CONGRESSEN

- 7 april 2016 Rivierendag
- 23 november 2016 Congres Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed
- 8 juni 2017 DP Rijn
- 19 juni 2017 RWS Wageningen aan de Rijn
- 27 juni 2018 Stuurgroep HWBP
- 3 september 2018 DGWB
- 10 en 12 oktober 2017 WUR
- 2 november 2017 Nationaal Deltacongres
- 12 december 2017 Atelier X
- 17 april 2018 Nationaal Kennis- en Innovatieprogramma
- 23 mei 2018 Nationaal Water Management congres
- 10 oktober 2018 Meanderende Maas,
- 15 november 2018 PEER
- 6 december 2018 Rotary Ede-Lunteren
- 12 maart 2019 Gelderland en Rijn & IJssel, Rondje langs de rivieren
- 15 maart 2019 Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
- 16 april 2019 RWS/PPO
- 4 keer presentaties voor KPR (Kennisplatform Risicobenadering)
- 19 september 2019 Waterschap de Dommel

PRESENTATIES EN PROJECTBEZOeken POLITIEKE PARTIJEN

- 30 mei 2016 Commissie waterschap
- 8 september 2016 Bestuurders Food Valley
- 1 november 2016 Algemene Waterschapspartij,
- 18 april 2017 Themabijeenkomst gemeenteraad Wageningen
- 12 september 2017 Commissie Water/DOAR
- 27 november 2017 PS Utrecht
- 15 januari 2018 Gemeenteraad Wageningen
- 24 januari 2018 PS Gelderland
- 11 april 2018 PS Utrecht
- 12 april 2018 Bestuurders Food Valley
- 31 oktober 2018 PS Gelderland en gemeenteraad Wageningen
- 1 mei 2017 en 29 maart 2019 AB Vallei en Veluwe

MEDIA

- Omroep Gelderland
- RTV Utrecht
- Radio 1 journaal
- De Gelderlander
- Proef Wageningen

PETITIES

- Bewonerspetitie Havenstraat/Niemeijerstraat
- Bewoners Plasserwaard

BRIEVEN

1. Mooi Wageningen
2. De gezamenlijke watersporters
3. De Nederlandse Roeibond
4. Vogelwerkgroep en Mooi Wageningen
5. Mooi Wageningen en de Watersporters
6. Bewoners Plasserwaard, 2e keer
7. Martha Blom, ook voorgedragen tijdens werkatelier
8. De gezamenlijke watersportverenigingen in Wageningen

NIEUWSBRIEVEN & NIEUWSALERTS

15 oktober 2016
16 november 2016
14 december 2016
27 januari 2017
6 april 2017
12 april 2017
31 mei 2017
21 juli 2017
29 augustus 2017
2 oktober 2017
19 oktober 2017
23 oktober 2017
26 oktober 2017
6 november 2017
12 december 2017
22 december 2017
12 januari 2018
15 januari 2018
23 januari 2018
30 januari 2018
23 maart 2018
4 april 2018
1 mei 2018
2 mei 2018
30 mei 2018
14 juni 2018
24 juli 2018
26 juli 2018
11 september 2018
18 september 2018
3 oktober 2018
20 december 2018
8 januari 2019
31 januari 2019
7 maart 2019
22 maart 2019
27 maart 2019
16 april 2019
18 april 2019
19 juni 2019
25 juni 2019
29 augustus 2019

VLOGS + ANIMATIES

- Vlog over technische innovaties algemeen
- Vlog over innovatieproef piping
- Vlog over duurzaamheid en gebiedseigen grond
- Animatie over het project 16 oktober 2017

BIJLAGE 2

Bouwstenen ambities in trechteringsproces

D1: REALISATIE NATURA 2000 -BEHEERPLAN EN GELDERS NATUURNETWERK (GNN) OPGAVEN

Ambities uit NRD

- A. Verder ontwikkelen van het Natura2000-gebied in de uiterwaarden door verbeteren van de kwaliteiten en het aanleggen van ecologische verbindingen tussen de gebieden;
- C. Invullen geven aan ambities met betrekking tot het Gelders Natuurnetwerk (GNN) en Groene ontwikkelingszone (GO);

Bouwstenen

- a. Uitbreiding en verbetering van het leefgebied van de kamsalamander in de Bovenste Polder;
- b. Samenvoegen van verspreid gelegen stukjes zachthoutooibos, zodat grotere boskernen ontstaan ("herverkaveling") in de Plasserwaard;
- c. Herstellen van 5-10 ha overstromingsmoeras en het verbeteren van graslanden als leefgebied voor soorten zoals de kwartelkoning;
- d. Realiseren of voorsorteren op een verbindingzone van de Veluwe naar de Utrechtse Heuvelrug door verplaatsing Vada.

Trechtering

Bovenstaande ambities vormen onderdeel van de projectdoelstelling. Bovenstaande bouwstenen zijn daarom niet afgefallen in de stap van Mogelijke oplossingsrichtingen richting Kansrijke Alternatieven en richting het VKA en maken onderdeel uit van zowel de drie kansrijke alternatieven als het VKA. Vanuit rivierkundige berekeningen is het oppervlakte aan ooibos dat gerealiseerd kan worden gemaximaliseerd op 7ha. In de verkenningsfase bleek er onvoldoende draagvlak en zicht op financiën voor het verplaatsen van Vada richting de dijk. Hierdoor is er minder ruimte voor realisatie van een ecologische verbindingzone van de Veluwe naar de Utrechtse Heuvelrug.

Onderdeel VKA

- 1) Aan de voet van de Wageningse berg (t.h.v. Veerweg) worden enkele poelen voor kamsalamanders aangelegd;
- 2) In de Blauwe kamer wordt ten westen van de steenfabriek het areaal zachthoutooibos uitgebreid met ca 7ha;
- 3) In de Bovenste Polder is een zoekgebied opgenomen om een overstromingsmoeras aan te leggen om het leefgebied van de porseleinhoen uit te breiden;
- 4) In de Driehoek wordt extensief grasland ontwikkeld, ten behoeve van geschikt habitat voor de kwartelkoning;
- 5) Vlakbij het gebouw van de watersportvereniging VADA komt een kleine ecologische verbindingzone (EVZ) die voor wild een verbinding vormt tussen de Plasserwaard en de Bovenste Polder.

D2: NADERE UITWERKING RIVIERENGEBIED (NURG): INVULLING GEVEN AAN DE NURG-OPGAVE BINNEN HET PROJECTGEBIED CONFORM VIGEREND PROVINCIAAL NATUURBEHEERPLAN GELDERLAND

Ambities uit NRD

B. Realiseren van de NURG-opgave in de Plasserwaard met als doel om ecologische verbindingen te creëren en hiermee een stabiele of groene biodiversiteit te stimuleren.

Bouwstenen

- a. Beheertype GNN Kruiden- en faunarijck grasland (N12.02);
- b. Ambitie GNN Nog om te vormen naar Natuur (N00.01) Rivier- en moeraslandschap (N01.03).

Trechtering

De NURG-opgave vormt onderdeel van de projectdoelstelling. Bovenstaande bouwstenen zijn daarom niet afgefallen in de stap van Mogelijke oplossingsrichtingen richting Kansrijke Alternatieven en richting het VKA. Uit de beoordeling van de alternatieven en de onderliggende studies volgde dat beide beheertypen binnen de Plasserwaard lastig maar door zonering niet onmogelijk te realiseren is (concurrentie tussen habitat voor Porseleinhoen en Kwartelkoning). Voor de Plasserwaard (NURG-opgave) is gekozen voor invulling van rivier- en moeraslandschap. In de Bovenste polder wordt ingezet op ontwikkeling van extensief grasland.

Onderdeel VKA

- 1) In de Plasserwaard tussen het oobos bij de jachthaven en natuurgebied de Blauwe Kamer wordt Rivier- en moeraslandschap ontwikkeld: de oude geul die in de vorm van de huidige sloot nog zichtbaar is, wordt verbreed en benedenstrooms aangetakt, inclusief moeras- en rietoevers van 30-50m breed. Aan de bovenstroomse zijde wordt de dam verlaagd tot onder het niveau van de zomerkade.
- 2) In het Wageningse deel tussen de Pabstendam en het Havenkanaal ("de driehoek") wordt extensief grasland ontwikkeld, waarmee geschikt habitat voor de kwartelkoning wordt ontwikkeld.

AM1: IMPULS RUIMTELIJKE KWALITEIT GREBBEDIJK INCL. VERBETERING RELATIE TOT BINNENSTAD WAGENINGEN EN UITERWAARDEN

Ambitie uit NRD

I. Realiseren van nieuwe woningen aan de Grebbedijk waarmee inkomsten kunnen worden gegenereerd voor andere wenselijke ruimtelijke ontwikkelingen;

Bouwstenen

- a. Realiseren nieuwe woningen Kop van de haven;
- b. Extra woningen realiseren in geval van vervangende woonruimte.

Trechtering

Binnen de Gemeente Wageningen bleek voor deze fase geen urgentie te zijn voor het realiseren van woningen aan de kop van de haven. In de drie kansrijke alternatieven zijn geen nieuwe woningen opgenomen.

Onderdeel VKA

Geen onderdeel van het VKA.

AM1: IMPULS RUIMTELIJKE KWALITEIT GREBBEDIJK INCL. VERBETERING RELATIE TOT BINNENSTAD WAGENINGEN EN UITERWAARDEN

Ambities uit NRD

- I. Realiseren van nieuwe woningen aan de Grebbedijk waarmee inkomsten kunnen worden gegenereerd voor andere wenselijke ruimtelijke ontwikkelingen;
- K. Nieuwe verbinding maken tussen Wageningen, dijk en uiterwaarden om deze gebieden meer toegankelijk te maken voor bewoners;
- N. Herindeling van het bedrijventerrein Rijnhaven door onder andere de verplaatsing van Bruil te faciliteren;
- O. Parkeervoorzieningen realiseren op het ongebruikte terrein in de driehoek Grebbedijk, Nude en Havenafweg.

Bouwstenen

- a. Kwaliteitsimpuls Pabstendam;
- b. Afwaarderen Havenafweg;
- c. Wandelpaden richting dijk.

Trechtering

De ambitie voor het verbinden van de stad Wageningen, dijk en uiterwaarden is in Kansrijk Alternatief 3 concreet ingevuld door herindeling van de Pabstendam: het scheiden van recreatief verkeer (wandelaars/fietsers) met vrachtverkeer richting Bruil. Deze bouwsteen is gekoppeld aan de komst van een waterplas in de Driehoek, zodat recreanten op weg richting de waterplas gescheiden zijn van vrachtverkeer. Samen met de afwaardering van de Havenafweg wordt de verbinding van de stad met de uiterwaarden geoptimaliseerd.

Onderdeel VKA

Realiseren van wandelpaden vanuit de stad richting de dijk worden in de planuitwerking nader onderzocht. De herindeling van de Pabstendam is onderdeel van het VKA en gekoppeld aan de realisatie van de kleine waterplas, waarvoor in de planuitwerkingsfase een ADC-toets doorlopen dient te worden. Indien de kleine waterplas niet gerealiseerd wordt, vervalt de noodzaak voor een herindeling van de Pabstendam. Mogelijkerwijs stelt de gemeenteraad wel middelen beschikbaar hiertoe, maar dan vanuit een andere motivatie, die van een verbetering van de openbare ruimte en een veiliger fietspad.

AM1: IMPULS RUIMTELIJKE KWALITEIT GREBBEDIJK INCL. VERBETERING RELATIE TOT BINNENSTAD WAGENINGEN EN UITERWAARDEN

Ambities uit NRD

- I. Realiseren van nieuwe woningen aan de Grebbedijk waarmee inkomsten kunnen worden gegenereerd voor andere wenselijke ruimtelijke ontwikkelingen;
- K. Nieuwe verbinding maken tussen Wageningen, dijk en uiterwaarden om deze gebieden meer toegankelijk te maken voor bewoners;
- N. Herindeling van het bedrijventerrein Rijnhaven door onder andere de verplaatsing van Bruil te faciliteren;
- O. Parkeervoorzieningen realiseren op het ongebruikte terrein in de driehoek Grebbedijk, Nude en Havenafweg.

Bouwstenen

- a. Verplaatsen Bruil naar Taats en Argo naar Driehoek;
- b. Van Leusden naar de noordoever;
- c. Vada verplaatsen naar Driehoek.

Trechtering

Het ontwerp-bestemmingsplan Haven en Costerweg dat eind 2018 is gepubliceerd bood aan de Gemeente Wageningen middels een aanwijzingsbesluit de mogelijkheid om Bruil op termijn aan de noordkant van de haven te vestigen. Hierdoor was het voor de Gebiedsontwikkeling Grebbedijk geen noodzaak meer was om de verplaatsing van Bruil op te nemen in de drie kansrijke Alternatieven (zeef 1) die in het MER zijn beoordeeld. Inmiddels staat het ontwerp-bestemmingsplan op losse schroeven gezien de PAS uitspraak van de Raad van State. De stedelijke dijk bij Wageningen uit het VKA inclusief de getrapte kruin geeft een impuls aan de ruimtelijke kwaliteit en sluit goed aan op een eventuele verplaatsing van Bruil waarmee de relatie tussen de stad en de uiterwaarden verder geoptimaliseerd kan worden. Los van bovenstaande zou een verplaatsing van Bruil naar verwachting veel meer tijd dan de binnen het HWBP vastgestelde mijlpalen voor de dijkverbetering mogelijk is.

Als onderdeel van de verbetering van de binnenstad met de uiterwaarden is in kansrijk alternatief 3 Vada verplaatst richting de stad, waarmee geanticipeerd wordt op een toekomstige verplaatsing van Bruil. Aangezien de waterplas inclusief open verbinding naar het havenkanaal vanuit natuurwetgeving en gebrek aan financiën en draagvlak bij de watersportvereniging niet haalbaar is gebleken (zie bij Ambitie nr. 3) is de verplaatsing van Vada richting de Driehoek niet opgenomen in het VKA. Om de realisatie van een kleine ecologische verbinding tussen Utrechtse heuvelrug en Veluwe te realiseren worden de oevers bij het schiereiland van Vada heringericht (ontsteend).

Onderdeel VKA

Geen onderdeel.

AM1: IMPULS RUIMTELIJKE KWALITEIT GREBBEDIJK INCL. VERBETERING RELATIE TOT BINNENSTAD WAGENINGEN EN UITERWAARDEN

Ambities uit NRD

- I. Realiseren van nieuwe woningen aan de Grebbedijk waarmee inkomsten kunnen worden gegenereerd voor andere wenselijke ruimtelijke ontwikkelingen;
- K. Nieuwe verbinding maken tussen Wageningen, dijk en uiterwaarden om deze gebieden meer toegankelijk te maken voor bewoners;
- N. Herindeling van het bedrijventerrein Rijnhaven door onder andere de verplaatsing van Bruil te faciliteren;
- O. Parkeervoorzieningen realiseren op het ongebruikte terrein in de driehoek Grebbedijk, Nude en Havenafweg.

Bouwstenen

- a. Parkeergarage centrum Wageningen op terrein driehoek tussen Grebbedijk, Nude en Havenafweg.

Trechtering

Het draagvlak binnen de gemeente Wageningen bleek gedurende het proces niet meer aanwezig te zijn. In de oorspronkelijke plannen was sprake om private initiatieven met betrekking tot een parkeergarage te faciliteren. Door de komst van het in 2018 gevormde college wordt vooral ingezet op alternatieven voor autoverkeer. Gezien bovenstaande is in de drie kansrijke alternatieven geen parkeervoorziening opgenomen.

Onderdeel VKA

Geen onderdeel.

AM2: AANVULLEND OP DOELSTELLINGEN VOOR NATUUR VERSTERKEN VAN HUIDIGE NATUURWAARDEN

Ambities uit NRD

- G. Realiseren van een KRW-geul in de uiterwaarden om de ecologische kwaliteit van het oppervlaktewater van de Neder-Rijn te verbeteren;
- P. Realiseren van een ecologische verbindingzone rondom de Grift en de Grebbesluis;
- Q. Kruinverschuiving van de Grebbedijk om meer ruimte te creëren in de Plasserwaard voor het realiseren van een ecologische verbinding;
- R. Mogelijkheden van de Grebbedijk benutten als leefgebied voor insecten, zoals vlinders en bijen.

Bouwstenen

- a. Geul Plasserwaard;
- b. Geul Plasserwaard met flauwe oevers;
- c. Ontstenen kribvakken;
- d. Natuurvriendelijke oever waterplas driehoek (al dan niet aangetakt aan haven);
- e. Verlagen zomerkade;
- f. Toepassen Rivierhout.

Trechtering

Het toepassen van bouwstenen om KRW-doelstellingen voor de Nederrijn te realiseren spitst zich toe op de Plasserwaard en de Driehoek. Binnen RWS is veel draagvlak voor het combineren van KRW-opgaven aan Gebiedsontwikkeling Grebbedijk. KRW-bouwstenen zijn ook te combineren met andere ambities op gebied van natuur en recreatie. In de kansrijke alternatieven 2 en 3 (zeef 1) zijn derhalve bouwstenen voor KRW-ambitie opgenomen in zowel Plasserwaard als Driehoek.

Onderdeel VKA

- 1) In de Plasserwaard tussen het ooibos bij de jachthaven en natuurgebied de Blauwe Kamer wordt Rivier- en moeraslandschap ontwikkeld: de oude geul ter hoogte van de Plasserwaard, die in de vorm van de huidige sloot nog zichtbaar is, wordt verbreed en benedenstrooms aangetakt, inclusief moeras- en rietoevers van 30-50m breed;
- 2) De oeverbestorting langs de Rijn ter plaatse van drie kribvakken (deels) verwijderd om natuurvriendelijke oevers aan te leggen. Om een waterplas op deze locatie te realiseren wordt een ADC-toets doorlopen. Bij een positieve uitkomst wordt de waterplas meegenomen in de verdere planontwikkeling. De zuidoever van de waterplas wordt als KRW-maatregel ingericht. De geul in de Plasserwaard had ook bij kunnen dragen aan KRW, maar kreeg vanuit KRW-optiek niet de voorkeur.

AM2: AANVULLEND OP DOELSTELLINGEN VOOR NATUUR VERSTERKEN VAN HUIDIGE NATUURWAARDEN

Ambities uit NRD

- G. Realiseren van een KRW-geul in de uiterwaarden om de ecologische kwaliteit van het oppervlaktewater van de Neder-Rijn te verbeteren;
- P. Realiseren van een ecologische verbindingszone rondom de Grift en de Grebbesluis;
- Q. Kruinverschuiving van de Grebbedijk om meer ruimte te creëren in de Plasserwaard voor het realiseren van een ecologische verbinding;
- R. Mogelijkheden van de Grebbedijk benutten als leefgebied voor insecten, zoals vlinders en bijen.

Bouwstenen

- a. Ecologische verbindingszone Grift -Nederrijn via Grebbesluis.

Trechtering

Binnen het waterschap bleek onvoldoende urgentie te zijn om een ecologische verbindingszone tussen de Grift en de Nederrijn te realiseren. Deze ambitie is derhalve komen te vervallen: in de kansrijke alternatieven (zeef 1) is de ecologische verbinding niet meer opgenomen.

Onderdeel VKA

Geen onderdeel.

AM2: AANVULLEND OP DOELSTELLINGEN VOOR NATUUR VERSTERKEN VAN HUIDIGE NATUURWAARDEN

Ambities uit NRD

- G. Realiseren van een KRW-geul in de uiterwaarden om de ecologische kwaliteit van het oppervlaktewater van de Neder-Rijn te verbeteren;
- P. Realiseren van een ecologische verbindingszone rondom de Grift en de Grebbesluis;
- Q. Kruinverschuiving van de Grebbedijk om meer ruimte te creëren in de Plasserwaard voor het realiseren van een ecologische verbinding;
- R. Mogelijkheden van de Grebbedijk benutten als leefgebied voor insecten, zoals vlinders en bijen.

Bouwstenen

- a. Kruinverschuiving;
- b. Binnendijkse dijkverlegging Plasserwaard.

Trechtering

In Mogelijke oplossingsrichting 5 is een binnendijkse kruinverlegging in de Plasserwaard opgenomen vanuit natuurperspectief. De Plasserwaard is op die locatie relatief smal, verbreding van dit deel zorgt voor een robuustere stuk natuur. Daarnaast was de verwachting dat de binnendijkse verlegging tevens een positief effect zou hebben op de rivierwaterstand gedurende hoogwater. Uit waterstandsberekeningen bleek de impact van de binnendijkse verlegging echter nihil te zijn. Doordat er geen zicht op financiering van de kruinverlegging vanuit natuur perspectief was, is in zeef 1 de kruinverschuiving niet opgenomen. In Kansrijk alternatief 2 is wel als alternatief een binnendijkse dijkverlegging opgenomen. Hiermee is onderzocht in hoeverre ambities op gebied van NURG, veilig kunnen recreëren en toepassen gebiedseigen grond integraal mogelijk zijn. Uiteindelijk is vanuit een combinatie van factoren de geul afgefallen: 1) niet vergunbaarheid vanuit natuurwetgeving, 2) het ontbreken van een alternatief aan de zuidzijde van de rivier en 3) het ontbreken van een duidelijke opdrachtgevende vlaggendrager. Gezien bovenstaande is ook de kruinverschuiving afgefallen.

Onderdeel VKA

Geen onderdeel.

AM2: AANVULLEND OP DOELSTELLINGEN VOOR NATUUR VERSTERKEN VAN HUIDIGE NATUURWAARDEN

Ambities uit NRD

- G. Realiseren van een KRW-geul in de uiterwaarden om de ecologische kwaliteit van het oppervlaktewater van de Neder-Rijn te verbeteren;
- P. Realiseren van een ecologische verbindingszone rondom de Grift en de Grebbesluis;
- Q. Kruinverschuiving van de Grebbedijk om meer ruimte te creëren in de Plasserwaard voor het realiseren van een ecologische verbinding;
- R. Mogelijkheden van de Grebbedijk benutten als leefgebied voor insecten, zoals vlinders en bijen.

Bouwstenen

- a. Inzaaien dijk met bloemenmengsels;
- b. Ecologisch maaibeheer.

Trechtering

Deze ambitie is door de Vlinderstichting na een gezamenlijke pilot met het waterschap opnieuw ingediend op basis van de NRD. Het inzaaien van de dijk met bloemenmengsels in combinatie met ecologisch maaibeheer is in alle drie de alternatieven mogelijk.

Onderdeel VKA

In het VKA is deze ambitie overgenomen en wordt in de planuitwerking nader uitgewerkt.

AM3: IMPULS GEVEN AAN (VEILIGE) RECREATIEVE MOGELIJKHEDEN EN CULTUREEL ERFGOED

Ambities uit NRD

- D. Vrij liggend fietspad bij de Nude op het industrieterrein Wageningen om langzaam verkeer en gemotoriseerd verkeer, met name vrachtverkeer te scheiden.
- E. Autovrij/autoluw maken Grebbedijk door ontsluiting via Binnenveld ten behoeve van een kwaliteitsverbetering van de Grebbedijk;
- F. Recreatieve ontwikkelingen rond haven om een kwaliteitsverbetering van het gebied en de recreatieve voorzieningen voor Wageningen te bewerkstelligen;
- J. Opzetten van nieuwe recreatieve voorzieningen om het gebruik van het gebied door recreanten te stimuleren;
- H. Het beleefbaar maken van het Hoornwerk waardoor de militaire geschiedenis van de Grebbelinie beter zichtbaar wordt in het landschap.

Bouwstenen

- a. Vrijliggend fietspad op de Nude;
- b. Getrapte kruin voor scheiden auto en fietsen/wandelaars;
- c. Ontsluiting bedrijven Grebbedijk via binnenveld;
- d. Inrichtingsmaatregelen (Auto te gast, verschil in asfalt, etc.).

Trechtering

Het scheiden van fietsers/wandelaars ter hoogte van de Nude staat los van de waterveiligheidsopgave (geen opgave). Op de overige delen van de Grebbedijk draagt het toepassen van een getrapte kruin ook bij aan de waterveiligheidsopgave. Bij bedrijven, bewoners en recreanten bestaat een groot draagvlak om het scheiden van auto's en fiets/wandelverkeer op de Nude te realiseren. Dit draagt tevens bij aan de ruimtelijke kwaliteit (continuïteit/beleving) van de gehele Grebbedijk. Deze ambitie is in zowel de Kansrijke alternatieven als het VKA opgenomen. Het autoluw maken van de Grebbedijk door ontsluiting van bedrijven via het binnenveld bleek geen haalbare ambitie. In de Kansrijke alternatieven is deze optie niet meer opgenomen, gezien de hoge kosten voor het aanpassen van bestaande infrastructuur t/m aansluiting op de N225 en het gebrek aan draagvlak bij bedrijven en bewoners aan de dijk (bedrijfsvoering, sociale controle). In de planuitwerkingsfase wordt nog nader gekeken naar mogelijke verkeerinrichting van de dijk.

Onderdeel VKA

Getrapte kruin langs de gehele dijk voor scheiden auto en fietsen/wandelaars inclusief de Nude.

AM3: IMPULS GEVEN AAN (VEILIGE) RECREATIEVE MOGELIJKHEDEN EN CULTUREEL ERFGOED

Ambities uit NRD

D. Vrij liggend fietspad bij de Nude op het industrieterrein Wageningen om langzaam verkeer en gemotoriseerd verkeer, met name vrachtverkeer te scheiden.

E. Autovrij/autoluw maken Grebbedijk door ontsluiting via Binnenveld ten behoeve van een kwaliteitsverbetering van de Grebbedijk;

F. Recreatieve ontwikkelingen rond haven om een kwaliteitsverbetering van het gebied en de recreatieve voorzieningen voor Wageningen te bewerkstelligen;

J. Opzetten van nieuwe recreatieve voorzieningen om het gebruik van het gebied door recreanten te stimuleren;

H. Het beleefbaar maken van het Hoornwerk waardoor de militaire geschiedenis van de Grebbelinie beter zichtbaar wordt in het landschap.

Bouwstenen

a. Zwemplek binnedijks;

b. Waterplas met strandje driehoek;

c. Doortrekken geul bovenste polder met medegebruik roeiers;

d. Langsdam roeien Nederrijn;

e. Langsdam roeien Nederrijn;

f. Struinpaden Driehoek;

g. Uitbreiden Camperplaats;

h. Horecavoorziening Driehoek/kop van de haven;

i. Panoramazicht.

Trechtering

Momenteel wordt er veel gezwommen in de Nederrijn. Gezien de scheepvaart en stromingen in de rivier is dit geen veilige zwemplek. Realisatie van een zwemplek in het Binnenveld bleek geen oplossing voor het probleem. De ondergrond van klei en veen is minder geschikt. Zandbodems voorkomen botulisme, blauwalg e.d. Afgraven van klei en veen is evenmin wenselijk gezien de effecten op de grondwaterhuishouding en afwezigheid van de mogelijkheid om water aan te vullen of te verversen.

Een waterplas in de Driehoek (al dan niet in vrij verbinding met het havenkanaal) is wel als een kansrijke bouwsteen ingeschat en opgenomen in de Kansrijke Alternatieven 2 en 3. Om een waterplas op deze locatie te realiseren wordt een ADC-toets doorlopen. Bij een positieve uitkomst wordt de waterplas meegenomen in de verdere planontwikkeling.

Gedurende de verkenningsfase is uitvoering gekeken in hoeverre invulling gegeven kan worden aan de wens vanuit watersportverenigingen naar veilig water voor het beoefenen van watersport (roeien, zeilen, kanoën, etc.). In de mogelijke oplossingsrichtingen zijn verschillende opties hiervoor opgenomen. Bij de trechtering richting de kansrijke alternatieven bleek dat alle tot dan toe geopperde bouwstenen niet kansrijk waren. Het doortrekken van de geul in de Bovenste Polder met recreatief medegebruik stuitte op bezwaren vanuit natuurwetgeving (kans op significant negatieve effecten niet uit te sluiten). Voor een alternatieve locatie in het binnenveld bleek, los van vergunning technische en financiële uitdagingen, geen draagvlak bij de recreanten zelf te bestaan. Het gebruik van een langsdam in de rivier bood bij sterke stroming en/of wind onvoldoende bescherming, waardoor nog steeds veel op het havenkanaal geroeid zou worden. Gezien de nadrukkelijke wens vanuit de omgeving is derhalve in de Kansrijke alternatieven in alternatief 2 een nieuwe oplossing geïntroduceerd: de aanleg van een geul in de Plasserwaard waar doelstellingen voor KRW, natuur en recreatie gecombineerd konden worden. Om te voldoen aan de gestelde N2000 doelstellingen is in dit alternatief als optie onderzocht of aan de overkant van de Rijn ruimte voor de kwartelkoning gevonden kon worden. Bij de stap richting VKA is deze geul komen te vervallen, aangezien 1) niet vergunbaarheid vanuit natuurwetgeving, 2) het ontbreken van een alternatief aan de zuidzijde van de rivier en 3) het ontbreken van een duidelijke opdrachtgevende vlaggendrager.

Gezien de ambitie voor het realiseren/niet onmogelijk maken van de ecologische verbinding is het uitzichtpunt in de zuidwestelijke punt van de driehoek in de stap richting de drie kansrijke alternatieven afgevallen. Dieren die net de overstap vanuit de Plasserwaard gemaakt hebben, hebben behoefte aan bosschages om bij te komen. In plaats daarvan is in Kansrijk alternatieven 2 en 3 een panorama-uitzichtpunt naast de haven opgenomen. Of en hoeveel ruimte er is voor struinpaden wordt in de planfase nader verkend. Hetzelfde geldt voor camperplaatsen.

Onderdeel VKA

Panoramazicht opgenomen, struinpaden en camperplaatsen nader te verkennen.

AM3: IMPULS GEVEN AAN (VEILIGE) RECREATIEVE MOGELIJKHEDEN EN CULTUREEL ERFGOED

Ambities uit NRD

- D. Vrij liggend fietspad bij de Nude op het industrieterrein Wageningen om langzaam verkeer en gemotoriseerd verkeer, met name vrachtverkeer te scheiden;
- E. Autovrij/autoluw maken Grebbedijk door ontsluiting via Binnenveld ten behoeve van een kwaliteitsverbetering van de Grebbedijk;
- F. Recreatieve ontwikkelingen rond haven om een kwaliteitsverbetering van het gebied en de recreatieve voorzieningen voor Wageningen te bewerkstelligen;
- J. Opzetten van nieuwe recreatieve voorzieningen om het gebruik van het gebied door recreanten te stimuleren;
- H. Het beleefbaar maken van het Hoornwerk waardoor de militaire geschiedenis van de Grebbelinie beter zichtbaar wordt in het landschap;

Bouwstenen

- a. Integraal ophogen/herstel Hoornwerk in oorspronkelijke staat;
- b. Nieuwe routes met militaire geschiedenis en uitzichten.

Trechtering

Het Hoornwerk vormt een van de kenmerkende onderdelen van de Grebbedijk. De dijkverbetering vormt een kans om ambities omtrent het in ere herstellen van het Hoornwerk die afgelopen jaren niet haalbaar bleken te zijn, alsnog uit te voeren. Bij betrokken partijen bestaat groot draagvlak om het Hoornwerk op te hogen naar de situatie van 1785. Deze maatregel is in Kansrijk alternatief 3 opgenomen. Uit de merbeoordeling blijkt dat versterking van het Hoornwerk vanuit ruimtelijke kwaliteit erg positief scoort. Naast het cultuurhistorisch aspect draagt deze maatregel ook bij aan de variatie in deelgebieden. Vanuit natuur is er wel een (tijdelijk) sterk negatief effect op het habitatype glanshaverhooiland bij verhoging van het Hoornwerk, de verwachting is echter wel dat deze maatregel vergunbaar is. Derhalve is het herstel van het hoornwerk in de staat van 1785 opgenomen als onderdeel van het VKA.

Onderdeel VKA

Het Integraal ophogen/herstel Hoornwerk in de staat van 1785 is opgenomen in het VKA.

AM4: DUURZAAMHEID DOOR INVULLING GEVEN AAN KLIMAATDOELSTELLINGEN VAN PARIJS

Ambities uit NRD

L. Treffen van duurzaamheidsmaatregelen (energie, materiaal) om mede invulling te geven aan de klimaatambities van Parijs.

M. Treffen van maatregelen voor binnendijs waterbeheer door bijvoorbeeld het aanleggen van een drainagestelsel, waterberging en waterbuffer binnendijs;'

Bouwstenen

- a. zonne-energie;
- b. windenergie;
- c. Thermische energie uit oppervlaktewater;
- d. Gesloten grondbalans/gebiedseigen grond;
- e. Beoordeling op Circulariteit.

Trechtering

Bij aanvang van het gebiedsproces is als ambitie opgenomen bij te dragen aan het behalen van de klimaatdoelstellingen van Parijs. In de verkenningsfase zijn voor de realisatie van deze ambitie een drietal sporen gestart. In het energieonderzoek is de potentie van het gebied voor zon. Wind en thermische energie uit oppervlaktewater (TEO) onderzocht. Uit deze studie bleek dat zonne-energie rendeert aan de rivierkant van de Grebbedijk. Hier is plaatsing van panelen echter niet verenigbaar met de waterveiligheidsdoelstelling. Daardoor is deze optie afgefallen. De kansen voor windenergie in het gebied zijn beperkt. Binnen het plangebied van het project is enkel een mogelijkheid in de driehoek. Voor deze plek geldt echter dat er een mogelijk conflict ontstaat met de Natura-2000 doelen waarmee de optie ook vervalt. Thermische energie uit oppervlaktewater is afhankelijk van het afzetgebied van de energie ten opzichte van de winplaats van het oppervlaktewater. Door de ligging van de rijnhaven en woonwijken vlak achter de dijk is dit kansrijk en wordt de mogelijk voor TEO meegenomen in het VKA. Het benutten van gebiedseigen grond is sterk afhankelijk van het vrijkomende materiaal uit de uiterwaarden. Dit zand en klei is zeer geschikt voor toepassing op de dijk. De natuurdoelen die gesteld zijn voor de uiterwaarden zorgen ervoor dat niet al het materiaal gebruikt kan worden. Hierdoor is enkel de grond die wel vrijkomt als gevolg van de ontwikkeling van de KRW-geul in de Plasserwaard en een mogelijke kleine waterplas meegenomen in het VKA. De beoordeling op circulariteit geeft het inzicht dat de uitgevoerde innovatie op reststerkte van klei sterk bijdraagt aan de reductie van de uitstoot. Dit is dan ook opgenomen in het voorkeursalternatief. Verdere uitwerking van de circulaire principes volgt in de planuitwerking.

Onderdeel VKA

In het VKA zijn de volgende aspecten opgenomen: Mogelijkheid behouden voor het realiseren van thermische energie uit oppervlaktewater, het benutten van gebiedseigen grond en het toepassen van reststerkte van klei.

AM4: DUURZAAMHEID DOOR INVULLING GEVEN AAN KLIMAATDOELSTELLINGEN VAN PARIJS

Ambities uit NRD

L. Treffen van duurzaamheidsmaatregelen (energie, materiaal) om mede invulling te geven aan de klimaatambities van Parijs.

M. Treffen van maatregelen voor binnendijs waterbeheer door bijvoorbeeld het aanleggen van een drainagestelsel, waterberging en waterbuffer binnendijs.

Bouwstenen

- a. drainagestelsel;
- b. waterberging en waterbuffer;
- c. slotenstelsel.

Trechtering

Voor de dijkversterking wordt opnieuw gekeken naar de waterhuishouding van het gebied.

Met de Gemeente Wageningen is afgesproken dat, nadat het VKA vast staat, gekeken wordt in hoeverre bestaande wateropgaven van de Gemeente Wageningen aansluiten op de gekozen dijkversterkingsmaatregelen. Eventueel bestaan er mogelijkheden om regenwater in het westelijk deel van Wageningen verder af te koppelen van het bestaande riool. Dit wordt tijdens de planuitwerkingsfase nader uitgezocht.

Onderdeel VKA

In het VKA zijn geen (nog) geen maatregelen opgenomen. Bij de planuitwerkingsfase wordt hier verder naar gekeken.

Bijlage 3

Veilig recreatiewater in Wageningen

Voorkeursvariant Veilig Recreatiewater Wageningen

15-10-2017

Namens de samenwerkende watersportverenigingen Wageningen

W.S.V. VADA

Schaatstrainingsgroep Wageningen

W.K.V. De Bovenste Polder

Waterscouting Musinga-Rijn

W.S.Z.V. Aqua

W.S.R. Argo

W.S.V. VADA

Naam:

[Redacted Name]

Handtek

[Redacted Signature]

Schaatstrainingsgroep Wageningen

Naam:

[Redacted Name]

Handtekening:

[Redacted Signature]

W.K.V. De Bovenste Polder

Naam:

[Redacted Name]

Handtekening:

[Redacted Signature]

Waterscouting Musinga-Rijn

Naam:

[Redacted Name]

Handtekening:

[Redacted Signature]

W.S.Z.V. Aqua

Naam:

[Redacted Name]

Handtekening:

[Redacted Signature]

W.S.R. Argo

Naam:

[Redacted Name]

[Redacted Name]

Handtekening:

[Redacted Signature]

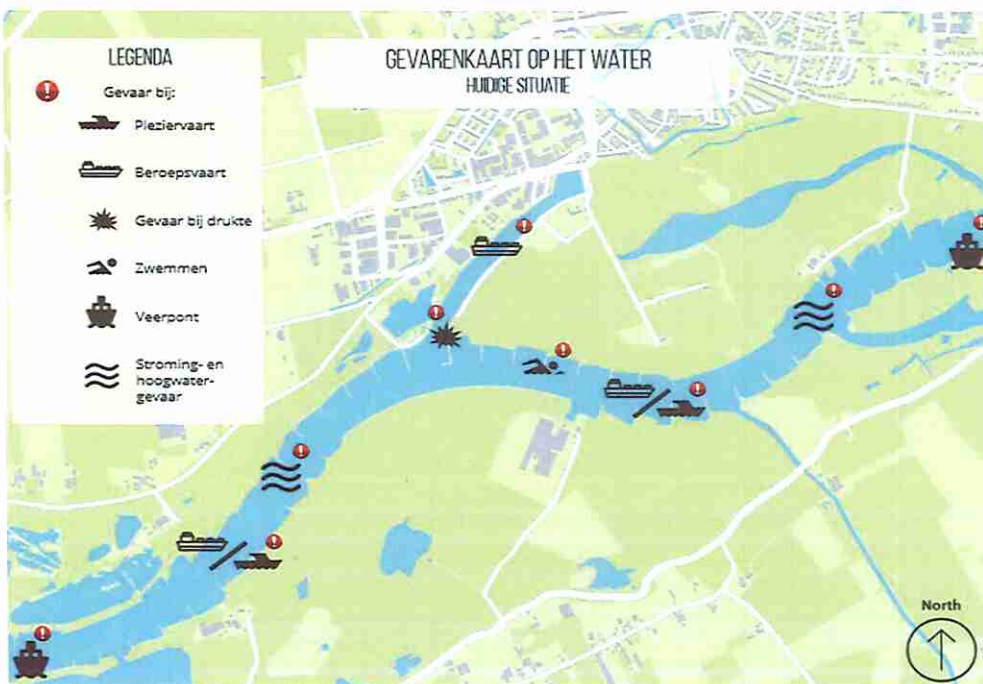
Inleiding

Dijkverzwaring is vaak een lastige opgave, maar ook een kans. In het geval van de Grebbedijk een kans om niet alleen de veiligheid van de Gelderse Vallei te vergroten, maar ook een prachtige kans om de veiligheid voor de vele recreatieve sporters en topsporters op het water te verbeteren. De watersportverenigingen in Wageningen hebben de koppen bij elkaar gestoken om gezamenlijk een aantal bouwstenen aan te dragen voor het ontwerpproces voor de Grebbedijk. Onze gesprekken hebben diverse bouwstenen opgeleverd, die worden ingebracht via de Dijkdenkers. In één variant komen alle wensen van de watersportverenigingen samen. Deze breed gedragen voorkeursvariant wordt hier toegelicht in twee versies – met en zonder verplaatsing van VADA.

Waterveiligheid achter de dijk en op het water

De stad Wageningen kent een relatief grote waterrecreatie sector. Er zijn twee grote roeiverenigingen, twee kanoverenigingen, twee zeilverenigingen en een jachthaven. Er is een grote en actieve schaatsvereniging, er zijn waterscouts en de oevers van de haven en de Rijn worden intensief gebruikt door vissers en zwemmers. Naast deze ongeorganiseerde recreatieve gebruikers, zijn er meer dan 1700 in verenigingen georganiseerde watersporters.

In de huidige situatie leidt de concentratie van beroepsvaart, watersport en de soms onberekenbare Rijn met grote regelmaat tot onveilige situaties (zie onderstaande gevarenkaart). Voor de meest vergaande gevolgen verwijzen we naar het rapport opgesteld door Jason n.a.v. het ongeval van 11 maart jl. waarbij drie mensen om het leven kwamen¹. Als de dijkverzwaring op een slimme manier wordt gecombineerd met het verruimen van de rivier dan ontstaat meer ruimte voor de watersporters. Zo wordt niet alleen de waterveiligheid achter de dijk verbeterd, maar ook de veiligheid op en in het water. Een unieke kans die deze keer niet moet blijven liggen.

Figuur 1: Gevarenkaart Grebbedijkgebied

¹ <https://knrb.nl/2017/07/13/ongevalsrapport-jason/>

Samengevat zijn er de volgende veiligheidsproblemen op het water:

1. **Nautische veiligheid.** De zwenkrom aan het eind van het havenkanaal is te klein voor de huidige binnenvaartschepen, waardoor deze bij de haveningang moeten keren of achterwaarts varen. Juist op die plek is ook de toegang naar de recreatiehaven. Daar passeren dus alle kruisertjes, zeilboten, roeiboten en kano's. Dit is tevens de plek waar jaarlijks de jongste zeilers oefenen in de Optimisten.

2. **Het smalle en korte havenkanaal.** De industriehaven wordt intensief gebruikt door de beroepsvaart en heel veel roeiers. Het is de enige plek waar roeiers (recreanten en topsporters) met instructie van de coach op de kant kunnen trainen. Het overzicht voor de schippers is beperkt, vaak worden roeiers onbedoeld over het hoofd gezien. Het is een wonder dat ernstige ongelukken tot op heden zijn uitgebleven met de vele bijna-ongelukken en aanvaringen met schade die in de loop van de afgelopen tientallen jaren zijn opgetreden.

3. **Geen winteralternatief.** In het winterseizoen leiden hoge rivierstanden en bijbehorende stroomsnelheden tot onveilige situaties op de Nederrijn. Bijvoorbeeld het kruisen van de beide veerponten bij Lexkesveer en Opheusden vormt dan een verhoogd risico. Hierbij moet niet alleen worden gedacht aan fysieke aanvaringen met de veerpont maar ook aan aanvaringen met de sleepkabels.

4. **Onveilig kano-, zeil- en zwemwater.** De uiterwaarden worden in de zomer gebruikt als recreatiegebied door vele zonzonzoekers op de zandstranden tussen de kribvakken. Velen zoeken verkoeling in de Nederrijn, waarbij onverstandige zwemmers zich soms voorbij de kribben wagen. Kano- en zeilboten varen tussen de kribben en op de Rijn, met risico op aanvaring door de beroepsvaart. Geoefende kanoërs en zeilers zijn behendig, maar voor onervaren beginners is er te weinig veilig oefenwater.

Samenwerken aan oplossingen

De verenigde Wageningse watersporters zien een prachtige kans om de grote knelpunten van de waterveiligheid aan te pakken en om nieuwe ambities te realiseren. De Wageningse uiterwaarden, de recreatiehaven en de industriehaven vormen een prachtige plek waar meer mensen kunnen genieten van het water en de natuur. De verenigingen maken een forse groei in leden door en elke zomer lijkt het weer drukker te worden met vissers, wandelaars en badgasten. Maar dan moet het wel veel veiliger dan in de huidige situatie.

De waterrecreatie is blij met de kans die het waterschap, samen met de gemeente Wageningen en de provincies Utrecht en Gelderland, biedt om te onderzoeken of de aanpak van de Grebbedijk gecombineerd kan worden met andere ruimtelijke opgaven en ambities. De verenigde Wageningse watersporters hebben in dit document een aantal wensen geformuleerd om de veiligheid voor watersporters te verbeteren en meer mogelijkheden te bieden voor alle vormen van waterrecreatie.

Wensen voor veilig recreatiewater:

1. **Gescheiden toegang** voor industriehaven en recreatiewater, zodat kanoërs, roeiers en de jongste oefenende zeilertjes niet het pad kruisen van manoeuvrerende binnenvaartschepen
2. **Meer veilig oefenwater** door een zo recht mogelijk, zo lang mogelijk en zo breed mogelijke nevengeul te creëren. Voor kanoërs, zeilers en schaatsers is de breedte van de nevengeul van belang, voor de roeiers is een lange rechte geul belangrijk.
3. **Veilige zwemgelegenheid** aan de oevers van het recreatiewater als alternatief voor de strandjes tussen de kribben aan de Rijn
4. **Afsluitbaarheid bij vorst** in geval van wijzigingen of uitbreiding van de bestaande nevengeul is belangrijk om de aangroei van ijs optimaal mogelijk te maken.
5. **Aantrekkelijk landschap** voor recreanten en watersporters ontstaat mede door nieuwe natuur optimaal een kans te geven langs de ondiepe oevers van een nevengeul.

Met een slimme combinatie van deze wensen is geprobeerd om meerwaarde te realiseren bij de dijkverzwaring en 'werk met werk' te maken als nevengeulen of oevers moeten worden afgegraven of als klei en zand nodig is. De meerwaarde ontstaat door de combinatie van het wegnemen van onveiligheid op het water met ruimte voor natuurontwikkeling en nieuwe mogelijkheden voor waterrecreatie.

In onderstaande plannen hebben de watersportverenigingen geschetst hoe alle wensen kunnen worden gecombineerd. Wij noemen dit onze voorkeursvariant, waarin op en langs het water een veilige en aantrekkelijke omgeving ontstaat voor de watersport en waterrecreatie. Dit biedt een meerwaarde voor de stad en kan goed worden gecombineerd met de aanpak van de waterveiligheid.

Voorkeursvariant 1.1

Verbreden en verlengen Nevengeul

De voorkeursvariant bestaat uit het verbreden en verlengen van de reeds aanwezige nevengeul in de uiterwaarden. Door de geul te verbreden en te verlengen ontstaat een langgerekte geul die volop mogelijkheden biedt voor roei-, kano- en zeiltrainingen. Ook is het nieuwe recreatiewater in de winter zeer geschikt om op te schaatsen, mits de nevengeul in de winter afgesloten kan worden van de Rijn. De geul sluit in westelijke richting aan op de recreatiehaven. Deze variant voorziet verder in een geul die W.K.V. De Bovenste Polder, Waterscouting Musinga-Rijn en W.S.Z.V. Aqua verbindt met de nevengeul, waardoor ook deze watersporters gebruik kunnen maken van het nieuwe recreatiegebied.

De nevengeul dient een minimale breedte te hebben van 37 meter. Dit biedt ruimte voor het veilig passeren van roei- of zeilboten en voorkomt ook schade aan oevers. Door de oeverzones natuurvriendelijk aan te leggen, kunnen daarnaast natuurwaarden verder worden versterkt. Voor de oevers is in dat geval een maximale helling van 1:3 gewenst. Bij steile hellingen zullen helofyten zich niet of nauwelijks op de oeverzone vestigen. Met de aanleg van de verbrede nevengeul moet worden gedacht aan de ontsluiting van de Wolfswaard. Hier kan gedacht worden aan een landschappelijk ingepaste brug, waardoor de bewoners te allen tijde (ook bij hoogwater) de stad kunnen bereiken. Ook zal moeten worden bekeken hoe de Schaatsbrug behouden kan blijven.

Verder wordt in deze variant de huidige jachthaven uitgebreid met extra ligplaatsen. In combinatie met de verlengde nevengeul vergroot hiermee de waterafvoercapaciteit bij hoog water.

Figuur 2: Voorkeursvariant 1.1

Pluspunten:

- ✓ Scheiding tussen beroepsvaart en recreatievaart
- ✓ Veilig oefenwater voor roeiers, kanoërs en zeilers
- ✓ Recreatiemogelijkheden voor strandgasten en schaatsers

- ✓ Realisatie natuurvriendelijke oevers (aansluiten bij uitbreidingsdoelstelling habitattypen Natura 2000-gebied Rijntakken)
- ✓ Mogelijkheden voor plaatselijke zand- en kleiwinning

Voorkeursvariant 1.2

Verbreden en verlengen Nevengeul met verplaatsing haven.

De tweede voorkeursvariant bestaat tevens uit het verbreden en verlengen van de aanwezige nevengeul in de uiterwaarden. Naast alle voordelen genoemd bij voorkeursvariant 1.1, bevat voorkeursvariant 1.2 aan de westelijke kant van de geul een recreatiehaven. Watersportvereniging VADA zal hier naartoe verhuizen, wat zorgt voor een nog duidelijkere scheiding tussen plezier- en beroepsvaart. Bovendien zorgt deze voorkeursvariant voor een sterkere band tussen de recreatiehaven en de stad Wageningen. Door het aanleggen van een strandje naast de recreatiehaven, is er een veilig plek voor badgasten.

Figuur 3: Voorkeursvariant 1.2

Aanvullende pluspunten van deze variant:

- ✓ Versterking van de band tussen stad en haven
- ✓ Een nog sterkere scheiding tussen beroepsvaart en recreatievaart
- ✓ Veilig zwemwater

Rapport Veilig recreatiewater

---

23 Maart 2018

Namens de samenwerkende watersportverenigingen Wageningen:

W.S.V. Vada

Schaatstrainingsgroep Wageningen

W.K.V. De Bovenste Polder

Waterscouting Musinga-Rijn

W.S.Z.V. Aqua

W.S.S.V. IJzersterk

W.S.R. Argo

Samenvatting

In oktober 2017 hebben de zeven samenwerkende Wageningse watersportverenigingen een bijdrage geleverd aan het ontwerpproces voor de versterking Grebbedijk, door twee voorkeursvarianten te beschrijven die de dijkversterking combineren met veilig recreatiewater. Samen vertegenwoordigen de zeven verenigingen ca. 1700 georganiseerde watersporters. Dit rapport is bedoeld als inhoudelijke onderbouwing voor de bestuurlijke besluitvorming, en gaat in op drie aspecten: gevaarlijke situaties, potenties voor natuurontwikkeling en mogelijkheden voor samengaan natuur en recreatie/watersport.

Gevaarlijke situaties op het water

- Er bestaat geen goede registratie van incidenten.
- Het samengaan van beroepsvaart en recreatievaart en zwemmers levert veel gevaren op.
- Sterke stroming en koud water zijn twee belangrijke risicofactoren.

Potenties voor natuurontwikkeling

- De Bovenste Polder kent belangrijke natuurwaarden, waarbij (broed)vogels een belangrijke plaats innemen.
- De huidige natuurwaarde in de driehoek (de Waarden) is beperkt, in dit gebied zijn grote potenties voor natuurontwikkeling.
- Met relatief eenvoudige maatregelen kan er voor een groot scala aan soorten geschikt leefgebied worden gecreëerd in de driehoek.
- Verlenging van de bestaande nevengeul zal bijdragen aan de doelstelling voor meer laag-dynamische aquatische natuur.

Mogelijkheden voor samengaan natuur en recreatie/watersport

- Recreatief en sportief gebruik van natuurgebieden is van belang voor het draagvlak en daarmee voor de continuïteit van N2000-gebieden. Bij een verstandige inpassing van de waterrecreatie en –sport kunnen effecten op de instandhoudingsdoelen worden voorkomen.
- Waterrecreatie en watersport kennen veel (verschijnings)vormen – die een verschillende impact hebben op hun omgeving. Voor kanovaren wordt aangenomen dat de verstoringafstand maximaal 25 tot 50 meter is voor de meest gevoelige broedvogels; voor roeien kan de invloed nog beperkter zijn. Georganiseerde sport is veel beter te reguleren dan ongeorganiseerde recreatie. Met de georganiseerde sport zijn afspraken te maken om impact te beperken.
- Er zijn tal van effectieve mogelijkheden om watersport en natuur op een goede wijze te combineren in een gebied (zie het kader met praktische voorbeelden).
- Zonering is een bewezen methode om de effecten van watersport en -recreatie op broedvogels te voorkomen;

- Zoning kan in de tijd (bijvoorbeeld waterrecreatie alleen buiten het broedseizoen toestaan) en in de ruimte (bijv. vaste routes volgen, afstand tot oevers houden) en naar gedrag (geluid, koers en draaipunten).

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	2
Gevaarlijke situaties op het water.....	2
Potenties voor natuurontwikkeling.....	2
Mogelijkheden voor samengaan natuur en recreatie/watersport.....	2
Inhoudsopgave	4
1. Inleiding	5
2. Gevaarlijke situaties op het water	7
3. Potenties voor natuurontwikkeling in de Waarden (driehoek Pabstendam, havenkanaal, Rijn)	10
3.1 Inleiding	10
3.2 Nevengeulen en effecten op natuur	10
3.3 De Wageningse situatie	12
Huidige situatie De Waarden.....	13
Mogelijkheden bij een nieuwe inrichting De Waarden.....	15
3.4 Conclusies potenties voor natuurontwikkeling	17
4. Waterrecreatie in N2000-gebieden	18
4.1 Inleiding	18
4.2 Algemene bevindingen t.a.v. samengaan recreatie en N2000	18
4.3 Voorbeelden van watersport en -recreatie in N2000-gebied.....	19
4.4 Conclusies watersport en waterrecreatie in De Bovenste Polder	21
Referenties	23
Bijlage 1.....	24
Bijlage 2.....	25

1. Inleiding

In oktober 2017 hebben de samenwerkende Wageningse watersportverenigingen een bijdrage geleverd aan het ontwerpproces voor de versterking Grebbedijk [1]. Hierin werden de belangrijkste gevaren en knelpunten beschreven die er momenteel bestaan voor een veilige beoefening van de watersport en zijn twee voorkeursvarianten weergegeven. De voorkeursvarianten combineren de dijkversterking met veilig recreatiewater en zijn gebaseerd op de wensen van alle zeven Wageningse watersportverenigingen. Samen vertegenwoordigen zij ca. 1700 georganiseerde watersporters.

De beschreven ideeën die ten grondslag liggen aan de voorkeursvariant zijn goed ontvangen in het ontwerpproces van de Dijkdenkers. Sommige aspecten hebben vragen opgeroepen, deze willen we in dit rapport beantwoorden en/of toelichting op geven. Dit rapport is bedoeld als inhoudelijke onderbouwing voor de bestuurlijke besluitvorming.

We gaan achtereenvolgens in op:

- Gevaarlijke situaties op het water (Hoofdstuk 2)
De Rijn rond Wageningen en het havenkanaal wordt intensief gebruikt door roeiers, zeilers en kanoërs. Bovendien wordt er in de zomer veel gezwommen. Er bestaat geen goede registratie van incidenten. Wel is duidelijk dat het samengaan van beroepsvaart en recreatievaart en zwemmers veel gevaren oplevert, en dat op basis van anekdotische informatie sterke stroming en koud water twee risicofactoren zijn.
- Potenties voor natuurontwikkeling in de Waarden (Hoofdstuk 3):
De versterking van de Grebbedijk biedt kansen, ook voor natuurontwikkeling. In de huidige situatie is met name in de driehoek Pabstendam – havenkanaal – Rijn (de Waarden, afbeelding 1) veel natuurwinst te boeken.
- Mogelijkheden voor waterrecreatie in N2000 gebieden (Hoofdstuk 4):
De Bovenste Polder is onderdeel van het deelgebied Uiterwaarden Neder-Rijn van het N2000-gebied Rijntakken en is aangewezen onder de Vogelrichtlijn. Net als in andere natuurgebieden is ook voor De Bovenste Polder de vraag relevant hoe sport en recreatie in dit N2000-gebied kunnen samengaan met bescherming van de natuurwaarden.

Afbeelding 1: Kaart van de Wageningse uiterwaarden (overgenomen uit [2])

2. Gevaarlijke situaties op het water

Wageningen kent een bloeiende watersportsector. De Rijn rond Wageningen en het havenkanaal wordt intensief gebruikt door roeiers, zeilers en kanoërs. Bovendien wordt er in de zomer veel gezwommen.

Helaas bestaat er geen goede registratie van incidenten bij de verschillende watersportverenigingen, noch bij de KNRB (Koninklijke Nederlandse Roeibond), noch internationaal. Wel is duidelijk op basis van anekdotische informatie dat stromend water en koud water twee risicofactoren zijn. Het aantal fatale roei- of kano-incidenten is, gelukkig, beperkt.

Aan de hand van de gevarenkaart (afbeelding 2) schetsen we de verschillende risico's, waarbij we waar mogelijk voorbeelden geven.

Afbeelding 2: Gevarenkaart op het water

1: De uitgang van het havenkanaal vormt een groot risico voor roeiers en zeilers. Hier oefenen jonge zeilers in hun optimist (zie afbeelding 3). Daarnaast roeien roeiers hier heen en weer. De combinatie met Rijnaken (vrachtschepen) die de haven in en uit varen, zorgt zeer regelmatig voor gevaarlijke situaties. In het kanaal liggen vaak Rijnaken met een draaiende schroef tijdens het laden of lossen. De draaiende schroef van een Rijnak kan een zuigende werking hebben, waar kleine boten ingezogen kunnen worden.

Afbeelding 3: Zeilles bij WSV Vada in de havenkom

Voorbeeld 1: Aanvaring kanaal

Een aantal jaar geleden vond op een druk moment in het Wageningse havenkanaal een zeer serieus incident plaats. Een viermansroeiboot moest uitwijken voor 2 Rijnaken, die naast elkaar aangemeerd waren. Door het slechte zicht roeiden ze tegen een skiffeuse aan. De éénmansroeiboot raakt zwaar beschadigd en de roeier viel in het water. Met veel hulp is ze uit het water gehaald. Naderhand bleek dat ze een wervelbeschadiging heeft opgelopen. Dit betekende het eind van een veelbelovende roeicarrière. Tot op de dag van vandaag kampt de roeier in kwestie met rugproblemen.

2: Bij gebrek aan veilig zwemwater zijn er in de zomer honderden studenten en gezinnen te vinden bij de Uiterwaarden aan de Rijn. De stroming en scheepvaart maakt de Rijn levensgevaarlijk en ongeschikt als zwemwater.

3: De Rijn wordt door het jaar heen druk bevaren door vrachtschepen. In de zomer komen daar speedboten en andere gemotoriseerde pleziervaart bij. Het varen met hoge snelheid door de pleziervaart, in combinatie met slecht zichtbare zwemmers en watersporters, zorgt voor een grote kans op aanvaringen met mogelijk dodelijk afloop.

4: De stroming op de Rijn is grote delen van het jaar zeer sterk. Vooral rond de kribben is vaak verraderlijke stroming die snel onderschat wordt. Het recreëren in dergelijk onstuimig water is gevaarlijk en heeft soms helaas verdrinking tot gevolg.

Voorbeeld 2: Ongeval Jason

Op 11 maart 2017 vond er op de Rijn bij Roeivereniging Jason een groot incident plaats. Een roeiboot met 5 personen (4 roeiers en een stuurman) begint aan een training op de Rijn, waar op dit moment een sterke stroming staat. Tijdens de training passeert een vrachtschip, waardoor de roeiboot uit moet wijken. Deze noodzakelijke manoeuvre, in combinatie met sterke stroming, zorgt ervoor dat de roeiboot tegen een duwbak aanvaart en eronder wordt gezogen. 3 roeiers komen bij dit incident om het leven.

3. Potenties voor natuurontwikkeling in de Waarden (driehoek Pabstendam, havenkanaal, Rijn)

3.1 Inleiding

De versterking van de Grebbedijk biedt kansen, ook voor natuurontwikkeling. In de huidige situatie is met name in de driehoek Pabstendam – havenkanaal – Rijn veel natuurwinst te boeken. Wanneer er bij de uitvoering van de werkzaamheden klei in de uiterwaarden wordt gewonnen, biedt dit de mogelijkheid om een nevengeul aan te leggen in dit deel van de Wageningse uiterwaarden. Nevengeulen ontstaan normaal gesproken door het meanderen van rivieren. In de huidige situatie in Nederland zijn de rivieren echter ingebed tussen dijken en kribben en is de afvoer gereguleerd door stuwen. Bij een hoog aanbod van water wordt het rivierwater zo snel mogelijk naar zee afgevoerd, met een hoge stroomsnelheid tot gevolg. Meanderen is hierdoor niet meer mogelijk, waardoor er geen nevengeulen meer ontstaan. Een rivier zonder nevengeulen is daarmee een onnatuurlijke situatie. Voor veel diersoorten is een rivier met alleen een hoofdstroom niet voldoende. Grotere en sterkere vissoorten kunnen wel overleven in de rivier, maar de jonge vissen en kleinere organismen hebben rustig water nodig om te overleven. De Nederlandse rivieren vormen momenteel een onnatuurlijk geheel en kennen ook een relatief lage biodiversiteit.

In een natuurlijke situatie zijn er naast de rivier ook afgesneden meanders, meestromende nevengeulen en poelen aanwezig. Sommige van deze structuren staan alleen tijdens hoogwater in contact met de rivier. Op deze plekken is ruimte voor oeverbegroeiing in bijvoorbeeld de vorm van rietkragen. Ook zijn hier soms in het water gevallen bomen aanwezig, wat kan leiden tot een grote diversiteit aan waterorganismen. De realisatie van nevengeulen speelt dus een zeer belangrijke rol in het ecologisch herstel van de Nederlandse rivieren en bijbehorende uiterwaarden. Op verschillende plekken in Nederland zijn dergelijke geulen inmiddels ook gerealiseerd. Voorbeelden hiervan zijn verschillende geulen langs de IJssel en langs de Waal. Een aangetakte nevengeul bij Wageningen kan ook leiden tot een toename in biodiversiteit.

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de wijze waarop een toename in biodiversiteit bereikt kan worden. Hiervoor wordt eerst kort ingegaan op nevengeulen en de effecten die zij hebben op natuur. Vervolgens wordt de Wageningse situatie in ogenschouw genomen en wordt bekeken voor welke soorten nieuw leefgebied gecreëerd kan worden.

3.2 Nevengeulen en effecten op natuur

In de jaren '90 van de vorige eeuw heeft de Nederlandse overheid het project 'Ruimte voor de Rivier' gestart als een reactie op het hoogwater van 1993 en 1995. Het belangrijkste doel van het project was het bieden van een betere bescherming tegen overstromingen.

Daarnaast moesten de maatregelen de ruimtelijke kwaliteit verbeteren en de natuur (deels) herstellen.

Straatsma et al. [3] heeft de effecten van deze maatregelen op de biodiversiteit onderzocht. In deze studie zijn 179 uiterwaarden langs de Rijn, Nederrijn, Waal en IJssel onderzocht. 137 van deze uiterwaarden vertoonden een hogere biodiversiteit (er waren meer soorten aanwezig). Het betrof hier met name snel verspreidende soorten. Vogels en zoogdieren toonden de grootste toename.

Wanneer een combinatie van maatregelen is toegepast, zoals bijvoorbeeld de aanleg van nevengeulen, aangepast beheer van graslanden en het toestaan van natuurlijke vegetatieontwikkeling, zijn significant meer soorten aanwezig dan in uiterwaarden waar één of meerdere van deze maatregelen niet zijn getroffen.

Niet alle planten- en diersoorten hebben vooralsnog geprofiteerd van de maatregelen. Voor soorten die zich slechts langzaam kunnen verspreiden (denk hierbij aan insecten en verschillende plantensoorten) is weliswaar geschikt leefgebied ontstaan maar door het ontbreken van populaties in de directe omgeving van deze uiterwaarden en de relatieve korte periode sinds het opleveren van de uiterwaarden zijn deze gebieden (nog) niet gekoloniseerd. Het is echter duidelijk dat de maatregelen een heel positief effect hebben op de biodiversiteit.

3.3 De Wageningse situatie

Huidige situatie De Bovenste Polder

Voor onderstaande, sterk samengevatte beschrijving van de natuurwaarden in De Bovenste Polder is gebruikt gemaakt van twee studies, KNNV uit 2010 [4] en Rijn in Beeld uit 2011 [2], en van gegevens van waarneming.nl.

In 1996 is, als respons op de hoogwaters van 1993 en 1995, een nevengeul aangelegd (afbeelding 4). Dit heeft met name een positief effect gehad op de faunakwaliteit en minder op de flora. Door de KNNV is in 2010 van 66 vogelsoorten het broeden vastgesteld. Vergeleken met 30 jaar eerder is dit een toename van 40%. Voor ongewervelde fauna is het beeld ook positief voor met name libellen en sprinkhanen [2]. Het gebied wordt nu vrij intensief begraasd. Dit is volgens beide studies een belangrijke oorzaak dat de natuurwaarden lager zijn (zowel vegetatie als fauna) dan potentieel mogelijk. In het Beschermingsplan Kwartelkoning uit 2004 [5] wordt ook geconstateerd dat een hoge begrazingsdruk, bijvoorbeeld in De Bovenste Polder, ongewenst is omdat de vegetatie daardoor ongeschikt raakt voor kwartelkoningen. Het habitat voor de gewenste moerasvogelsoorten zal verbeteren als er meer dynamiek in de waterstand komt, en daarmee meer dynamisch moeras [6].

Afbeelding 4: De huidige nevengeul kort na aanleg (foto uit 2001)

De Bovenste Polder is potentieel leefgebied voor de kwartelkoning, porseleinhoen, watersnip, roerdomp, woudaapje en grote karekiet. Op de roerdomp na zijn dit allemaal broedvogels die in het najaar wegtrekken naar Afrika. De roerdomp is deels trekvogel en deels

overwintelaar. Tabel 1 geeft een overzicht van het aantal waarnemingen op waarneming.nl van deze soorten.

Tabel 1: Voorkomen van gewenste broedvogels in De Bovenste Polder (Wageningse Bovenpolder in waarneming.nl).

Soort	Eerste waarneming	Aantal waarnemingen	Aantal individuen	Laatste waarneming	Opmerkingen
Kwartelkoning	30-5-1969	596	833	10-7-2016	Zeer onregelmatig waargenomen, enkel in mei, juni, juli
Porseleinhoen	14-5-1970	161	303	22-9-2016	Onregelmatig waargenomen, van april t/m okt.
Watersnip	30-5-1969	1.255	12.790	10-2-2018	Jaarrond aanwezig
Roerdomp	17-12-1977	328	333	27-12-2017	Jaarrond en piek in 2014-2016
Woudaap	14-5-2011	116	127	17-8-2016	Alleen waargenomen in 2011 en 2016, mei t/m aug
Grote karekiet	24-8-2008	255	288	26-6-2016	Met name in 2010-2012 en in periode van april t/m aug, piek in mei

Het rapport Rijn in Beeld [2] geeft een beschrijving van de kwel. Kwel met schoon water vanuit het Veluwemassief heeft in beginsel een gunstige invloed op de flora. De kwelzone ligt met name ten oosten van de Bovenste Polder, in de Renkumse Benedenwaard. Deze kwel wordt nu afgevangen door het drinkwaterpompstation. Bij hogere rivierstanden (>7 m NAP) treedt rivierkwel op in het westelijk deel van de Tochtsloot. Tegelijkertijd wordt er door anderen op gewezen dat de huidige waterkwaliteit van de nevengeul goed is door de kwel. Over de feitelijke kwel en de effecten op de natuur in De Bovenste Polder is weinig informatie beschikbaar. Wij constateren dat dit nu een kennisleemte is die goed uitgezocht moet worden.

Huidige situatie De Waarden

In de huidige situatie bestaan de uiterwaarden in de driehoek ten westen van de Pabstendam (De Waarden) voornamelijk uit agrarisch grasland met een relatief lage natuurwaarde. Het grasland wordt op reguliere agrarische wijze beheerd [2]. Open water ontbreekt en de vegetatie bestaat voornamelijk uit commerciële grassoorten. Bomen en struiken ontbreken grotendeels waardoor er weinig dekking in het gebied aanwezig is. Een uitbreiding en eventueel benedenstroomse aantakking van de nevengeul bij Wageningen biedt veel mogelijkheden tot natuurontwikkeling in dit deel van de uiterwaarden. De uitbreiding van de nevengeul zorgt voor meer variatie in het landschap en biedt hiermee leefgebied voor een groter aantal soorten.

Hieronder wordt nader ingegaan op de vereisten die enkele soorten stellen. Uiteraard is onderstaande opsomming niet uitputtend en is er voor nog veel meer soorten mogelijk leefgebied te creëren. Er is ten behoeve van de leesbaarheid van dit stuk echter voor gekozen om ons te richten op enkele aangewezen Vogelrichtlijnsoorten. Daarnaast wordt kort ingegaan op de mogelijkheden voor enkele aangewezen Habitatsoorten van het Natura 2000-gebied Rijntakken. Hoewel De Waarden niet voor deze soorten zijn aangewezen, ligt hier een mooie kans om ook voor deze soorten extra leefgebied te creëren.

Vogelrichtlijng gebied en -soorten

De Waarden vormen onderdeel van het Natura 2000-gebied Rijntakken en is aangewezen als Vogelrichtlijng gebied. Voor het gebied zijn verschillende broedvogels en niet-broedvogels aangewezen. Voor enkele van de aangewezen broedvogels geldt een uitbreidingsdoelstelling voor de oppervlakte en kwaliteit van het leefgebied. Het betreft hier roerdomp, woudaapje, porseleinhoen, kwartelkoning en grote karekiet. Hieronder wordt kort ingegaan op de eisen die de verschillende soorten stellen aan hun leefgebied.

Roerdomp

Het leefgebied van de roerdomp wordt gevormd door overjarig waterriet. De rietkraag moet een breedte hebben van minimaal 10 meter, bij voorkeur breder. De soort foerageert graag in ondiep water en in de randen van waterrietkragen. Het is een territoriale soort. Per territorium is 0,5 -1 km aan geschikte randzones (rietkragen) benodigd (www.vogelbescherming.nl).

Woudaapje

Het woudaapje leeft in dichte rietkragen met lissen- en lisdoddevegetaties en ruigtes van wilgen en biezten die de overgang van water naar landmoeras vormen (www.vogelbescherming.nl). Het leefgebied van het woudaapje wordt aangetast door vermesting en gebrek aan natuurlijke peildynamiek. Vermesting versnelt de verlanding en verslechtert vermoedelijk de voedselsituatie. Gebrek aan natuurlijke peildynamiek leidt tot afname van de vitaliteit van het waterriet en achteruitgang van natuurlijke moerasverjonging (www.synbiosys.alterra.nl).

Porseleinhoen

De broedbiotoop van het porseleinhoen bestaat uit open moerassige terreinen van minimaal 1-2 ha met matig voedselrijk water. De vogel zoekt een permanent (of periodiek) natte situatie van ongeveer 10 tot 35 cm diep water op met een weelderige vegetatie van biezten, zeggen, lisdodden en andere moerasplanten (hoogte 0.5-1 m). Naast moerassen zijn ook laag in het voorjaar geïnundeerde uiterwaarden (graslanden) geschikt als broedbiotoop. Het porseleinhoen maakt zijn nest in dichte vegetaties van riet, zeggen of grassen boven of nabij ondiep water (www.synbiosys.alterra.nl).

Kwartelkoning

De kwartelkoning verlangt een meer dan 20 cm hoge gesloten kruidenrijke vegetatie waar het zich in kan verbergen. De (moeras)vegetatie mag niet zo dicht van structuur zijn dat het dier er niet goed meer doorheen kan lopen. In Nederland wordt de kwartelkoning vooral gevonden in extensief onderhouden kruiden- en bloemrijke hooilanden in rivier- en beekdalen. De soort wordt met enige regelmaat aangetroffen in natuurontwikkelingsgebieden, dit lijkt echter gebonden te zijn aan de pionierfase in de eerste jaren na de inrichting. De kwartelkoning lijkt een voorkeur te hebben voor in de winter

overstroomde hooilanden. Dit is een gevolg van de gemiddeld latere maaidatum van dergelijke percelen (www.synbiosys.alterra.nl).

Grote karekiet

De grote karekiet is afhankelijk van schoon waterriet. Schoon waterriet bestaat uit in het water staand riet zonder dode plantenresten of ondergroei. Vanwege een gebrek aan dynamiek is schoon waterriet tegenwoordig een relatief schaars biotoop geworden (www.vogelbescherming.nl).

Mogelijkheden bij een nieuwe inrichting De Waarden

Als de huidige nevengeul wordt doorgetrokken in de Waarden, wordt extra oeverlengte gerealiseerd. Door de nevengeul te voorzien van natuurvriendelijke oevers, wordt de aanleg van onder meer rietkragen gestimuleerd. Ook kunnen enkele doodlopende (ondiepe) zijarmen aan de nevengeul worden gegraven. Deze zijarmen vormen verlandingsmoeras. Hiermee ontstaat geschikt foerageer- en broedgebied voor de hierboven genoemde soorten en wordt invulling gegeven aan de uitbreidingsdoelstellingen van diverse aangewezen broedvogelsoorten.

Door de nevengeul aan te takken aan de Nederrijn, wordt bovendien voorzien in enige mate van dynamiek. Deze dynamiek is een vereiste voor soorten die schoon waterriet vereisen, zoals de grote karekiet. De aantakking dient stroomafwaarts gesitueerd te zijn, om opstuwung bij hoog water te voorkomen. Om te voorkomen dat de nevengeul bij lage waterstanden leegloopt, kan ter hoogte van de aantakking een drempel worden aangelegd. Op deze manier blijft er altijd een bepaalde hoeveelheid water in de geul aanwezig.

Om het gebied nog aantrekkelijker te maken kunnen naast een verlenging van de nevengeul ook poelen, plassen en (verlandende) sloten worden aangelegd. Verlandende plassen en sloten vormen laag-dynamische aquatische ecosystemen en vormen daarmee leefgebied voor zeldzame soorten als de grote modderkruiper en kamsalamander, beide habitatsoorten zijn aangewezen voor de Rijntakken. In het Rijntakken gebied is er een uitbreidingsdoelstelling voor de habitattypen die bij laag-dynamische aquatische ecosystemen horen. Meer laag-dynamische aquatische ecosystemen dragen ook bij aan de KRW doelstellingen.

De aantakking van de nevengeul biedt ook kansen voor (rivier)vissen. Vissen zijn voor hun voedsel deels afhankelijk van macrofauna. Driekwart van macrofauna leeft van dood hout [7], zogenaamd rivierhout. Door in enkele zijarmen en in oeverzones van de nevengeul rivierhout aan te brengen, of omgevallen bomen en struiken niet te verwijderen, kan het aanbod aan macrofauna worden vergroot. Rivierhout bestaat onder meer uit omgevallen bomen die (deels) in het water terechtkomen. Voor de 20e eeuw kwam er veel meer rivierhout voor. Deze dode bomen vormden belangrijke habitats voor tal van inheemse vis-

en macrofaunasoorten die tegenwoordig veel minder algemeen voorkomen. In afbeelding 5 wordt een impressie gegeven van de betekenis van rivierhout voor de (aquatische) fauna.

De aanwezigheid van rivierhout leidt tot een toename aan macrofauna en daarmee aan voedsel voor diverse vissoorten. Daarnaast vervult het rivierhout een functie als schuil-, foerageer-, en opgroeigebied voor vissen. Met name takken vervullen hierbij een belangrijke rol, namelijk als schuilgebied voor (jonge) vis overdag. De aantakking van de nevengeul biedt daarmee extra leefgebied voor typische riviervissen als serpeling, kopvoorn, barbeel en sneep. Ook rivierprik en zalm profiteren van dergelijke geulen. Beide soorten zijn aangewezen als habitatsoort voor het Natura 2000-gebied Rijntakken.

Een bijkomend voordeel van meer rivierhout is dat de dichtheid van exotische grondels rondom rivierhout lager blijkt te zijn dan bij rivieroevers met stortsteen [8]. Hiermee is de rivierdonderpad, een habitatsoort die is aangewezen voor de Rijntakken, gebaat. Deze soort wordt weggeconcentreerd door verschillende exotische grondelsoorten als de zwartbekgrondel en marmergrondel.

De zandige oevers van de nevengeul bieden ook prachtig leefgebied voor de zeldzame rivierrombout, een mooie libellensoort. De rivierrombout brengt zijn larvefase door in het water. Om de adulte fase te bereiken moet de soort het water verlaten. Hiervoor maakt de rivierrombout gebruik van zandige oevers, waar het in de vegetatie wegkruipt om te vervellen.

Naast bovengenoemde maatregelen kunnen er ook enkele kleine oeverwandjes worden aangelegd door overtalig zand en klei langs de oevers op te werpen en steil af te werken. Hierdoor ontstaan broedplaatsen voor oeverzwaluwen en ijsvogeltjes.

3.4 Conclusies potenties voor natuurontwikkeling

- De Bovenste Polder kent belangrijke natuurwaarden, waarbij (broed)vogels een belangrijke plaats innemen.
- De huidige natuurwaarde in de driehoek (de Waarden) is beperkt, in dit gebied zijn grote potenties voor natuurontwikkeling.
- Met relatief eenvoudige maatregelen kan er voor een groot scala aan soorten geschikt leefgebied worden gecreëerd in de driehoek.
- Verlenging van de bestaande nevengeul zal bijdragen aan de doelstelling voor meer laag-dynamische aquatische natuur.

4. Waterrecreatie in N2000-gebieden

4.1 Inleiding

De Wageningse uiterwaard De Bovenste Polder is een gebied waar velen van genieten, zowel vanaf de dijk als in de uiterwaard zelf. Wandelaars, hardlopers, hondenuitlaters, en in de winter schaatsers op de nevengeul (afbeelding 6). En gezien het grote aantal waarnemingen op waarneming.nl is het gebied ook zeer in trek bij natuurliefhebbers. Het gebied maakt onderdeel uit van het stroomgebied van de Nederrijn. Net als in andere natuurgebieden is ook voor De Bovenste Polder de vraag relevant hoe sport en recreatie in dit N2000-gebied kunnen samengaan met natuurbeheer.

Met dit hoofdstuk willen wij aangeven hoe kansen kunnen worden benut voor natuur én sport en recreatie. We richten ons op de niet-gemotoriseerde extensieve waterrecreatie en watersport, te weten kanoën, zeilen, roeien en schaatsen. Wij geven hierbij eerst algemene bevindingen over samengaan van recreatie en N2000, daarna spitsen we het toe op waterrecreatie en N2000 en vervolgens op de Wageningse situatie.

Afbeelding 6: Schaatsers op de nevengeul, maart 2018

4.2 Algemene bevindingen t.a.v. samengaan recreatie en N2000

Het Europese N2000-netwerk heeft als doel om natuurlijke soorten en hun leefgebieden te beschermen. Op welke manier dat precies moet gebeuren en in hoeverre andere functies kunnen samengaan met natuur, wordt in de beheerplannen per gebied beschreven. De

Provincie Gelderland heeft in 2017 het Concept Beheerplan voor de Rijntakken gepubliceerd [6, Bijlage 1]. Hierin wordt aangegeven dat het voor het behalen van de N2000-doelen niet nodig is om gebieden te sluiten voor recreatie. Het is voor het begrip en draagvlak voor N2000-doelen zelfs ongewenst om recreatie buiten te sluiten. Ook wordt aangegeven dat een goede zonering van activiteiten, die op projectniveau wordt uitgewerkt, daarbij meestal de oplossing is.

De mogelijkheden tot samengaan van recreatie en natuurfunctie zijn beschreven in een Guideline van de EU [9]. De belangrijkste conclusie uit deze Guideline is dat er in het algemeen geen significant effect is van recreatie in N2000-gebieden, met de volgende nuanceringen:

- De recreatie gaat niet in tegen bestaande regelgeving;
- De recreatie activiteiten houden zich aan gedragsregels die verenigbaar zijn met natuur;
- De instandhoudingsdoelstellingen en / of de staat van instandhouding van de soort en de habitattypes worden niet verslechterd.

In Nederland heeft er in 2016 en 2017 een Groene tafel overleg plaatsgevonden over sport en natuur, op initiatief van (toenmalig) EZ en getrokken door de Vlinderstichting [10]. Het Watersportverbond heeft daaraan deelgenomen. Natuur komt hiermee ook op de agenda van de sportbonden. De conclusie van het overleg is dat er maatschappelijke meerwaarde ontstaat door sport en natuur met elkaar te verbinden. Een breed scala aan organisaties vanuit overheid, natuur en sport hebben afgesproken als vervolg op deze Groene tafel te verkennen of een Green Deal mogelijkheden biedt om aan het samengaan van natuur en sport een praktische invulling te geven.

4.3 Voorbeelden van watersport en -recreatie in N2000-gebied

In Nederland wordt er sinds jaar en dag veel gezeild en gekanood in tal van N2000-gebieden, waarbij zeilers vooral de grotere wateren gebruiken en kanoërs meer de kleinere wateren. Ook zijn er diverse voorbeelden van roeien in Natura 2000-gebieden. Roeien en kanoën gebeurt bijvoorbeeld in de kleinere wateren in het Oostelijke Vechtplassen gebied, en de Wieden en Weerribben. Recentelijk is in Deventer in het kader van Ruimte voor de Rivier een nevengeul aangelegd in N2000-gebied, waarop gezeild en geroeid mag worden. Internationale roeivoorbeelden zijn onder meer Lake Kruszwica in Polen en Lake Varese in Italië, waar internationale roeiwedstrijden worden gehouden in een N2000-gebied.

In rapporten over de effecten van waterrecreatie op natuur wordt veelal een bonte verzameling van recreatievormen op een hoop gegooid. Zo staat in het beheerplan voor de Rijntakken de algemene uitspraak dat de "toename van recreatiedruk (de autonome ontwikkeling) door individuele en al dan niet georganiseerde waterrecreatie (zoals varen met

motorboten, zeilboten, kano's en snelle watersport, surfen e.d.) kan leiden tot verstoring van broedvogels, niet-broedvogels en habitatsoorten en aantasting van habitattypen door geluid, optische verstoring en mechanische effecten". Dit rapport verwacht overigens geen negatieve effecten op de instandhoudingsdoelen, ook als daarbij nieuw gebruik wordt betrokken, inclusief een toename van het wegverkeer over het bestaande wegennet.

In de context van Wageningen gaat het om een beperkte uitsnede van het brede begrip waterrecreatie. Het gaat ten eerste primair om de georganiseerde watersport. Dat is van groot belang voor de bepaling van de omvang van effecten op natuur. Met de beoefenaren van de georganiseerde watersport zijn afspraken te maken, bijvoorbeeld over het ontzien van gebieden op voor de natuur kwetsbare momenten, over het wegblijven bij oevers, het achterwege blijven van (mechanisch versterkt) geluid etc. Georganiseerde watersport heeft toegang tot het water vanaf één of enkele punten (het botenhuis/vlot), waardoor geen ongestuurde verstoring van de oevers plaatsvindt. Ten tweede is in de Wageningse situatie vooral sprake van de rustige watersporten: zeilen, roeien, kanovaren en schaatsen. De impact van bijvoorbeeld roeien is klein. Roeiers blijven immers altijd uit de kant/oever, volgen een voorspelbare en vaste koers en zijn stil. De impact is compleet anders dan van een grillig varende en lawaaiige jetski. Bij de beoordeling moet terdege met de verschillen rekening worden gehouden. Daarbij kunnen ook verschillen tussen op het oog gelijkwaardige activiteiten als roeien, kanovaren en zeilen relevant zijn.

De ervaringen opgedaan in andere N2000-gebieden kunnen als leidraad dienen voor de Wageningse situatie. Wieden en Weerribben en het Ruimte voor de Rivier project in Deventer.

Wieden en Weerribben

In het Beheerplan van de Wieden en Weerribben [11, Bijlage 2] wordt specifiek ingegaan op de effecten van recreatie op verschillende broedvogels. Op basis van de ligging van de nesten ten opzichte van de kanoroutes zijn verstoringafstanden ingeschat. Deze liggen tussen minder dan 25 meter (rietzanger), 25 – 50 meter (porseleinhoen, snor, grote karekiet en watersnip), tot ongeveer 50 meter (roerdomp, bruine kiekendief en purperreiger). Verder wordt aangegeven dat de meeste vogelsoorten nauwelijks of geen verstoring van waterrecreanten ondervinden, omdat zij binnen riet- en moerasvegetatie in de directe omgeving van het nest voedsel zoeken. Het Beheerplan geeft aan dat zonering van waterrecreatie een belangrijke bijdrage levert aan het garanderen van voldoende rust voor moerasbroedvogels.

Roeivereniging 't Diep uit Steenwijk roeit in het Wieden en Weerribben-gebied. Het roeien is onderdeel van het bestaand gebruik. Met steun van Natuurmonumenten organiseert de vereniging jaarlijks ook een roeimathon en toertocht door het gebied. Deze wordt vroeg in april gehouden, net voor de start van het broedseizoen. Natuurmonumenten staat positief

tegenover het roeien in het gebied, de boswachter omschrijft de beleving vanaf het water als volgt:

"Je kunt hier heerlijk wandelen en fietsen, maar het mooiste vind ik De Wieden vanaf het water. Je ervaart de natuur heel dichtbij. Je voelt de bewegingen van het water, je ruikt de planten en bloemen en ziet vogels vanaf ooghoogte. En dat in een uitgestrekt moerasgebied met rietlanden, trilvenen, hooilandjes en moerasbos. Het is hier echt genieten."

Ruimte voor de Rivier project Deventer

Bij de planvorming voor Ruimte voor de Rivier Deventer is in het Milieueffectrapport [12] ingegaan op de waterrecreatie in het Natura 2000-gebied, dat net als in Wageningen aangewezen is onder de Vogelrichtlijn. Onderkend is dat recreatief gebruik (wandelen, fietsen, roeien, vissen, etc.) vooral een negatieve invloed heeft op beschermde broedvogels (o.a. Porseleinhoen en Kwartelkoning) en kleinere zoogdieren. Deze notie heeft geleid tot detailaanpassingen in het ontwerp (bijvoorbeeld het verondiepen van hanken, het ontwikkelen van natuurvriendelijke oevers) en tot een 'recreatieve zonerings' met een afbakening tussen intensieve en extensieve natuurgerichte recreatie.

Over roeien wordt in het MER het volgende opgemerkt: "Door de voorspelbaarheid en het gedrag van de verstoringbron is de verstoring echter beperkt. De boten uit de jachthaven verplaatsen zich vrij langzaam en langs vaststaande routes over grotere afstanden. Ook roeien is een stille vorm van recreatie die voorspelbaar is voor diersoorten".

Praktische voorbeelden om watersport en natuur samen te laten gaan

- Periodiseren: niet of beperkt gebruik op voor natuur kwetsbare momenten, zoals het broedseizoen.
- Zonerings: toegang van bepaalde gebiedsdelen door inrichtingsmaatregelen beperken, zoals met verondieping de afstand van de watersporter tot de oever vergroten of gebieden ontoegankelijk maken.
- Impact verminderen: zoals geluid beperken door bijvoorbeeld coaching via 'oortjes', vaste routes en draaipunten afspreken.
- Compensatie: schoonmaakactie door de leden van de sportverenigingen vlak voor het broedseizoen

4.4 Conclusies watersport en waterrecreatie in De Bovenste Polder

- Recreatief en sportief gebruik van natuurgebieden is van belang voor het draagvlak en daarmee voor de continuïteit van N2000-gebieden. Bij een verstandige inpassing van de waterrecreatie en –sport kunnen effecten op de instandhoudingsdoelen

dat de verstoringafstand maximaal 25 tot 50 meter is voor de meest gevoelige broedvogels; voor roeien kan de invloed nog beperkter zijn. Georganiseerde sport is veel beter te reguleren dan ongeorganiseerde recreatie. Met de georganiseerde sport zijn afspraken te maken om impact te beperken.

- Er zijn tal van effectieve mogelijkheden om watersport en natuur op een goede wijze te combineren in een gebied (zie de praktische voorbeelden).
- Zonering is een bewezen methode om de effecten van watersport en -recreatie op broedvogels te voorkomen;
- Zonering kan in de tijd (bijvoorbeeld waterrecreatie alleen buiten het broedseizoen toestaan) en in de ruimte (bijv. vaste routes volgen, afstand tot oevers houden) en naar gedrag (geluid, koers en draaipunten).

Referenties

- 1] Voorkeursvariant veilig recreatiewater. 2017. Samenwerkende watersportverenigingen Wageningen.
- 2] Kurstjens, Peters, van Diermen & Beekers. 2011. Rijn in Beeld. Natuurontwikkeling langs de grote rivieren. Deel 2 De Nederrijn. 3. Bovenste Polder Wageningen.
- 3] Straatsma, M.W., A.M. Bloecker, H.J.R. Lenders, R.S.E.W. Leuven & M.G. Kleinhans, 2017. Biodiversity recovery following delta-wide measures for flood risk reduction. Science Advanced 3, e1602762.
- 4] KNNV inventarisatie 2010, samenvatting op <https://www.knnv.nl/knnv-afdeling-wageningen/bovenste-polder>
- 5] Beschermingsplan Kwartelkoning. 2004. Expertisecentrum LNV
- 6] Ontwerp beheerplan Natura 2000 38-Rijntakken. 2017. Provincie Gelderland.
- 7] Klink, A., 1999. Macrofauna in hoogwaterpoelen langs de Rijn. Rapport AquaSense 1349.
- 8] Liefveld, W.M., M. Dorenbosch, N. van Kessel & A.G. Klink 2017. Evaluatie pilot rivierhout. Effecten op vis, macrofauna en bodem (2014-2016). Rapportnr. 17-115. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- 9] Natura 2000 Outdoor Recreation and Tourism. A Guideline for the application of the Habitats directive and Birds directive. 2010.
- 10] Vliegthart, A. & Bos-Groenendijk, G. (2017). Groene Tafel Sport & Natuur, biodiversiteit in de sportsector. Rapport VS2016.039, De Vlinderstichting, Wageningen. <https://assets.vlinderstichting.nl/docs/b59c52e3-ef2e-4cfc-ba14-138ca9cd8053.pdf>
- 11] Natura 2000-beheerplan definitief. De Wieden en Weerribben. 2017. Provincie Overijssel.
- 12] Planstudie Ruimte voor de Rivier Deventer, Milieueffectrapport, Deel A en deel B. december 2010. Waterschap Groot Salland

Geraadpleegde websites:

- www.synbiosys.alterra.nl Profielen Vogels, 2008
- www.vogelbescherming.nl
- www.waarneming.nl

Bijlage 1

Ontwerp beheerplan Natura 2000 38-Rijntakken (Provincie Gelderland, 2017) (door ons geel gearceerd de meest relevante zinnen)

Samengaan van recreatie en N2000 (blz 16):

“Ook op kleinere schaal zijn nieuwe ontwikkelingen te verwachten. In relatie tot het draagvlak voor Natura 2000 en het draagvlak voor dit plan is met name het recreatief gebruik van het gebied vanuit steden en dorpen van belang. Afsluiten van de Rijntakken voor bestaande en toekomstige stedelijke (of dorps) uitloop is vanuit overwegingen van draagvlak niet gewenst en vanuit de Natura 2000 doelen niet nodig. De uiterwaard bij Wageningen laat dit zien. Wel is het van belang dat er bij nieuwe ontwikkelingen een goede afstemming plaats vindt. Hierbij geldt dat de Wet Natuurbescherming niet toe laat dat Natura 2000 doelen (significant) worden aangetast. Een goede zonering waarbij rekening wordt gehouden met recreatieve wensen, Natura 2000 doelen en handhaafbaarheid is daarbij meestal de oplossing. Een goede zonering dient op projectniveau te worden uitgewerkt bij het opstellen van plannen en projecten en zal worden getoetst bij de besluitvorming.”

Paragraaf 6.1.5 Recreatie, toerisme en sport (blz. 102):

“Maatregelen voor broedvogels betreffen het opheffen van verdroging van rietmoeras en herstel en uitbreiding van rietmoeras, het verbeteren van het leefgebied voor kwartelkoning en porseleinhoen. De niet-broedvogels zijn gebaat bij de aanleg van nieuwe open water met slikkige oevers in het kader van Ruimte voor de Rivier projecten (voor een belangrijk deel al uitgevoerd) en, in mindere mate, Kaderrichtlijn water. Ook door vernatting wordt het leefgebied voor genoemde soorten versterkt. Verder zal bij de uitwerking van inrichtingsprojecten zoals aangegeven in dit beheerplan gekozen worden voor een zodanige inrichting dat een robuuste natuurlijke zonering van recreatie plaatsvindt.

Met het nemen van maatregelen ter vergroting en versterking van het leefgebied van genoemde soorten staat de huidige recreatie, toerisme en sport de realisatie van de Natura 2000 doelstellingen niet in de weg. Bij nieuwe ontwikkelingen kan zonering noodzakelijk zijn afhankelijk van de lokale situatie.”

Bijlage 2

Natura 2000-beheerplan definitief. De Wieden en Weerribben

Relevante passages over de verstoringafstanden door recreatie voor broedvogels.

“Roerdomp, bruine kiekendief, watersnip en purperreiger hebben een verstoringafstand van 50 meter langs kanoroutes en 100 meter rond hoofdvaarwegen en andere intensief benutte vaarwegen (A&W, 2009). De rietzanger is heel beperkt gevoelig voor verstoring (minder dan 25 meter). De soorten porseleinhoen en snor ondervinden beperkte verstoring van waterrecreanten (verstoringafstand max. 50 meter) (A&W, 2009). De grote karekiet is waarschijnlijk eveneens gemiddeld gevoelig voor verstoring, en vergelijkbaar met snor (max. 25-50 meter). Dit geldt waarschijnlijk ook voor de watersnip. Deze soort is gemiddeld gevoelig voor verstoring en vertrouwend op zijn schutkleur vliegt de soort vaak laag op. De opvliegafstand is 10-40 meter, (Flade (1994) in: A&W, 2009). Voor de ijsvogel geldt een verstoringafstand van 100 meter
(www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/documenten/profielen/vogels)

Rietzanger, grote karekiet, porseleinhoen, snor

De rietzanger, grote karekiet, snor en porseleinhoen zijn beperkt gevoelig voor recreatieve activiteiten (verstoringafstand is kleiner dan 25 meter voor de rietzanger en maximaal 50 meter voor de andere soorten). Rietzanger, grote karekiet, porseleinhoen en snor ondervinden nauwelijks of geen verstoring van waterrecreanten, omdat zij binnen riet- en moerasvegetatie in de directe omgeving van het nest voedsel zoeken (A&W, 2009).

Kwartelkoning en paapje

De kwartelkoning en het paapje (bloemrijke ruige grazige vegetaties en hooilanden) ondervinden nauwelijks of geen verstoring van waterrecreanten, omdat zij binnen de vegetatie in de directe omgeving van het nest voedsel zoeken.

Zonering van waterrecreatie levert een belangrijke bijdrage aan het garanderen van voldoende rust voor moerasbroedvogels (met name roerdomp, purperreiger en bruine kiekendief). Rustgebieden zijn het jaar rond niet toegankelijk voor recreanten, buiten de daarvoor aangewezen routes.”

Integraal plan Grebbedijkverzwaring Mooi Wageningen en Watersport

Maart 2019

Sinds 2016 wordt er in het Grebbedijkverzwarringsproject gediscussieerd over niet alleen de toekomstige inrichting van de dijk maar ook die van de aangrenzende uiterwaarden. Een van de belangrijkste discussies richt zich op het spanningsveld tussen natuurbescherming en het vinden van ruimte voor meer waterrecreatie in de uiterwaarden. De uiterwaarden maken deel uit van het Gelders Natuurnetwerk en zijn aangewezen als Natura 2000 gebied. Nieuwe recreatieve ontwikkelingen kan ten koste gaan van de mogelijkheden voor ontwikkeling van kwetsbare natuur in het gebied, met name het leefgebied van kritische vogelsoorten die slecht tegen verstoring kunnen. Toch biedt het Grebbedijkproject een kans om en de natuurwaarden van het gebied te verbeteren en tegelijkertijd ruimte te vinden voor recreatief medegebruik.

Mooi Wageningen en de zeven samenwerkende watersportverenigingen hebben daarom de handen ineen geslagen om een integraal plan te maken waarin de verschillende wensen worden verenigd. In dit plan wordt de prachtige uiterwaardnatuur met haar zeldzame vogelsoorten verder ontwikkeld, zoals gepland, maar ontstaat er ook ruimte voor Wageningse roeiers, zeilers, kanoërs, schaatser en zwemmers om veiliger te recreëren.

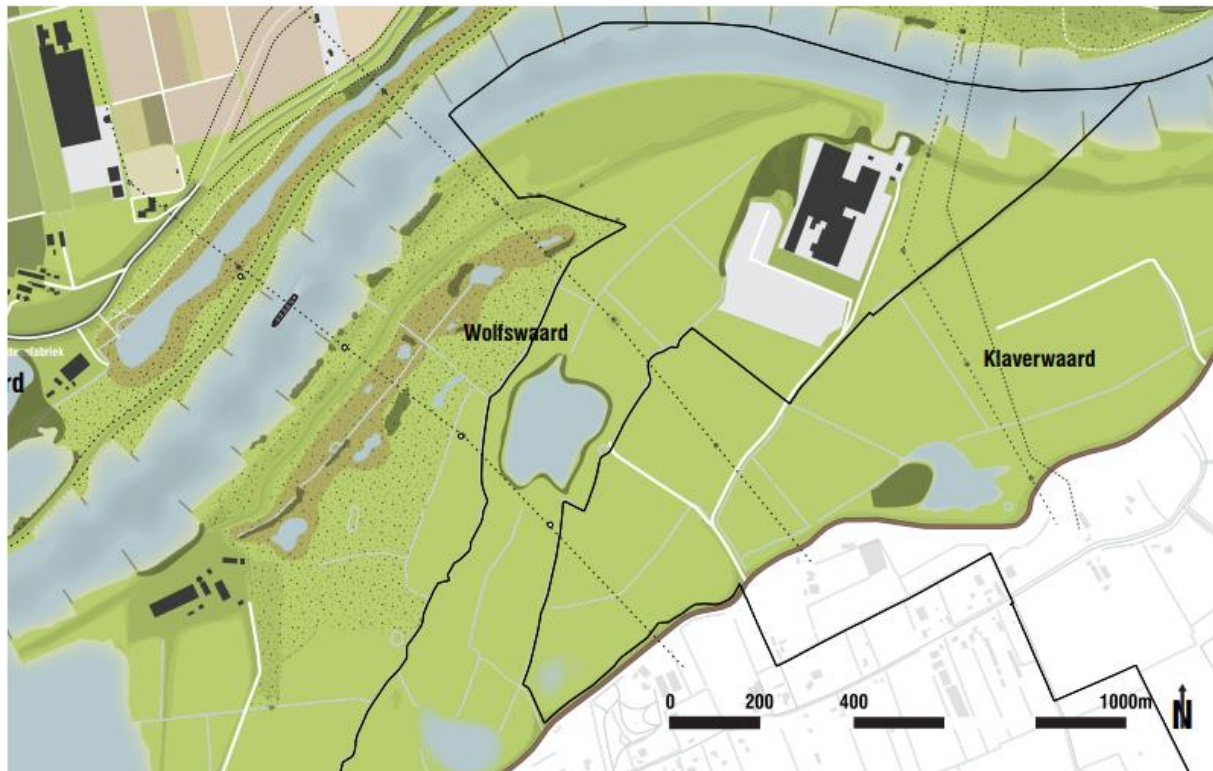

Fig 1. Tekening van de Plasserwaardgeul en natuurontwikkeling in de Wolfswaard.

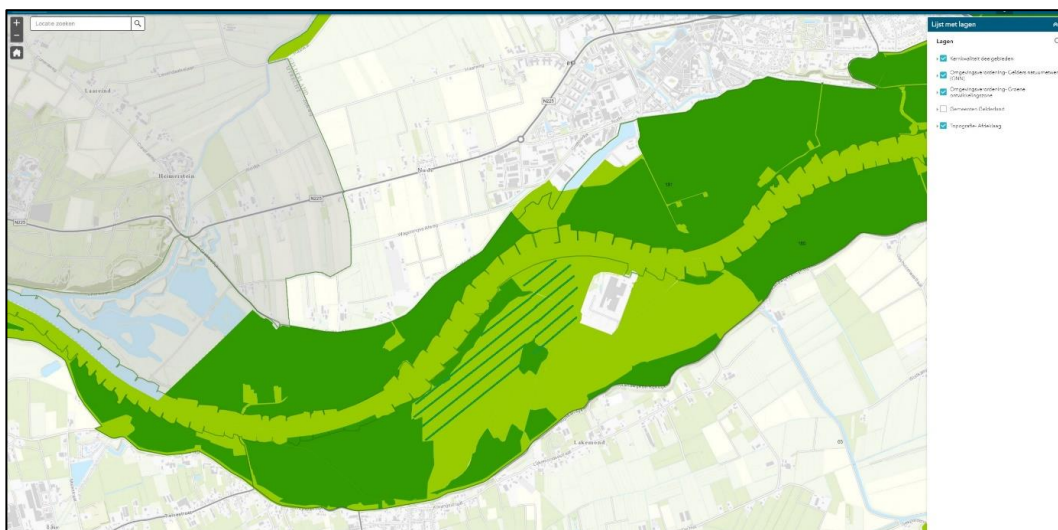
Ons plan is gebaseerd op de volgende uitgangspunten:

- Er is behoefte aan een geul in de Plasserwaard waarop seizoengebonden recreatie mogelijk is. Daarnaast willen de watersportverenigingen de jachthaven van VADA op de huidige locatie houden, liefst met ruimte voor uitbreiding. VADA is onder voorwaarden bereid te verplaatsen richting de Grebbedijk naast Argo, zodat een ecologisch verbindingzone gerealiseerd kan worden.
- Mooi Wageningen wil dat de natuurwaarden in het gebied er met het plan duidelijk op vooruit gaat, in oppervlakte en kwaliteit, ten opzichte van de autonome ontwikkeling en de natuurontwikkeling die daar onderdeel van is. Het alternatieve plan moet ertoe leiden dat het leefgebied van soorten zoals Kwartelkoning, Porseleinhoen, Roerdomp, Woudaap en Grote karekiet er significant méér op vooruit gaat dan zonder het Grebbedijkproject het geval was geweest.

In het gezamenlijke plan wordt een strang gegraven in de Plasserwaard vanaf de plek waar op dit moment watersportvereniging VADA huist, tot de Steenfabriek in de Plasserwaard. De strang heeft een breedte van gemiddeld 35 meter en is 2 meter diep, zodat de geul veilig recreëren toestaat. De strang zal seizoengebonden gebruikt worden door georganiseerde watersport. De watersportverenigingen dragen verantwoordelijkheid voor het beheer en schoonhouden voor deze strang.

In het plan wordt de jachthaven van VADA niet verplaatst naar de Driehoek. De driehoek kan daardoor, in lijn met het huidig beleid, ten volle wordt benut voor de ontwikkeling van leefgebied voor de zeldzame vogelsoorten.

Bij autonome ontwikkeling zou in de Plasserwaard overstromingsmoeras worden ontwikkeld. Bij aanleg van de strang moet hiervoor elders in het gebied ruimte worden gevonden. In ons plan wordt deze ruimte gevonden aan de zuidkant van de Nederrijn. Hier kan, aansluitend aan de reeds aangewezen delen van het Gelders Natuurnetwerk, een gebied van minimaal 10, bij voorkeur 50 ha aangekocht en ingericht worden tot geschikt leefgebied voor vogelsoorten die afhankelijk van hooiland, moeras en riet. In figuur 2 is het zoekgebied hiervoor aangegeven. Van belang is dat een aaneengesloten gebied ontstaat met voldoende ruimte om de verschillende natuurdoelen te kunnen realiseren. Het gebied moet ook functioneren als onderdeel van de robuuste ecologisch verbinding die de uiterwaarden langs de Nederrijn vormen.

Fig. 2. Zoekgebied nieuwe natuur (bron: Provincie Gelderland¹)

Ons plan bevat een autoluwe dijk met een apart wandelpad. Door de dijk aantrekkelijker te maken voor wandelaars zal een groter deel van het wandelende publiek daarvan gebruik maken, en kan de verstoringdruk op de Wageningse uiterwaarden hopelijk ook verminderd worden. Verder verbetert dit de verkeersveiligheid. In dit gezamenlijke plan is een eventuele dijkverplaatsing (indicatief aangeduid op de kaart) prima mogelijk.

Aanvullende voorwaarden:

- De uiterwaarden van de Nederrijn bij Wageningen zijn eigendom van Staatsbosbeheer. Staatsbosbeheer is samen met de provincie Gelderland verantwoordelijk voor het realiseren van de diverse natuurdoelen die voor het gebied zijn vastgesteld. Medewerking van deze partijen is dus cruciaal.
- Het gebied ten zuiden van de Nederrijn is eigendom van private partijen. Het plan kan alleen gerealiseerd worden als zij bereid zijn om minimaal 10, bij voorkeur 50 ha grond in geschikte vorm te verkopen zodat het daarna ingericht en beheerd kan worden als beschermd natuurgebied. De provincie Gelderland heeft de ambitie om het Gelders Natuurnetwerk uit te breiden. Dit gebied past uitstekend bij die ambitie en in principe zijn financiële middelen dus beschikbaar.
- Mooi Wageningen stelt als voorwaarde dat het faciliteren van waterrecreatie in de Plasserwaard betekent dat er geen ontwikkeling plaatsvindt in de driehoek. Dit is en blijft dan het enige stuk uiterwaard bij Wageningen dat niet versnipperd en verstoord wordt door recreatie.

Ons plan is tot stand gekomen omdat wij – watersporters en natuurbeschermers – elkaars standpunten en wensen begrijpen en bereid zijn om samen aan een alternatief te werken dat brede steun heeft.

Namens de besturen van Mooi Wageningen en de zeven samenwerkende watersportverenigingen,

■■■■■■■■■■ voorzitter Mooi Wageningen

■■■■■■■■■■ bestuurslid Mooi Wageningen

■■■■■■■■■■ voorzitter W.S.V. VADA

■■■■■■■■■■ voorzitter VADA roeien

■■■■■■■■■■ voorzitter W.S.R. Argo

■■■■■■■■■■ woordvoerder samenwerkende Wageningse watersportverenigingen

---

¹ <http://gelderland.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=92d4c54aed8147ae8aa704c312f719bc>

Bijlage 4

Initiatief van mevr. X

Kansen voor de Grebbedijk: Buitendijkse natuur èn recreatie

Idee

Verleg een stuk dijk naar binnen, om in die kom een zwemplas te realiseren.
verplaatsen jachthaven naar de noordoever.
Argo en Bruil niet wijzigen.
Zuidpunt en Driehoek ecologisch inrichten.

Verleggen Grebbedijk richting Wageningse Afweg

Overwegingen:

Meer ruimte maken voor natuur èn recreatie

1. Bundelen recreatieve activiteiten
2. Bijbehorende fietsroutes, parkeervoorzieningen
3. Te verwerven driehoek ligt planologisch voor de hand (ingeklemd tussen industrie en dijk)
4. Kansen voor experimenten waterschap met aanleg dijk en dijkbekleding – evt andere innovatie zaken]:

Voordelen (oa):

- Niet nodig groot kapitaal in te zetten voor Bruil
- Aantrekkelijk gebied te maken in de 'arena' van de verlegde dijk
- Combinatie recreatieve activiteiten en route er naar toe
- Aantrekkelijk punt in te richten met fietsroute separaat e andere verkeerssituatie (andere weg naar ander deel van de dijk als afslag afweg). Ken kansen voor knip en verkeer op de dijk

GE 190506

Bijlage 5

Ontvangen petitie's

Onderteken vóór 5 november
via [PETITIE.NL](https://www.petitie.nl) zoek op 'GREBBEDIJK'

Bewonerspetitie Grebbedijk

De Rijksoverheid heeft nieuwe veiligheidsnormen vastgesteld voor de primaire waterkeringen. Als gevolg hiervan moet de Grebbedijk de komende jaren worden versterkt. Omwonenden van de Grebbedijk constateren dat de versterking van grote invloed is op hun directe woonomgeving. Wij verzoeken de bestuurders om rekening te houden met onze wensen bij de herinrichting van de dijk.

1. *Geen verhoging van de huidige dijk*

Wij vragen een maximale inspanning om het verhogen van de dijk te voorkomen: liever een brede dijk dan een hoge dijk. Om dijkverhoging te voorkomen vragen wij creatief te zoeken naar oplossingen, zowel binnen als buiten de scope van het project. Denk aan mogelijke waterstandverlagende maatregelen binnen het projectgebied of aan de overzijde van de Nederrijn of aan het aanpakken van de bottleneck bij de Grebbeberg. Dergelijke elementen moeten integraal worden betrokken bij de besluitvorming.

2. *Bij de binnenstad, enkel verbreding buitendijks*

Wij opteren voor buitendijkse dijkverbreding bij de dijkvakken nabij het centrum van de stad.

3. *Transparant proces*

De langdurige 'verkenkende' fase van de dijkverzwaring vraagt van bewoners en belanghebbenden veel tijd terwijl niet helder is wat er precies met de inbreng wordt gedaan, hoe keuzes worden gemaakt en wat de onderbouwing daarvan is. Bij het ontwerp van oplossingsrichtingen en kansrijke alternatieven lopen eisen, wensen en mogelijkheden voortdurend door elkaar heen. Wij willen openbaarheid van bestuur, ook in de afwegingen die verschillende disciplines en organisaties maken. Wij vragen om transparant met de inbreng van alle partijen om te gaan.

4. *Versterk huidige kwaliteiten van de uitwaarden*

De Wageningse Bovenpolder is voor veel Wageningers het mooiste plekje van Wageningen vanwege de rust en de natuur. De nieuwe Grebbedijk biedt kansen voor ambitieuze verbeteringen. Het gaat om een klein en druk gebruikt gebied waarin natuur, industrie, bewoning, recreatie en agrarische functies direct aan elkaar grenzen en soms overlappen. Hier wordt geleefd, gewerkt, gesport, gewoond, gerecreëerd, gekampeerd en verbouwd. Het is een kwetsbaar evenwicht.

Richt je op gedeelde wensen vanuit hetgeen al is opgebouwd en niet op ingrijpende herstructurering vanuit enge deelbelangen. Dus creëer géén nieuwe recreatieve functies met een (regionale) aanzuigende werking. Dit gaat ten koste van de rust en de natuur. Het gebied is daarvoor te klein.

Behoud en versterk de bestaande natuur en zorg voor goede faciliteiten en zonering voor wandelaars en fietsers zodat alle Wageningers er nog jarenlang van kunnen genieten.

5. *Waterschap projectteam moet een onafhankelijke regierol vervullen*

Het Waterschap moet een onafhankelijke regierol vervullen en geen voorkeuren hanteren ten aanzien van particuliere wensen of belangen. Het moet in alle fasen van het proces zichtbaar en merkbaar zijn hoe het Waterschap de publieke belangen behartigt. De belangen van watersporters dienen niet zwaarder te wegen dan die van natuurliefhebbers of bewoners die zich inzetten voor het afsluiten van autoverkeer van het onoverzichtelijk kruispunt bij de Havenafweg.

TEKEN VOOR 5 NOVEMBER
VIA [PETITIE.NL](https://www.petitie.nl) zoek op 'Grebbedijk'

Contact: havenradar@gmail.com

Wageningen, 20 februari 2019.

Onderwerp: Petitie van bewoners Plasserwaard inzake Project Grebbedijk.

Geachte projectleiding (t.a.v. Ronald Löhr) en partners van het Grebbedijk project,

Hierbij richten wij ons als huidige bewoners (belanghebbenden) van de voormalige steenfabriek Plasserwaard (PL.), met herbestemde woonfunctie, tot u. De PL. Is een Rijksmonument met cultuurhistorische waarde gelegen in het buitendijkse gebied van de Plasserwaard, gemeente Wageningen.

Voor onderstaande elementen/bouwstenen binnen het project vragen wij u in het bijzonder aandacht bij de vaststelling van het *Voorkeursalternatief* van het Grebbedijk project.

- **(Directe) Ruimtelijke omgeving bij de PL..**

De Plasserwaard is een Rijksmonument dat alleen optimaal tot zijn recht komt in een passende, zoveel mogelijk oorspronkelijke omgeving. Dit wordt ondersteund door de omschrijving van de Plasserwaard in het register van Rijksmonumenten

(<https://cultureelerfgoed.nl/monumenten/526109> , zie hier ook onder 'waardering') en beeldmateriaal <http://www.beeldbankwageningen.nl/> .

De Plasserwaard (ensemble van gebouw en bijbehorende omgeving) is een landmark in een uniek stuk Gelders rivierenlandschap. Een integraal omgevingsonderdeel van de panoramaviews naar de Plasserwaard is de ruimte tussen steenfabriek en huidige dijk. Op dit verhoogde gedeelte waren voorheen de tasvelden met haaghutten geplaatst (zie foto bij 'beeldbankwageningen' (http://www.beeldbankwageningen.nl/alle-beelden/indeling/detail/start/11?q_searchfield=plasserwaard&zoeken_x=14&zoeken_y=5) , zoek op Plasserwaard, laatste luchtfoto geeft (na inzoomen) prachtig duidelijk overzicht van steenfabriek en haaghutten), waar de 'vormelingen' konden voordrogen voor het bakproces.

Rekening houdend met voornoemde *cultuurhistorische waarden*, betekent het in het kader van het Grebbedijkproject dat **de voormalige tasvelden gehandhaafd behoren te worden**. Dit betekent weer *dat aanpassingen* (verhoging, verleggen van wegtracé, verbreding buitendijks) van de dijk (en directe omgeving) zoveel mogelijk beperkt zouden moeten worden.

- **Aanpassing van de dijk bij de PL.**

Om voornoemde redenen bij *Ruimtelijke omgeving* en ook i.v.m. onze woonbeleving verzoeken wij om een **maatwerkoplossing van de aangepaste dijk bij de PL.** De huidige bouwsteen betreffende de situering/uitvoering van de dijk bij de PL., zoals nu omschreven binnen KA2, is voor ons niet acceptabel.

Bij KA1 en KA3 wordt nu ter plaatse reeds maatwerk voorzien, waardoor de kruin/rijweg van de nieuwe dijk niet/nauwelijks verschoven wordt richting de PL..

- **Ruimtelijke invulling van gebied Plasserwaard ten oosten/zuiden van de PL.**

Bij dit project met een lengte van slechts 5,5 km is nu nog slechts 1,5 km tussen de monding van het havenkanaal en Blauwe Kamer niet toegankelijk voor publiek, dus een *rustig* natuurgebied. Er dient aandacht te zijn voor **handhaven/verbeteren** van de natuurwaarden (Natura 2000 en éénmalige kans ontwikkeling van natuur(waarden) door invulling van NURG) en het unieke **karacteristieke (Wageningse) Rivierenlandschap**.

- **Verhoogde risico's voor buitendijkse woningen en terrein na dijkverhoging**

Verhoging van de dijk betekent voor ons een mogelijke *extra* hogere waterstand binnen en buiten onze woningen. Deze verhoging van de maximale waterhoogte kan binnen de woningen *extra* schade veroorzaken aan woning en inventaris. De extra waterhoogte en hogere stroomsnelheden van het water kunnen ook extra schade veroorzaken aan gebouw en terrein (bijv. afkalving van het terrein).

Zullen er (versterkende) werkzaamheden uitgevoerd gaan worden aan het verhoogde terrein waarop de PL. gelegen is?

Mogelijke extra schade door de hogere waterstand tgv de dijkverhoging voortkomend uit dit project, zal door de overheid gedragen moeten worden.

Een verbetering voor binnendijkse bewoners mag niet leiden tot een verslechtering (meer risico's) voor buitendijkse bewoners.

Wij willen over dit punt graag in een vroeg stadium (voor aanvang uitvoering van het project) duidelijkheid.

- **Verkeer.**

Wij zijn er voorstander van **om fietsers en voetgangers optimaal te faciliteren** op de nieuwe dijk. Mogelijke scheiding van snelle fietsers moet zeker onderzocht worden. Voor gemotoriseerd verkeer tussen Jachthaven en Blauwe Kamer (Veerweg Opheusdense veer) regeling Bestemmingsverkeer invoeren voor aanwonenden/bedrijven. Geen regeling 'auto te gast'.

Wij verzoeken de projectleiding om voor de vaststelling van het Voorkeursalternatief met de bewoners van de Plasserwaard in overleg te gaan betreffende de (mogelijke) voorgenomen veranderingen in het gebied Plasserwaard.

Met vriendelijke groet,
Bewoners van de Plasserwaard,

[Redacted signature area]

*correspondentie adres

Bijlage 6

Ingezonden brieven

Betreft: Veilig recreatiewater in Wageningen

Geachte heer/mevrouw,

Komende maanden zijn cruciaal in het Grebbedijkverzwaringproject. Verschillende ideeën die zijn aangedragen zullen worden getrechterd tot één voorkeursalternatief. De Wageningse watersportverenigingen hebben in 2016 de handen ineen geslagen om de veiligheid voor sporters op- en rond het water te verbeteren. We hopen hiermee ernstige ongelukken, zoals die hebben plaatsgevonden bij Jason in Arnhem¹ te voorkomen.

De watersportverenigingen zijn positief gestemd over het feit dat een deel van onze aangedragen ideeën in Kansrijk Alternatief 2 terecht zijn gekomen. Een hoogwatergeul met recreatief medegebruik in de Plasserwaard lost namelijk een groot veiligheidsprobleem op voor de meer dan 1500 Wageningse roeiers, beginnende-kanoërs en zeilers. Ook de belangen van de Wageningse natuurgroepen, waar wij intensief en goed contact mee hebben, kunnen worden gewaarborgd in Kansrijk Alternatief 2.

Via deze brief willen we u graag wijzen op de grote voordelen die Kansrijk Alternatief 2 biedt voor de veiligheid van de Wageningse waterrecreanten en de ontwikkeling van de natuur:

Figuur 1: Kansrijk alternatief 2

+ Scheiding van beroepsvaart en pleziervaart door het graven van een hoogwatergeul

+ Veilig alternatief voor waterrecreatie op de Rijn

¹ Ongevalsrapport KNRB Jason: <https://knrb.nl/2017/07/13/ongevalsrapport-jason/>

+ Ontwikkeling Plasserwaard voor de beschermde vogelsoorten Kwartelkoning en Porseleinhoen

+ Realisatie ecologische verbindingzone tussen de Heuvelrug en de Veluwe

Wij vinden dat in de besluitvorming rekening gehouden moet worden met de veiligheid van de vele watersporters. Naast veilig recreatiewater biedt Kansrijk Alternatief 2 ontwikkeling van natuur én een ecologische verbinding tussen de Utrechtse heuvelrug en de Veluwe. Kortom; drie enorme kansen die we niet moeten laten lopen!

Namens de besturen van W.S.V. VADA, W.K.V. De Bovenste Polder, Waterscouting Musinga-Rijn, W.S.Z.V. Aqua, STW, W.S.S.V. IJzersterk en W.S.R. Argo teken ik,

Woordvoerder

Wageningen, 30 oktober 2018

Onderwerp: Reactie natuurbeschermingsorganisaties op drie kansrijke alternatieven Grebbedijk

1. Inleiding

Het projectteam Grebbedijk heeft enige tijd geleden drie kansrijke alternatieven gepresenteerd voor de versterking van de Grebbedijk. Daarbij is aangegeven dat de input uit de overleggen in het ontwerpteam en de discussies met alle belanghebbenden zoveel mogelijk zijn meegenomen. In deze drie alternatieven zijn elementen uit eerdere alternatieven gecombineerd met nieuwe elementen die tot nu toe niet met alle belanghebbenden besproken waren. Hierbij geven de natuurbeschermingsorganisaties hun reactie op deze drie alternatieven.

2. Algemeen

De eerste indruk van de drie gepresenteerde alternatieven is dat niet duidelijk wordt hoe de natuurdoelen die voor het gebied zijn vastgesteld via het project gerealiseerd gaan worden. De alternatieven maken niet inzichtelijk hoe de twee belangrijkste doelen van het Grebbedijkproject, waterveiligheid en natuurontwikkeling, met elkaar samenhangen. Daarmee gaan de alternatieven voorbij aan de afspraken die zijn vastgelegd in de samenwerkingsovereenkomst die de partners (waterschap Vallei en Veluwe, Rijkswaterstaat, Provincie Gelderland, Provincie Utrecht, Staatsbosbeheer en de gemeente Wageningen) hebben ondertekend. Daarin is vastgelegd dat de dijkverzwaring dient samen te gaan met het inrichten van 52,6 ha. nieuwe natuur (Nurg en GNN) en de realisatie van bos, het herstellen van overstromingsmoeras en het verbeteren van graslanden voor soorten zoals de kwartelkoning (de Natura 2000 opgave).

In meer algemene zin valt op dat geen van de alternatieven innovatieve oplossingen voor het verbinden van de verschillende maatschappelijke opgaven presenteert. Dit is verbazingwekkend gezien de vele ervaringen die zijn opgedaan met de Ruimte voor Rivier projecten op andere plekken in Nederland. Er zijn vele voorbeelden waarbij het creëren van ruimte voor de rivier niet alleen goed uitpakt voor waterveiligheid, maar ook ruimte creëert voor het ontwikkelen van nieuwe natuur. Een dergelijke win-win situatie zou middels het Grebbedijkproject gerealiseerd kunnen worden door een verplaatsing van de dijk zoals voorgesteld in alternatief KA2, de brede dijk, maar dan moet die dijkverplaatsing wel op een meer ambitieuze wijze worden uitgevoerd. Zonder een flinke uitbreiding van de oppervlakte uiterwaard rest in alle drie de voorgestelde alternatieven alleen een (flinke) toename van recreatie activiteiten in reeds beschermd

natuurgebied. Dat is ecologisch onwenselijk en juridisch onmogelijk. Wij willen daarbij benadrukken dat in Nederland slechts 13% van het oppervlakte bestaat uit beschermd natuurgebied. Door die geringe omvang, de versnippering en de slechte milieucondities, zijn dit vaak kwetsbare gebieden waar we zuinig mee om moeten gaan. Het past dan niet om daar allerlei nieuwe recreatie activiteiten te plannen; daarvoor is meer dan voldoende ruimte in de overige 87% van ons land. De voorgestelde recreatieve ontwikkelingen gaan ten kosten van het oppervlakte leefgebied, ze zorgen voor een verdere versnippering en ze leiden tot ongewenste toename van verstoring van broedvogels, doortrekkers en overwinteraars. Het uitbreiden van recreatie vormt dan ook een bedreiging voor de realisatie van de vastgelegde natuurdoelen.

Daarbij kunnen wij ons niet aan de indruk onttrekken dat de voorgestelde recreatieve ontwikkelingen grotendeels los staan van de mogelijkheden om de dijk te verstevigen en dat het projectteam veel te weinig aandacht heeft voor de negatieve consequenties van deze ontwikkelingen op beschermde natuurwaarden en de te realiseren natuurdoelen. Wij hebben onze zorgen daarover al vele malen gedeeld, maar tot nog toe is daar weinig mee gedaan. Het op de huidige wijze blijven zoeken naar mogelijkheden voor uitbreiding watersportrecreatie in de uiterwaarden is een doodlopende weg. Dergelijke nieuwe activiteiten zijn alleen mogelijk als eerst flink wordt geïnvesteerd in het verbeteren van de kwaliteit van de natuur en er voldoende ruimte buiten het reeds beschermd natuurgebied wordt gevonden om de negatieve effecten van de dijkverzwaring en uitbreiding van recreatie te compenseren.

In de onderstaande tekst zullen we meer specifiek aangeven wat onze visie is op de voorgestelde ingrepen.

3. Voorgestelde ingrepen specifiek

Verplaatsing Bruil

In het planproces en in de discussies met belanghebbende partijen is de mogelijke verplaatsing van Bruil een belangrijk onderwerp. In principe staan wij positief tegenover een dergelijke verplaatsing, maar dan wel naar een locatie buiten Wageningen omdat alleen daarmee een flinke reductie van de (verkeers)hinder kan worden gerealiseerd. Een verplaatsing naar een andere plek in de haven is een zeer kostbare ingreep waarmee slechts een heel klein stukje van de dijk wordt ontlast van het vrachtverkeer en slechts een klein stuk extra oppervlak beschikbaar komt voor mogelijke extra recreatieactiviteiten en/of natuur.

Zwemplas in de driehoek

Wij zijn geen voorstander van het realiseren van een grote recreatieplas in de driehoek ten zuiden van de haven. Een dergelijke plas gaat ten koste van leefgebied van beschermde soorten (grasland en overstromingsmoeras) en zal ook leiden tot een flinke toename van het aantal recreanten in het gebied en daarmee tot een verdere verstoring van de aanwezige natuurwaarden. Het is ook niet uit te sluiten dat een dergelijke zwemplas leidt tot een verdere

verdroging van het omliggende gebied. Een beperkte recreatieplas met zwemfaciliteiten voor gezinnen met kinderen op het huidige terrein van Bruil is eventueel mogelijk, maar alleen indien er een duidelijk afscheiding komt met het zuidelijk gelegen in te richten natuurgebied en als een versturende werking met zekerheid kan worden uitgesloten.

Nieuwe nevengeul

Een nevengeul in de Plasserwaard wordt voorgesteld als onderdeel van natuurontwikkeling. Het is echter niet duidelijk hoe een dergelijke geul bijdraagt aan het realiseren van de natuurdoelen die voor het gebied zijn vastgesteld. Om die doelen te realiseren is de realisatie van overstromingsmoeras en graslandvegetaties nodig, geen geul met open water. Bovendien zal het recreatief medegebruik van een dergelijke geul door watersporters zorgen voor verstoring van broedvogels, doortrekkers en overwinterende vogels. Een dergelijke verstoring is niet acceptabel in een Natura 2000 gebied. Als ervoor wordt gekozen om de Grebbedijk over een flink deel van het traject te verplaatsen om daarmee het oppervlakte uiterwaard uit te breiden is het wellicht mogelijk om de ontwikkelingen van een geul zodanig vorm te geven dat het gecombineerd kan worden met natuurontwikkeling. Een dergelijke verruiming van de uiterwaard ontbreekt echter in het alternatief en de voorgestelde verplaatsing van de dijk is te minimaal om de negatieve effecten te compenseren. Het netto oppervlakte uitbreiding van de uiterwaard is zelf te weinig om de afname van uiterwaard als gevolg van de voorgestelde buitendijkse verbreding van de dijk te compenseren. Daardoor gaat er in dit alternatief netto uiterwaardenoppervlakte verloren.

Verplaatsing van VADA naar locatie aan noordkant van haven

Het verplaatsen van VADA naar de noordkant van de haven is wat ons betreft een prima voorstel. Wel willen we daarbij opmerken dat dit in tegenstelling tot wat in de toelichting wordt beweerd, weinig effect zal hebben op de ecologische connectiviteit aangezien alle soorten die zich via de uiterwaarden willen verplaatsen dit ook in de huidige situatie al prima kunnen doen. Verbetering van de natuurkwaliteit, het voorkomen van ingrepen die leiden tot een versnippering van het gebieden en het minimaliseren van verstoring door recreatief medegebruik hebben een groter positief effect op de connectiviteit.

KA1 – De Smalle Dijk

KA1 biedt volgens ons de meeste kansen om de natuuropgaven te realiseren. Zoals het ontwerp nu voorligt kan het verder nader uitgewerkt worden met een inrichting volgens de NURG-opgave in de Plasserwaard en in de Driehoek met een plas/drasgebied en met rietlanden, bestemd voor o.a. de Porseleinhoen, Roerdomp en Grote Karekiet.

KA2 – De Brede Dijk

In dit alternatief dreigt een stuk van de uiterwaarden verloren te gaan doordat de dijk flink wordt verbreed, waarvan deels buitendijks. Deze achteruitgang wordt niet gecompenseerd door de voorgestelde verlegging van de dijk. Een verplaatsing van de jachthaven naar de dijkzijde

geeft op zich mogelijkheden om de ecologische verbinding van de Grebbeberg naar het oosten te realiseren. Voor de vogeldoelsoorten heeft dit overigens geen effect.

KA3 – De integrale dijk

In dit alternatief gaat een flink stuk van het beschermd natuurgebied verloren voor de realisatie van een recreatieplas/jachthaven. Mede als gevolg daarvan zal de recreatieve druk op het overgebleven stuk alleen maar groter worden. Dit alternatief biedt ook geen mogelijkheden om de natuurdoelen te realiseren. De verplaatsing van Bruil naar de noordkant van de haven is een dure ingreep die maar beperkt bijdraagt aan het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit van het gebied. Als hiervoor middelen beschikbaar worden gesteld is het veel beter om voor Bruil een locatie buiten Wageningen te vinden.

4. Aanbevelingen

In aanvulling op onze reacties op de voorgestelde ingrepen willen we meegeven dat we verbaasd zijn dat er zo weinig is gedaan met de input uit de dijkdenkersbijeenkomsten en bouwsteensessies. Daarin zijn tal van suggesties gedaan om de ruimtelijke kwaliteit van het gebied te verbeteren en verschillende ambities met elkaar te verbinden. Met behulp van die input was het mogelijk geweest om een alternatief met een duidelijke meerwaarde te presenteren. Wij willen een aantal van die opties nogmaals onder de aandacht brengen:

Focus op natuurontwikkeling en -bescherming

De uiterwaarden ten zuiden van de Grebbedijk zijn allemaal aangewezen als beschermd natuurgebied (Natura 2000 en Natuurnetwerk Nederland). Veel soorten zijn voor hun voortbestaan afhankelijk van deze gebieden. De slechte staat van instandhouding van deze soorten en hun kwetsbare situatie zijn mede het gevolg van de achteruitgang van natuurkwaliteit in de rest van het land. Het is dus cruciaal om de laatste restjes natuur zoveel mogelijk te vrijwaren van verdere achteruitgang en verstoring en de natuurkwaliteit ervan te verbeteren. Niet voor niets is in allerlei beleidsdocumenten aangegeven dat de natuurkwaliteit van de uiterwaarden verbeterd moet worden. Dit zijn harde verplichtingen die ook in de samenwerkingsovereenkomsten expliciet worden genoemd. Het is dus zaak dat er een plan wordt gepresenteerd waarin heel duidelijk wordt hoe deze natuurdoelen gerealiseerd gaan worden.

Creëren van habitat voor kwartelkoning, porseleinhoen, rietvogels en kamsalamander

In geen van de drie alternatieven wordt duidelijk gemaakt hoe het leefgebied van de belangrijkste doelsoorten van het gebied wordt vergroot en verbeterd. Daarvoor zijn tijdens de bouwsteensessie natuur allerlei suggesties gedaan, maar met die suggesties is feitelijk niet gedaan. Wij adviseren om de input uit de bouwsteensessie en dijkdenkersbijeenkomsten alsnog te gebruiken en ook andere experts (SOVON, Vogelbescherming, RAVON) te raadplegen om op basis daarvan een plan te maken waarmee de afgesproken natuurdoelen wel gerealiseerd kunnen worden.

Afgraven van delen van de uiterwaarden

De kwaliteit van de uiterwaarden kan worden verbeterd door het gebied te vernatten. Dit kan worden gedaan door het afgraven van delen van het gebied. Daarmee ontstaan natte omstandigheden die goed zijn voor moerasvogels. Het is goed als daarbij ook wordt gekeken naar de mogelijkheden om het water langer vast te houden. De extreme droogte van 2018 heeft laten zien dat waterberging veel meer aandacht verdient.

Recreatieve zonering

In de huidige situatie worden de uiterwaarden zeer intensief gebruikt voor allerlei recreatieve activiteiten. Voor het realiseren van de natuurdoelen is het van belang dat een goede zonering wordt gerealiseerd, waardoor meer en grotere rustige stukken ontstaan die niet zijn doorsneden door wandelpaden. De fysieke inrichting van het gebied speelt daarbij een belangrijke rol en verdient dus veel meer aandacht bij de uitwerking van de alternatieven.

Autoluwe of zelfs autovrije dijk

De recreatieve waarde van de dijk kan flink worden verbeterd door het tracé tussen de jachthaven en de Blauwe Kamer af te sluiten voor doorgaand verkeer of zelfs helemaal autovrij te maken. De onveilige situatie bij de kruising van de Havenafweg en de Grebbedijk kan eenvoudig worden opgelost door het afsluiten van dit punt voor al het autoverkeer (i.p.v. alleen voor vrachtverkeer zoals nu het geval is). Dit heeft geen gevolgen voor de bereikbaarheid, maar zorgt er wel voor dat er op dat punt geen kruisende verkeersstromen meer zijn.

Toeristisch overstappunt bij de Grebbedijk

Het realiseren van een toeristisch overstappunt aan de voet van de Grebbedijk, gecombineerd met de aanleg van een wandelpad over de dijk naar de Blauwe Kamer, kan helpen om enerzijds het autoverkeer over de dijk te reduceren (met name in het weekend is het soms extreem druk met recreatieverkeer) en tevens de recreatieve waarde en beleving van het gebied te vergroten. Hierbij kan ook een koppeling worden gemaakt met de cultuurhistorische waarden van de omgeving.

■■■■■■■■■■ ■■■■■■■■■■
Vereniging Mooi Wageningen

■■■■■■■■■■
KNNV-Vogelwerkgroep Wageningen e.o.

■■■■■■■■■■
Wetlandwacht Neder-Rijn voor Vogelbescherming Nederland

Aan: Waterschap Vallei en Veluwe &
de andere gebiedspartners van het Grebbedijk project
t.a.v. dijkgraaf
Waterschap Vallei en Veluwe
Steenbokstraat 10
Postbus 4142
7320 AC Apeldoorn

Datum: 24 januari 2019

Uw kenmerk 1350576/1350579

Onderwerp: Natuur in Grebbedijkproces

Geachte bestuurders,

Dank voor uw reactie op onze notitie van 30 oktober 2018 over het Grebbedijkproject.

Inmiddels zijn we weer een aantal maanden verder, maar de situatie is niet wezenlijk veranderd. Nog altijd heeft de projectgroep geen alternatief gemaakt waarin waterveiligheid wordt gecombineerd met de realisatie van natuurdoelen (Natura 2000 en Gelders Natuurnetwerk) zoals die zijn vastgelegd in onder andere de samenwerkingsovereenkomst. Onze zorgen over de aandacht voor natuur blijven dan ook onverminderd groot.

Met klem vragen wij daarom uw aandacht voor het volgende.

Oplossingsrichting Zuidelijke oever

De oplossingsrichting Zuidelijke oever waarop u doelt in uw brief van 17 januari 2019 betreft het aankopen en inrichten van een flink stuk nieuwe natuur op de zuidelijke oever van de Neder-Rijn (de Wolfswaard) om daarmee een plan te maken dat aantoonbaar en substantieel meer natuurwaarden oplevert dan de geheel voor natuur ingerichte Driehoek en Plasserwaard zou kunnen bieden. Mooi Wageningen heeft aangegeven om samen met de watersportverenigingen

uit te zoeken of er op deze manier misschien wél ruimte kan worden gevonden voor de aanleg van een geul met seizoensgebonden watersport in de Plasserwaard.

Het is belangrijk dat u weet dat De Vogelbescherming Nederland en de Vogelwerkgroep Wageningen al meerdere malen hebben uitgesproken dat zij zo'n oplossing niet zien zitten. Ook Staatsbosbeheer heeft grote bedenkingen uitgesproken tijdens het overleg van 28 november 2018 over de concept Habitatsanalyse en in de ontwerpessie op 11 januari 2019. Het belangrijkste argument is dat ook seizoensgebonden recreatief gebruik onoverkomelijke verstoring oplevert voor de vogels in het natuurgebied. Dat geldt niet alleen in het broedseizoen maar ook in de andere seizoenen zoals de winterperiode wanneer de wintergasten er rusten en foerageren, en de nazomer en herfst wanneer trekvogels zich er verzamelen.

Bovendien heeft Vogelbescherming Nederland de oplossingsrichting voorgelegd aan haar juristen. Die geven stellig aan dat het niet kan. Het gebied aan de zuidoever is reeds aangewezen als Vogelrichtlijngebied en alhier kan dus geen compensatie gevonden worden voor de negatieve effecten van recreatief gebruik op het vogelrichtlijngebied op de Noordelijke oever. De conclusie die daaruit volgt is dan dat de oplossingsrichting "Zuidelijke oever" niet haalbaar is en dat het verkennen daarvan een doodlopende weg is.

Overigens is nog geheel onduidelijk of de grondeigenaren aan de zuidkant überhaupt bereid zijn om hun grond te verkopen en of er vanuit het project budget is voor de aankoop en inrichting van deze gronden. Het is volstrekt prematuur er vanuit te gaan dat dit wel zal lukken.

Habitatsanalyse Lievense

Op 28 november 2018 is op het projectkantoor De Taats het conceptrapport Habitatsanalyse van Bureau Lievense besproken. Daar hebben zowel Vogelbescherming Nederland als Mooi Wageningen stevige kritiek geuit op zowel de uitgangspunten van het rapport als op de conclusies. Dit commentaar is ook per e-mail naar het projectbureau gestuurd, en het is besproken met de ecooloog van Lievense. Echter, in de ontwerpessie op 11 januari 2019 werd het definitieve rapport besproken en bleek dat nog vrijwel niets was gedaan met de opmerkingen. De foutieve aannames en conclusies maken nog steeds deel uit van het rapport. Wel is ons nu opnieuw toegezegd dat het rapport alsnog zal worden aangepast.

Die aanpassing is van groot belang omdat de habitatanalyse nu een onjuist beeld geeft van de mogelijkheden die de varianten bieden voor het realiseren van geschikt habitat voor kwartelkoning en porseleinhoen, twee belangrijke doelsoorten. De genoemde aantallen territoria zijn namelijk veel te hoog, een variant met een optimale inrichting van het gebied voor natuur ontbreekt in de vergelijking, en de negatieve effecten van de aanleg van een zwemplas, havenkom of roeigeul worden niet op de juiste manier ingeschat. Vanwege deze fouten kan de Habitatsanalyse zoals die er nu ligt niet worden gebruikt bij de afweging van de verschillende oplossingsrichtingen.

Reactie/kantttekeningen n.a.v. schrijven 'Integraal plan Grebbedijkverzwaring Mooi Wageningen en Watersport' dd maart 2019.

Wij willen reageren op bovengenoemd plan (en aanvullend op onze Petitie dd 20/2/2019): De afgelopen 2 jaar heeft uitgebreide meningsvorming betreffende het Grebbedijkproject plaatsgevonden met de Dijkdenkers, projectpartners en externe projectadviseurs.

Enige bouwstenen die hieruit zijn voortgekomen zijn:

- De 'driehoek' heeft de duidelijke voorkeur voor (water) recreatie. Deze locatie kan goed verbonden worden met het nabij gelegen centrum van Wageningen.
- Nu zijn de uiterwaarden tussen Havenkanaal en natuurgebied Blauwe Kamer de enige uiterwaard (Plasserwaard) binnen Wageningen die recreatief niet toegankelijk is en waar nog gesproken kan worden over een onverstoord natuurgebied.
- De Plasserwaard is onderdeel van Natura 2000 en het rivierenlandschap met de panoramische uitzichten krijgen een hoge waardering (genieten van deze uitzichten vanaf de dijk is ook een vorm van recreatie).

Bij het 'Integrale plan' van MW en Watersport willen wij de volgende kantttekeningen maken:

- Huidig Natura 2000 gebied (Plasserwaard) dient gehandhaafd te worden en nieuwe natuurwaarden kunnen door een goede invulling van NURG verdere ontwikkeld worden.
- Extra natuurontwikkeling aan de zuidoever is toe te juichen, maar staat los van het Grebbedijkproject.
- De (smalle) uiterwaard Plasserwaard vervangen door een grote waterplas (geul) incl. recreatie, is een drastische ingreep in het huidige karakteristieke rivierenlandschap (en lijkt ons zeker geen verbetering van dit landschap)
- Nergens is vastgesteld (onderbouwd) dat er specifiek behoefte is aan een *geul in de Plasserwaard* i.v.m. seizoengebonden recreatie. Genoemde watersportrecreatie kan in deze genoemde geul zeker niet gelijktijdig (veilig) plaatsvinden. Voor trainingsdoeleinden van (wedstrijd)roeiers is de objectief toegevoegde waarde niet aangetoond. Ook het ordentelijk gebruik en handhaving op diverse terreinen van dit dan recreatieve gebied mogen in de praktijk niet onderschat worden.
- Vooralsnog is zeker niet vastgesteld en uit niets blijkt, dat dit 'Integrale plan', zoals vermeld, "brede steun geniet" of "een plan waar de Wageningse bevolking als één blok achter staat.
- Wellicht is er meer steun in Wageningen voor een Plasserwaard met Natura 2000 status en verdere natuurontwikkeling (NURG) en uniek uitzicht over rivierenlandschap.

Wij verzoeken u om bovengenoemde punten mee te nemen in uw afwegingen bij de verdere inrichting van de Plasserwaard binnen het Grebbedijkproject.

Wij zijn liefhebbers van het rivierenlandschap (en velen met ons) en bewoners van de voormalige steenfabriek de Plasserwaard.

Namens *alle* bewoners van de Plasserwaard

██████████
██████████ ██████████

Wageningen, 18 maart 2019

Van: KNNV Vogelwerkgroep Wageningen e.o.
Mooi Wageningen
Vogelbescherming Nederland

Aan: De Raad van de gemeente Wageningen

Wageningen, 9 april 2019

Geachte Raadsleden,

Ons is ter ore gekomen dat in uw raad onduidelijkheid is over de positie van onze verenigingen ten aanzien van de ontwikkelingsplannen voor de Wageningse uiterwaarden in het kader van het project om de Grebbedijk te versterken. Die onduidelijkheid is mede veroorzaakt door berichten in de Gelderlander en door een verkeerde voorstelling van zaken door de projectleiding van het Grebbedijkproject.

De situatie is als volgt:

- De uiterwaarden tussen Havenkanaal, Pabstendam en de Rijn (de Benedenwaard, ook wel bekend als 'de Driehoek') en de strook uiterwaard tussen de Haven en de steenfabriek Plasserwaard (ook wel aangeduid als 'Plasserwaard') zijn onderdeel van het Natura 2000-gebied Rijntakken, dat beschermd is onder de Vogel- en Habitatrictlijn (VHR)
- Beide gebieden zijn geheel bestemd voor natuurontwikkeling en aangewezen als onderdeel van het Gelders Natuurnetwerk en Natura 2000, onder meer voor de bescherming en uitbreiding van het leefgebied van diverse vogelsoorten die zijn beschermd onder de Vogelrichtlijn.
- De betreffende vogelsoorten zijn afhankelijk van grote vakken extensief beheerd hoiland en van grote rustige stukken rietmoeras.
- In het bestaand beleid is vastgelegd dat de natuur in het gebied niet alleen beschermd, maar ook uitgebreid en verbeterd moet worden. De autonome ontwikkeling van dit gebied is dat het optimaal wordt ingericht en beheerd ten behoeve van de betreffende vogelsoorten zodat de perspectieven voor deze vogelsoorten zoveel mogelijk worden

verbeterd. Dit is de referentiesituatie waartegen eventuele alternatieve plannen dienen te worden afgezet.

- De realisatie van natuurontwikkeling in het gebied is uitgesteld in verband met het Grebbedijkproject zodat waterveiligheid en natuurontwikkeling in samenhang met elkaar kunnen worden gerealiseerd. De afspraken hierover zijn vastgelegd in de samenwerkingsovereenkomst die ook door de gemeente Wageningen is ondertekend.
- De voorstellen voor de realisatie van nieuwe recreatievoorzieningen in het beschermde natuurgebied hebben als gevolg dat het leefgebied voor beschermde vogels en andere soorten afneemt, zowel door verlies en versnippering van het oppervlak hooiland en rietmoeras als door een toename van de verstoring. Dat betekent een significante achteruitgang van de natuurkwaliteit ten opzichte van de referentiesituatie.
- Uitbreiding van het recreatief gebruik betekent dat de beoogde natuurdoelen, zoals die onder meer zijn vastgelegd in het Beheerplan Rijntakken en het Gelders Natuurwerk, niet kunnen worden gerealiseerd.

De positie van Mooi Wageningen is als volgt:

- Mooi Wageningen heeft als uitgangspunt dat het Grebbedijkproject moet leiden tot een significant betere situatie voor de natuur dan in de referentie situatie. Een uitgangspunt dat overeenkomt met de afspraken die zijn vastgelegd in de samenwerkingsovereenkomst die de betrokken overheden, waaronder de gemeente Wageningen, hebben getekend.
- Het uitbreiden van recreatief gebruik en realiseren van een zwemplas en/of haven in de Driehoek en een roeigeul in de Plasserwaard staan haaks op dit uitgangspunt en Mooi Wageningen is hier dan ook geen voorstander van.
- Mooi Wageningen heeft desalniettemin met de watersportverenigingen overlegd over de wederzijdse bezwaren, wensen en mogelijkheden voor natuurbescherming en waterrecreatie in de Wageningse uiterwaarden. Gezamenlijk is geprobeerd een win-win oplossing te bedenken.
- Een oplossing waarin zowel Mooi Wageningen als de watersportverenigingen zich in zouden kunnen vinden is dat de aanleg van een nevengeul in de Plasserwaard met seizoensgebonden medegebruik door roeiers wordt gecompenseerd door elders in de directe omgeving – bijvoorbeeld aan de overzijde – zóveel hooiland en rietmoeras te ontwikkelen dat de oppervlakte beschermde natuur en de leefruimte voor de beschermde vogels er per saldo nóg meer op vooruit gaan dan in de referentiesituatie. De Driehoek wordt dan – zoals gepland – optimaal ingericht voor natuur, zonder verstoring door recreatief medegebruik. In de Driehoek is dus geen ruimte voor de aanleg van een haven of een zwemplas.
- Zolang een dergelijke ruime compensatie niet is vastgelegd en gegarandeerd, zal Mooi Wageningen zich verzetten tegen plannen voor nieuwe recreatievoorzieningen in de uiterwaarden.

De positie van de KNNV Vogelwerkgroep (VWG) en Vogelbescherming Nederland (VBN) is als volgt:

- De VWG en VBN vinden het principieel onacceptabel dat ruimte wordt onttrokken aan beschermd natuurgebied, dat in oppervlak toch al zeer beperkt is: de oppervlakte neemt dan nog verder af.
- De VWG en VBN geven aan dat de ontwikkeling van deze recreatievoorzieningen in Natura 2000-gebied niet is toegestaan aangezien er niet wordt voldaan aan de wettelijke voorwaarden dat er een dwingende reden van groot maatschappelijk belang is (recreatie kwalificeert hiervoor niet), dat er geen alternatief is, en dat er royaal wordt gecompenseerd.
- De VWG en VBN beschouwen natuurontwikkeling aan de overkant van de Rijn niet als echte 'compensatie', aangezien dat gebied nu al onderdeel is van het bestaande Natura 2000-gebied Rijntakken waarop doelstellingen liggen. Er zou dus per saldo dan gebied met doelstellingen verloren gaan. Compensatie dient te bestaan uit uitbreiding van het Natura 2000-gebied.
- De VWG en VBN hebben geen vertrouwen in de daadwerkelijke realisatie van compensatie in de vorm van een ander beschermd gebied met een adequate inrichting en een langjarig vastgelegd, optimaal beheer.

Wij hopen hiermee duidelijk gemaakt te hebben dat noch de Vogelwerkgroep Wageningen, noch Vogelbescherming Nederland, noch Mooi Wageningen mogelijkheden zien om voorzieningen voor waterrecreatie in de Driehoek en de Plasserwaard te combineren met de geplande natuurontwikkeling in dat gebied. Wel verschillen onze verenigingen in hun visie of er in het geval de strook Plasserwaard een mogelijkheid bestaat om een oplossing te vinden die zowel watersport als natuurbescherming ten goede komt.

Tenslotte benadrukken wij opnieuw dat het Grebbedijkproject zou moeten leiden tot een significante verbetering van de natuurkwaliteit ten opzicht van de autonome ontwikkeling waarin de Driehoek en de Plasserwaard optimaal zijn ingericht voor natuur en niet tot een verdere verkleining, versnippering en verstoring van een natuurgebied dat al flink te leiden heeft van het recreatief medegebruik.

Hoogachtend,

KNNV VWG
Wageningen e.o.

Mooi Wageningen

Wetlandwacht
Vogelbescherming NL

Wageningen, 17 september 2019

Betreft: Oproep realisatie Veilig Recreatiewater in Wageningen

Aan: Gedeputeerde Staten Gelderland, Provinciale Staten Gelderland, Gemeenteraad Wageningen, College van B&W Wageningen

Geachte heer/mevrouw,

Het Grebbedijkverzwarringsproject in Wageningen is aangekomen op een belangrijk punt in de besluitvorming. In oktober wordt het voorkeursalternatief gekozen, waarin componenten uit de verschillende kansrijke alternatieven zullen eindigen. Middels deze brief willen we nogmaals het belang van een nevengeul met medegebruik in de Plasserwaard en een recreatieplas in de Driehoek aankaarten, welke in één van de drie kansrijke alternatieven staan.

Drie jaar geleden is de Wageningse inwoners, organisaties en verenigingen gevraagd op welke manieren het Grebbedijkverzwarringsproject gebruikt kan worden om Wageningen nog leefbaarder te maken en zijn 'Dijkdenkers' betrokken bij de planontwikkeling. De watersport heeft zich vervolgens verzameld in een samenwerkingsverband met alle 7 Wageningse watersportverenigingen en kwam tot de conclusie dat veiliger recreatiewater essentieel is om in de toekomst veilig te kunnen blijven recreëren rond de Rijn. Wij hebben meerdere plannen en alternatieven aangeleverd, waaronder een rapport waarin ecologen aantonen dat roeien geen verstorend effect heeft op de beschermde vogelsoorten in het Grebbedijkgebied. Ook hebben wij samen met de natuurbelangenorganisatie Mooi Wageningen een plan geschreven waaruit bleek dat recreatie en natuur in dit project mooi samen kunnen gaan. Dit plan is dan ook met enthousiasme door de projectleiding en verschillende partijen ontvangen.

De geluiden van de laatste weken, dat recreatie in het Grebbedijkverzwarringsproject volledig buiten de boot dreigt te vallen, is door ons dan ook als een schok ervaren. De gemeenteraad van Wageningen heeft, net als de Wageningse wethouders, aangegeven dat veilige recreatie voor Wageningers rond de Rijn belangrijk is en een plek verdient in dit project. Verder zijn we ervan overtuigd dat de juridische moeilijkheden die nu genoemd worden ten nadele van veiliger recreatiewater, overkomelijk zijn als één van de zes overheden zich duidelijk uitspreekt voor de nevengeul en recreatieplas.

Het Grebbedijkverzwarringsproject biedt ons inziens een oplossing voor het veiligheidsprobleem waar dagelijks meer dan 2000 Wageningse watersporters mee te maken hebben. Voorbeelden van zeer ernstige, levensgevaarlijke ongelukken zijn bekend bij de Grebbedijkprojectleiding, die duidelijk aangeven dat een dodelijk roeiongeluk zoals heeft plaatsgevonden in Arnhem in 2017, in Wageningen in de toekomst niet uit te sluiten valt.

Het aanleggen van een nevengeul in de Plasserwaard en een recreatieplas in De Driehoek zijn haalbare elementen, waarbij tegelijkertijd de natuurwaarden van het gebied te verhoogd kunnen worden. De financiële middelen die nodig zijn om deze elementen te realiseren zijn een fractie van het bedrag dat reeds gespendeerd is aan de verkennende fase van dit project.

Wij vragen u tot slot dan ook in de besluitvorming rond het Grebbedijkverzwaringproject te zoeken naar een oplossing die voor zowel de watersport als de natuur voordelen oplevert. Er ligt een unieke kans om Wageningen veiliger en leefbaarder te maken. Laten we die kans pakken!

Namens de besturen van W.S.V. VADA, W.K.V. De Bovenste Polder, Waterscouting Musinga-Rijn, W.S.Z.V Aqua, STW, W.S.S.V. IJzersterk en W.S.R. Argo teken ik,

_____
Woordvoerder

Bijlage 7

Meningennotitie

Meningennotitie gebiedsambities dijkdenkers

Tijdens bijeenkomsten met dijkdenkers is er veel gesproken over verschillende gebiedsambities die zijn ingebracht door diverse partijen. Vanaf de start van het proces was duidelijk dat de standpunten hieromtrent ver uit elkaar liggen, met name waar het gaat om watersportrecreatie en natuur. Op het niveau van belangen weten enkele partijen elkaar iets beter te vinden, maar het lijkt niet mogelijk om ten behoeve van de belangrijkste ontwikkelingen tot onderlinge overeenstemming te kunnen komen. De diversiteit van partijen is vrij groot: Bewoners Grebbedijk, bewoners steenfabriek, watersportverenigingen, Mooi Wageningen, de Vogelwerkgroep, ondernemers en inwoners Wageningen - allen hebben ze eigen belangen en opvattingen.

De discussie spitst zich met name toe op het spanningsveld van een N2000-gebied waarin wel of geen recreatief medegebruik mogelijk is of zou zijn. De watersportverenigingen en Mooi Wageningen hebben op belangenniveau elkaar kunnen benaderen en hebben als compromis geformuleerd dat seizoensgebonden recreatief medegebruik (i.c. bij hoog water op de Rijn in de winterperiode en buiten het broedseizoen) toegestaan kan worden mits er aan de zuidoever van de rivier, in de Wolfswaard, extra inspanningen worden verricht om de ambities met de doelsoorten Kwartelkoning en Porseleinhoen te realiseren. De Vogelwerkgroep gaat daar niet in mee. Bewoners van de steenfabriek zijn niet tegen roeien als zodanig, maar benoemen het landschappelijk belang van de Plasserwaard voelen niet voor een strang waarin geroeid, seizoensgebonden, kan worden aldaar. Binnendijkse dijkbewoners staan er neutraal tegenover en de overige bewoners van Wageningen en de bedrijven zien het daarentegen als een kans om Wageningen aantrekkelijker te maken.

Op basis van de meningentabel lijkt van de geformuleerde ambities die van een waterplas in de Driehoek op de minste weerstand te stuiten. Een verbeterde afwikkeling van de recreatie op de dijk (gesplitste kruin, gescheiden verkeersstromen) kan op veel draagvlak rekenen. Er is één ambitie waarin veel partijen zich kunnen vinden, maar voor de watersporters niet wenselijk is en waarvoor de financiële middelen niet beschikbaar lijken te zijn op dit moment: de verplaatsing van de betoncentrale vanuit de driehoek naar de locatie aan de dijk waar nu De Taats staat.

Meningentabel

	Waterveiligheid, NURG, N2000 scenario 1	Gesplitste kruin / veiligere recreatie op de dijk scenario 2	Waterplas met natuur in Driehoek scenario 3	Strang recreatief medegebruik Plasserwaard scenario 4	Waterplas met jachthaven in Driehoek scenario 4	Bruil naar locatie De Taats scenario 5
Mooi Wageningen	ja	neutraal, maar geen voetpad bij teen buitentalud dijk	nee	nee, tenzij evt bij compensatie in Wolfswaard	nee	nee
Vogelwerkgroep en Vogelbescherming/ Wetlandwacht	ja	neutraal, maar geen voetpad bij teen buitentalud dijk	nee	nee	nee	ja, waterplas op locatie Bruil
Bewoners dijk (landelijk en stedelijk)	ja	neutraal, mits niet binnendijks	neutraal, mits niet te groot	neutraal / voor- en tegenstanders	nee, neutraal	ja
Bewoners steenfabriek	ja	ja	neutraal	nee	neutraal	neutraal
Watersporters	ja	ja	neutraal	ja	ja, mits bereikbaar voor kanoërs, zeilertjes en zwemmers	nee, tenzij andere opties voor hen niet realiseerbaar zijn
Ondernemers	ja	ja	ja, mits niet te klein	ja	ja	neutraal
Inwoners 'breed'	ja	ja	ja	neutraal	ja	ja

Bijlage 8

Brief Dijkdenker X

Betreft: Gebiedsambities Grebbedijk

April 2019

Voor de gebiedsambities Grebbedijk zijn er een paar onderdelen waar de gemeente m.i. een duidelijk standpunt over in moet nemen:

- Recreatie regionaal
- Recreatie lokaal

Recreatie Regionaal

Fietsroute

De dijk vormt een verbinding tussen de Grebbeberg en Wageningseberg en is een veel gebruikte fietsroute. Dit is een regionale fietsroute waar veel mensen van buiten Wageningen gebruik van maken. Ik denk dat de gemeente moet inzetten op een aantrekkelijke en veilige fietsroute. Er zijn diverse (zeer) gevaarlijke verkeerssituaties langs deze route, die aangepakt zouden moeten worden. Denk hierbij aan de aansluiting

- Grebbedijk-veerweg
- Grebbedijk-Havenafweg-Pabstendam
- Grebbedijk-Nudepark

De situatie rond de Havenafweg is op dit moment levensgevaarlijk en dit leidt elke dag tot gevaarlijke situaties.

Recreatie lokaal

Recreatieplas

Een recreatieplas met 'veilig zwemwater' zou een mooie toevoeging zijn voor Wageningen. Om dit goed met alle natuur ambities samen te laten gaan zou deze plas ingericht moeten worden voor lokale recreatie. Dus vooral langzaam verkeer en weinig gemotoriseerd verkeer toelaten. NB. Recreatieplas voor lokale recreatie, geen regionale recreatie.

Wandelroute

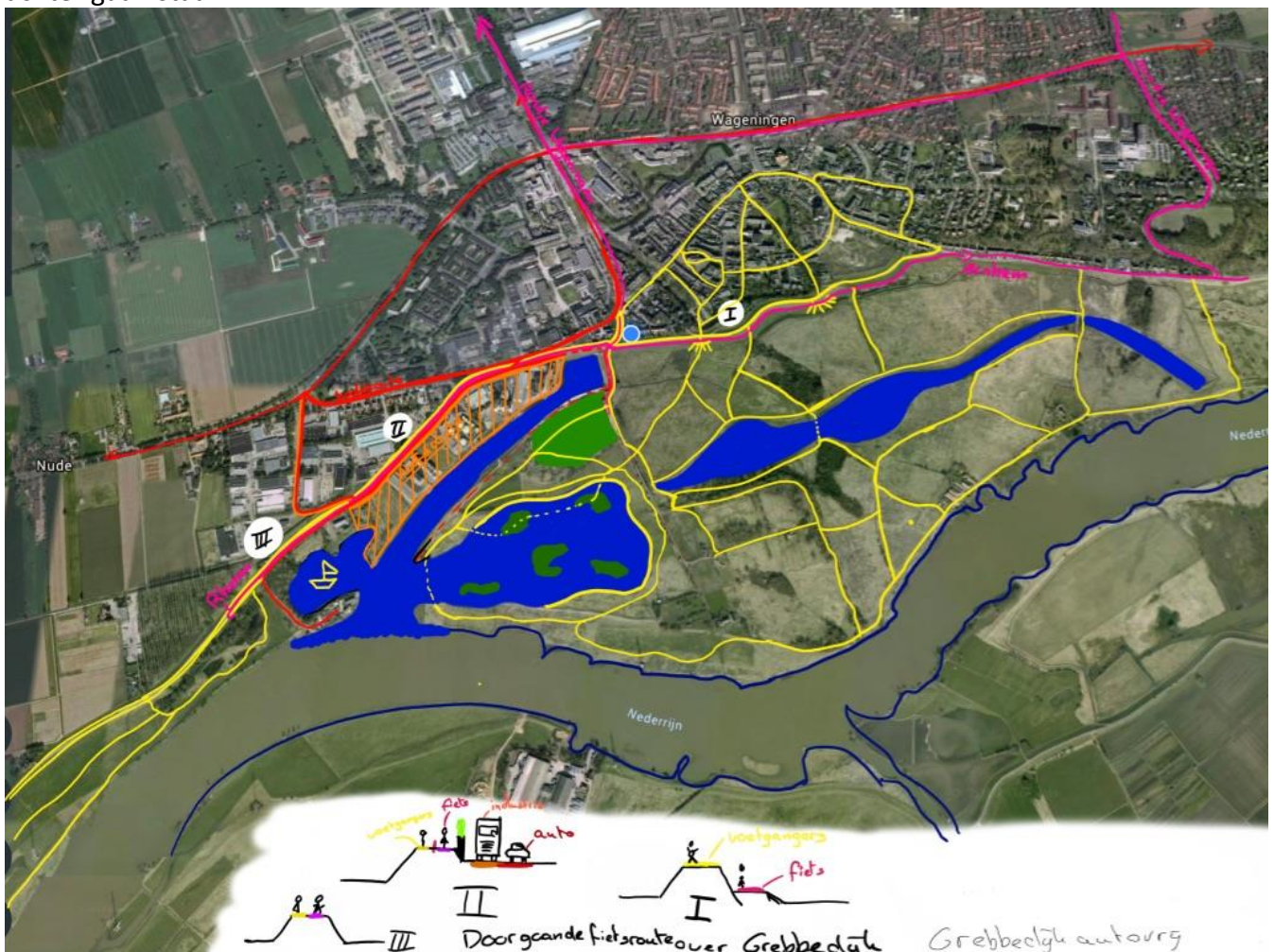
Er is veel lokaal verkeer op en om de dijk. De zon hoeft maar even te schijnen en de dijk stroomt vol met wandelaars, hardlopers, schaatsers (skeelers) en kinderen op fietsjes. De aansluiting van het centrum op de dijk ontbreekt. Er zijn twee locaties waar deze aansluiting aangepakt kan worden.

Een simpele ingreep is het afsluiten van de Havenafweg voor autoverkeer. Hier kan dan een wandelroute de stad weer in gemaakt worden. De aanpak van het terrein van Van Leusden kan hier voor een extra impuls zorgen.

Ter plaatse van het gemaal zou een brug over de gracht naar de dijk gemaakt kunnen worden. Dit laatste lost ook meteen een probleem bij het gemaal op. Dit is een prachtige locatie, een van de weinige locaties waar het centrum (visueel) aan de uiterwaarden grenst, maar dit ligt erbij als een verloren stuk Wageningen.

Als er vanuit het Emmapark een toegang wordt gemaakt naar het gemaal en van het gemaal een brug naar de dijk, ontstaat er een ook een fysieke link tussen de stad en de dijk. De parkachtige inrichting van het Emmapark kan doorgezet worden tot op het gemaal om hier een aantrekkelijk punt van te maken (zie bijgevoegde afbeeldingen ter inspiratie). In het verlengde van deze brug zou een wandelroute door de uiterwaarden richting de nieuw aan te leggen recreatieplas gemaakt kunnen worden (zie ook onderstaande afbeelding).

Er is vanuit de gemeente ook een ambities om een uitzichtpunt te maken, deze locatie leent zich hier uitstekend voor. Zo'n uitzichtpunt is mogelijk goed te combineren met de brug. Onderstaand een afbeelding die ik een jaar geleden heb ingediend bij de dijkdenkers. Met enkele wandel- en fietsroutes, uitzichtpunten, dijkprofiel en indeling van de uiterwaarden. Ik ben blij dat een deel van deze punten inmiddels is opgenomen in de Kansrijke Alternatieven, echter zal het waterschap zelf deze ambities niet actief nastreven, daar moet de gemeente achter gaan staan.

Bij vragen ben ik altijd bereid bovenstaande toe te lichten.

dijkdenker X

Ter inspiratie 2 voorbeelden van bruggen

Uitzichtpunt brug

Parkbrug

Bijlage 9

Brief bewoner 1 stedelijk gebied oktober 2019

Notitie

Getrapte Grebbedijk (Traject Pabstendam-Veerweg) met scheiding Voetpad en Fietspad

Op de Informatiebijeenkomst op 9 oktober 2019 tijdens de presentatie van het Voorkeursalternatief is er door verscheidene aanwezigen op aangedrongen om het fietsverkeer en de wandelaars op de Grebbedijk te scheiden. Hierbij is steeds benadrukt dat het fietsverkeer niet boven op de dijk moet worden toegestaan, maar op een lager niveau van de getrapte dijk aan te leggen fietspad.

Het toenemende snelle(elektrische) fietsverkeer en de hordes wielrenners in de weekenden maakt dit noodzakelijk. De wandelaars worden op die wijze niet geconfronteerd met het fietsverkeer. Het overgrote deel van het (snelle) fietsverkeer, en met name de wielrenners, is doorgaand fietsverkeer.

In de gepresenteerde tekeningen van de getrapte dijk wordt echter het beeld geschetst dat het fietsverkeer op de kruin van de dijk komt te liggen en het voetpad een niveau lager. Weliswaar wordt hiermee tegemoet gekomen aan de scheiding tussen fietsers en wandelaars. Het geeft echter een eenzijdig beeld van de mogelijkheden om het fietsverkeer en de wandelaars te scheiden. Vanuit het oogpunt van verkeersveiligheid is dit niet de juiste oplossing.

Het verschil in breedte van het fietspad en het voetpad, zoals aangegeven op de tekening, wekt de suggestie dat fietsverkeer op een lager niveau niet mogelijk zou zijn. Dit is onjuist.

In de presentatie van 13 juli 2008: *Grebbedijk : De stand van Zaken richting 3 Kansrijke alternatieven*, worden 2 dijkprofielen getoond waarin de breedte van het getrapte deel van de dijk 5m is. (zie bijgevoegde sheet no.70: KA 3 - DE INTEGRALE GREBBEDIJK - VOORBEELD DIJKPROFIEL STEDELIJK GEBIED).

Tijdens eerdere informatiebijeenkomsten is steeds benadrukt door aanwezigen dat het fietspad naar een lager dijkniveau zou moeten worden aangelegd. Telkenmale was hier op het antwoord: *“Er is nog niets definitief”*. De huidige presentatie schetst echter opnieuw het beeld van een fietspad op de dijk kruin. Hiermee wordt de besluitvorming ten gunste van een fietspad op de dijk kruin, bewust of onbewust, beïnvloed.

De 2 overige mogelijkheden die er zijn om het fietspad aan te leggen op een lager niveau dan de dijk kruin worden tot nu toe buiten beschouwing gelaten.

Deze opties zijn:

- Optie 1 is het fietspad op het getrapte dijkgedeelte. Een voorbeeld is het Fietspad op het getrapte deel van de Maasdijk bij Blauwesluis.
- Optie 2 is het fietspad aan de teen van de dijk. Er zijn meerdere voorbeelden van een fietspad onderaan de dijk, zoals langs de Maas onderaan de Molendijkdijk bij Batenburg.

Tekeningen en voorbeelden van deze 2 opties zijn bijgevoegd.

Optie 2 biedt dit de mogelijkheid om op daarvoor geschikte delen van de dijk het getrapte gedeelte van het dijkprofiel zo danig in te richten dat het aansluit met het voetpad op de kruin van de dijk. De dijk kan hiermee het karakter krijgen van een wandelboulevard met recreatieve mogelijkheden op daarvoor geschikte delen van de dijk. Het contact van de stad met de Grebbedijk kan hierdoor beter worden gerealiseerd.

Een voorbeeld van een dijkprofiel met recreatieve mogelijkheden is de Wakkere Dijk in het Munnikenland bij Fort Loevestein(Foto bijgevoegd).

In de *Bouwsteen Havenactiviteit, Landbouw, Infrastructuur en Stadsontwikkeling* wordt voor het traject Pabstendam-Veerweg als minder positief geconstateerd:

- stad keert zich van dijk en rivierlandschap af
- weinig ervaarbaarheid van de dijk vanuit de stad
- slechts zeer beperkt functionele relaties tussen stad enerzijds en dijk en uiterwaarde anderzijds

De kruin van de dijk als wandelgebied met aangepaste inrichting van het getrapte dijkgedeelte zal bijdragen aan een positiever beoordeling van deze 3 constatering.

Tot slot.

Een objectieve beoordeling en besluitvorming kan alleen plaatsvinden op basis van realistische presentatie van de mogelijke opties met een onderbouwde toelichting.

Het verzoek is om de hierboven onderbouwde mogelijkheden voor het gebruik van de kruin van de dijk als wandelgebied met een fietspad op een lager niveau van het dijkprofiel (Opties 1 en 2), op te nemen in het Voorkeursalternatief en voor te leggen aan de besluitvormers.

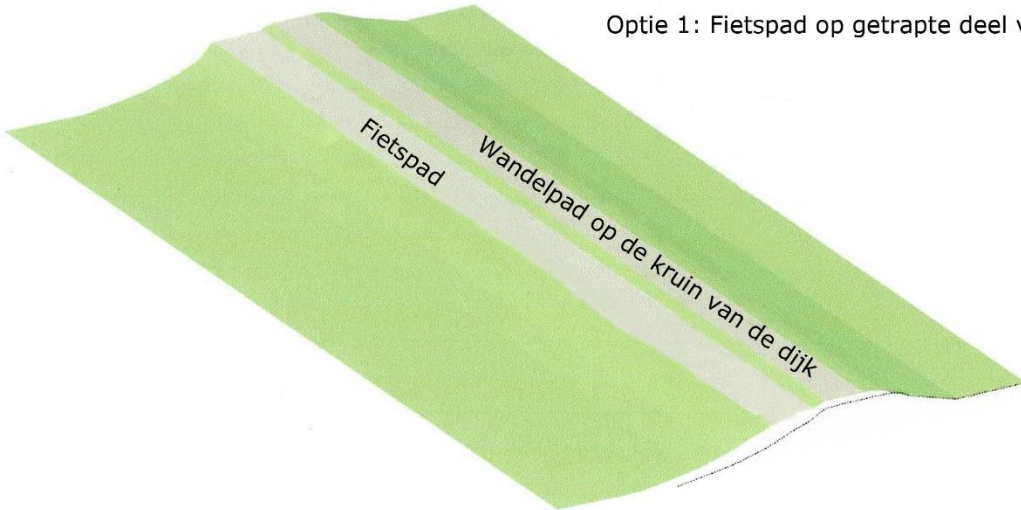
Mijn wens en die van aantal medebewoners van Bastion I en II gaat uit naar één van de genoemde opties 1 en 2.

Wageningen, 14 oktober 2019

Met vriendelijke groet,

Bewoner 2

Optie 1: Fietspad op getrapte deel van de dijk

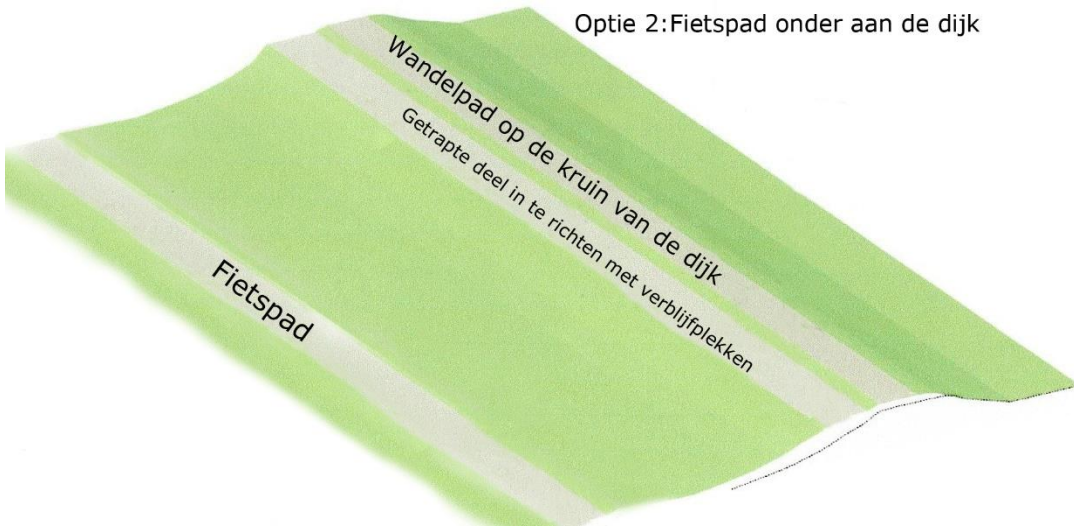

Optie 1: Fietspad op het Getrapte deel v/d Grebbedijk en Wandelpad op de kruin v/d Grebbedijk

Voorbeeld van een fietspad op het Getrapte deel van de Maasdijk bij Blauwsluis

Optie 2: Fietspad onder aan de dijk

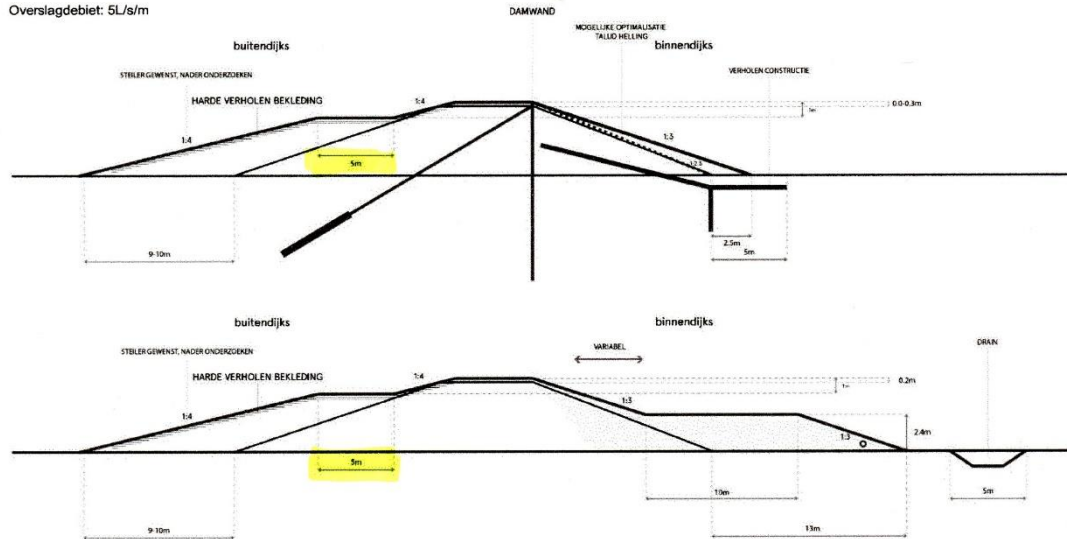

Voorbeeld van een Fietspad(2-zijdig) onder aan de Molendijk bij Batenburg

KA 3 - DE INTEGRALE GREBBEDIJK - VOORBEELD DIJKPROFIEL STEDELIJK GEBIED

Overslagdebiet: 5L/s/m

Sheet No. 70: KA 3 - DE INTEGRALE GREBBEDIJK - VOORBEELD DIJKPROFIEL STEDELIJK GEBIED)

Voorbeeld van gedeeltelijke inrichting een dijkprofiel met terrassen voor recreatieve gebruik

Bijlage 10

Brief bewoner 2 stedelijk gebied oktober 2019

Onderwerp: scheiding wandelaars van het overige langzame verkeer op de Grebbedijk in Wageningen

Wageningen, 13-10-2019

Beste grebbedijkteam,

Naar aanleiding van de informatieavond op 9 oktober j.l. over het voorkeursalternatief van de Grebbedijk tussen het Spijk en de Veerweg heb ik enige dagen bedenktijd gehad om mijn mening te onderbouwen. Deze is mede ingegeven door de notitie van bewoner 1 stedelijk gebied. Deze zal u één dezer dagen bereiken, naar ik verwacht. Hij heeft zijn mening op die avond ook mondeling naar voren gebracht.

Ik heb veel waardering voor de wijze waarop de heer Nijland zijn notitie heeft onderbouwd. Hij heeft de moeite genomen om zich goed te verdiepen in de materie van de scheiding van het wandel- en het fietsverkeer.

Maar in de kracht van een betoog zit vaak ook een zwakte. En nu wil het geval dat ik nu juist moet inzetten op die zwakte. Ik kom dan ook met, nogmaals, waardering voor zijn betoog, tot een andere conclusie, tenzij.... En daar kom ik nog op terug.

Het is altijd prettig om van sprekers in een discussie te weten met welke achtergrond zij hun verhaal houden, m.a.w. welke belangen zij hebben om een bijdrage aan de discussie te leveren.

Laat ik daarom iets van mijn achtergrond en belangen vertellen.

Ik woon nu bijna 10 jaar aan onze mooie dijk. Ik geniet nog steeds van het mooie uitzicht, mijn eerste belang. En geniet iedere keer weer van het verkeer wat langskomt. Of het nu de wandelende gezinnen met kleine kinderen of met gehandicapten in een ligstoel of-fiets zijn of de fietsers die tegen de wind in hun route rijden.

Ik ben een wandelaar van de dijk. Dat is mijn tweede belang.

Mijn derde belang is dat ik een hardloper ben en of naar het oosten of naar het westen mijn route loop. Mijn vierde belang is dat ik een racefietser ben die iedere keer weer kan genieten van de prachtige rondingen (bochten) van de dijk. En trouwens, niet alleen van deze dijk.

En mijn vijfde belang is de gewone fietstochten die ik ook graag op de dijk onderneem.

Ik denk te mogen stellen dat ik één van de meest actieve gebruikers van de dijk ben.

De laatste jaren is het gebruik van de dijk sterk toegenomen. Het is drukker geworden, zo is mijn indruk. Maar er is ook het nodige veranderd. De wandelaars in zijn vele soorten zijn gebleven, genietend van het uitzicht en niet alleen in de weekenden, ook al is het dan drukker. De grote verandering zit in het fiets- en brommerverkeer. Veel racefietsers hadden al de dijk gevonden, weet ik uit ervaring. Dertig jaar geleden was het ook al druk. Nu klaagt men eerder waardoor het lijkt alsof het drukker met racefietsers is geworden. Naar mijn mening is de grootste verandering het toenemende aantal snorfietzers en vooral de e-bikers. En die laatsten geven het grootste gevaar. Velen zijn de kunst van het fietsen wel machtig, maar kunnen absoluut niet overweg met de snelheid. Je ziet het aan hun fietsgedrag: breed op het midden van de dijk fietsen, of elders midden op een fietspad. De angst voor de snelheid straalt ervan af. Als racefietser haal ik ze vaak in en ben verbaasd dat ze van mij schrikken, ook nadat ik mijn fietsbel heb laten klinken. Angst is, zoals we

allen weten, een slechte raadgever. En dat bleek afgelopen week ook weer uit de statistieken: het aantal ongevallen met fietsers (oudere e-bikers vooral) is in 2018 sterk gestegen. (Zie NRC, 10 oktober 2019: 'Niet eerder zoveel fietsongelukken met ernstig letsel').

Er komen twee trajecten op de vernieuwde dijk, zo heb ik begrepen. Wandelaars op het ene en brommers, spedelec-fietsers (!), snorfietsers, e-bikers, racefietsers en gewone fietsers op het andere traject.

De hamvraag is natuurlijk: wie komt waar?

De kruin van de Grebbedijk tussen de Haven en de Veerweg blijft een breedte houden van 5 meter. Die 5 meters zijn, naar mijn mening, zeker nodig om het brommer- en fietsverkeer in goede banen te leiden. De snelheden van brommers, spedelec-fietsers, snorfietsers, e-bikers, racefietsers en gewone fietsers variëren sterk. Daarom ben ik zeer tevreden met het gescheiden tracé van het langzame 'snelverkeer', zoals ik dat noem, van dat van de wandelaars.

Op de nieuwe steundijk komt een tracé met een breedte van 3 meter. Deze 3 meter acht ik te smal om het langzame 'snelverkeer' een veilige doortocht te garanderen. Nu heeft dhr. Nijland in zijn notitie een foto van de situatie langs de Maas bij Batenburg opgenomen. Nu ken ik, als racefietsers, de situatie aldaar zeer goed. Laat ik hier een bekentenis doen: ik, en met mij vele racefietsers, maak geen gebruik van het fietspad omdat deze te smal is en onoverzichtelijk bij vooral de bochten.

Ik kan geen andere conclusie trekken dan dat ik voorstander ben van het langzame 'snelverkeer' op de kruin van de dijk (met 5 meter) en van de wandelaars op de nieuwe steundijk (met 3 meter). Een bijkomend voordeel is dat de wandelaars met honden meer ruimte hebben om hun dieren te laten snuffelen door gebruik te maken van het talud aan beide zijden van de steundijk. (En dan de hond uiteraard wel aan de lijn!).

Tenzij, zo schreef ik hierboven, tenzij de steundijk niet 3 maar 5 meter wordt. Daar is sprake van geweest, zo heb ik begrepen. Dan is de situatie veiliger voor alle betrokkenen. Maar 5 meter acht ik voor het langzame 'snelverkeer' het minimum om ongelukken te voorkomen.

Het probleem in het betoog van bewoner 1 Stedelijk gebied zit, naar mijn mening, in het over één kam scheren van het fietsverkeer. De variëteit aan snelheid door de verschillende soorten fietsers valt in zijn betoog weg, terwijl de veiligheid om die reden in geding is.

Het is niet mijn taak en vooral niet mijn deskundigheid om oplossingen aan te dragen voor de bereikbaarheid van de steundijk voor de wandelaars. Hier ligt nog een mooie taak voor het waterschap.

Ik hoop en verwacht met mijn argument, de grote variëteit aan snelheid, een bijdrage aan de discussie over het gebruik van de tracés te hebben geleverd.

Ik wens u veel succes met de voortgang van de discussie en de besluitvorming rond het voorkeursalternatief van de Grebbedijk.

Met vriendelijke groet,

Bewoner 2 stedelijk gebied